

ÚJ FORRÁS 2021.2

- Sári László: Lin-csi apát pesti rokona 3
Ismeretlen japán költő: Idő-kannelúrák (vers és kép) 18
- Csendes Toll: Basó és a Rónin (bevezető) 23
Villányi G. András: Basó – a fordító előszava 24
Basó: Haszontalanságom kritikája (fordítás és jegyzet) 25
- Darabos Enikő: A kultusz és az értelmezés toposzai
az *Emlékiratok könyve* kapcsán (tanulmány) 32
Gintli Tibor: Az elbeszélői szólamok és a narratív struktúra viszonya
Nádas Péter *Párhuzamos történetek* című regényében 50
- Anszelina Polonszkaja versei 57
Adam Borzič versei 61
Niillas Holmberg versei 64
- Oláh Péter: centrifuga (próza) 67
Varga Bence: A hullatologató (próza) 69
Nagy Róbert: Zsömle (próza) 84
- Papp Máté: A tigris és a szelíd őz (G. István László: *Földabrosz*) 87
Bazsányi Sándor: „a számára legfontosabb témára”
(Gerlóczy Gábor: *Gerlóczy Gedeon. A képmentő építész*) 90
- Uri Asaf versei 93
Borsodi L. László versei 96
Vida Ágoston versei 98

A borítón és a lapzárókon Király Gábor képei

E számunk szerzői:

Asaf, Uri költő, festő, fordító (Bp.), Bazsányi Sándor esztéta (Bp.), Borsodi L. László költő, szerkesztő (Csíkszereda), Borzič, Adam költő (Prága), Csehly Zoltán költő, fordító (Dunaszerdahely), Csendes Toll kultúrindián (Gerecse), Darabos Enikő irodalomtörténész (Sopron), Domokos Johanna költő, fordító (Bielefeld), Gintli Tibor irodalomtörténész (Bp.), Holmberg, Niillas költő (Szápmi), Nagy Róbert író (Bp.), Oláh Péter író (Bp.), Papp Máté kritikus, szerkesztő, zenész (Kecskemét), Polonszkaja, Anselina költő (Malahovka), Sári László író, tibetológus (Gyúró), Szilágyi Mihály fordító (Bp.), Varga Bence író (Bp.), Vida Ágoston költő (Bp.), Villányi G. András költő, fordító (Bp.)

„Lidi nénémnek öccse itt, Batu khán pesti rokona”
(József Attila)

„Az emlékek elmúlt alakotok
őrzői. Hamis képet őriznek
rólatok, de ti vagytok.”
(Hszing Ji-hszüan)

Sári László 3

LIN-CSI APÁT PESTI ROKONA

Nyugat-keleti gondolatok

Miféle rokonság ez?

A fejekben gyűlhat világosság, de a szívekben nem. A szívekben örökké sötétség van. Lin-csi apát pesti rokona ezért nem tudja még ma sem, miért gondolt egy régi, hosszú-hosszú nyáron egyfolytában az apátra. Emlékezetében nyoma sincs oknak, magyarázatnak. Végtelen, megállíthatatlan sorban támadtak elméjében a Lin-csitől származó gondolatok, egész jelenetek játszódtak le az apát életéből a szeme előtt. Persze – rajta kívül – Lin-csi életéről jóformán senki nem tudott. Vagyis az égvilágon mindent, bármilyen eseményt vagy gondolatot az ő képzeletének lehetett tulajdonítani. Mégis, miért pont *neki*? Miért éppen erről az ezerkétszáz éves kínai apátról kellett képzelednie? Miféle élet eseményei peregték a pesti rokon szeme előtt azon a nyáron minden áldott nap, éjjel és nappal?

– Lin-csi életének legapróbb részleteit is készen találtam a fejemben – állította később határozottan. – De fogalmam sincs, honnan érkezett ez a furcsa alak – mondogatta nyugtalanul, megállás nélkül ingatva a fejét. – Nem értem, miféle titkos rokonság ez. – Lin-csi meg azt kérdezte magától minduntalan: – Hová kerültem tulajdonképpen? Mi közöm ehhez a teljesen ismeretlen idegen világhoz, és ehhez az örökké engem bámuló, nyomomban járó figurához?

A pesti rokonnak korábban csak hébe-hóba jutott eszébe az apát, ha eszébe jutott egyáltalán. Most meg mi történt? Talán az ég határtalan, csalfa kékje tehet róla, amely akkor mintha örökké egy másik világra nyílt volna. A pesti rokon régi-régi szokása volt, még gyerekkorából származott, hogy nyaranta örökké az eget bámulta. Amikor csak tehetette, azonnal letelepedett és hátradőlt a parkok fűvén, az erkélyeken, a pesti háztetőkön a kéményseprők pallóin, aztán csak nézte-nézte az eget. Napkeltekor és napnyugtakor, fényes délben és holdtalan, sötét estéken. Akkortájt nézhette is eleget, mert bizony az a nyár volt a világ leghosszabb nyara. Annál hosszabbat azóta se

látott emberfia. Egyfolytában úgy érezte, mintha már végtelen ideje tartana, és nem is akarna véget érni soha. Lehet, hogy ez a nyár, ez az ég hozta Lin-csit ide? A búvölő látomások hosszú-hosszú nyara?

4 A szeme előtt lejátszódó Lin-csi-történetek közeli rokonná léptették elő az apátot. Pedig Lin-csi a pesti fiatalember emlékezetében nem is volt egészen valóságos személy. Létezett is meg nem is, pont úgy, ahogy a mesehősök szoktak létezni a gyerekek képzeletében. Lin-csi is félig a valóságban, félig a fiatalember képzeletében létezett.

Olvasmányjaiból tudott valamit a 9. századi rosszhírű kínai apátról, ki ne hallott volna róla ezt-azt? De pont neki semmi oka nem volt, hogy odafigyeljen rá. Utánanézett, hogy kiféle-miféle, és látta, hogy a bölcselet története a nevét se említi. Megtudta azt is, hogy hittársai, a kínai buddhisták leginkább csak a botrányait emlegetik. Se füle, se farka történetek keringtek róla időtlen idők óta. Ezekben az apát igen furcsán, mondhatni, meglehetősen durván, faragatlanul viselkedik mindenkivel, érthetetlen, excentrikus figura.

A tanításai is meghökkentőek, zavarba ejtőek, és bizony meglehetősen homályosak voltak. Még a tanítványai se értették minden szavát. Ilyenkor az apát méregbe gurult, hozzájuk vágta az elmélkedő zsámolyát, vagy fenékebe rugdosta őket. Mikor milyen kedve volt. Minek egy ilyen kellemetlen alakkal törődni, jobb, ha elfelejti az ember örökre. Újabban már senki nem beszél róla, az emlékét is csaknem elnyelte az idő. Így gondolt rá a pesti rokon, akárhányszor jutott eszébe.

Élje csak Lin-csi a holtak háborítatlan, elfeledett életét. Ám halála után eltelt immár több mint ezerkétszáz esztendő, és az öreg apát újra megjelent a földi világban. Közel hajolt pesti rokonához, és hanyagul súgott valamit a fülébe. Ez persze nem értette a szavait pontosan (így szokott ez lenni fontos közléseknél), de mégsem fájlalta egyáltalán. Azért válaszolt volna neki valamit röviden, esetleg kérdezett volna tőle egy-két dolgot, ha érti a szavát. Mégiscsak kis ideje mintha lenne valami közük egymáshoz, de mire feléje fordult, az apát ott sem volt. Nem baj, hadd menjen. Eddig se volt fontos, ezután se lesz az. Legyintett egyet a pesti rokon, vonogatta a vállát, aztán tette a dolgát tovább.

Ám egy nap feltűnt neki, hogy az apát hiányzik az életéből. Amikor szokása szerint a messzi múlt homályába tekintgetett, nem látta Lin-csit ott üldögélni, a szokott helyén. De a régi helyén sem találta: kolostorában, a messzi Huo-to folyó partján. Könnyű keresgélésbe kezdett, aztán váratlanul a hozzá legközelebbi helyen, egész létének legtítkosabb zugában talált rá: a szívében. Az apát beköltözött a szívébe. Ez aztán a meglepetés! A pesti fiatalember (aki nem is volt már annyira fiatal, legfeljebb távoli rokonához képest) innen tudta meg – méghozzá teljes bizonyossággal –, hogy a rokonságok, bármilyenek legyenek is, az emberek szívében születnek. Másképpen nem létezik rokonság.

Mégis, *miféle* rokonság ez? Tette fel magának újra és újra a kérdést ezután is. *Szellemi?* És ha nem, akkor *valódi?* Ebbe a pesti rokon már nem is mert belegondolni. Földönjáró volt világéletében, lehet, hogy ezért nem tudott elmenni a kérdés mellett. De a megválaszolatlan kérdések között is leginkább ez izgatta. Szóval miféle rokonság ez? Ennek akart mindenáron a végére járni. 5

Szellemi és érzelmi kapcsolatainkat többnyire úgy szoktuk mások elé tárni, hogy mi magunk beszélünk róluk. Rendszerint őszintén és elég hosszasan. Ám jobb, ha itt máris belátjuk: Lin-csi és rokona esetében szó sem lehet vallomásról.

Az önfeltárás

Az önfeltárás olyan tevékenység, amelyet a legnagyobb élvezettel azok az írástudók végeznek, akik nem a messze eső dolgok iránt érdeklődnek, hanem a hozzájuk legközelebbiek iránt. Lehetnek ezek jelentősebbek vagy jelentéktelenebbek, az a fontos, hogy saját maguk jussanak róluk eszükbe. Az érdekeik, az erényeik nyilvános feltárása épp olyan gyönyörűség, mint a bűneiké. A pózolás édes szenvedély. Ellágyultan írnak aztán tele száz és ezer oldalakat magukról és minden felmenőjükéről. Hiszen a saját életük az önfeltárás aranybányái. Lin-csi apát és pesti rokona viszont világéletében utálta az önfeltárást, nem is hallotta őket soha senki magukról vagy a családjukról beszélni.

Persze, hogy nem vallanak magukról most sem. Ám történeteinkben vallomásaik nélkül is feltárulnak életük legbensőbb titkai. A zárkózott természetű és barátságtalan apátot, valamint csaknem ismeretlen rokonát azért nem szükséges szóra bírunk, mert a pesti rokon legközelebbi hozzátartozójaként – mondhatni, legjobb ismerőjeként – e lapokon mindvégig itt leszek önökkel én. Én, aki élete minden eddigi eseményének tanúja voltam. Jelenlévő tanúja, s ekként valamilyen mértékben résztvevője is.

Tanú és résztvevő minőségében készülök hát elbeszélni önöknek a legfontosabb részleteket. Ám azt is nyugodt szívvel bevallhatom, hogy a pesti rokon figyelmes szellemi társaként is mindvégig jelen vagyok az itt következő történetekben.

Mert az igazság az, hogy leginkább szellemi térben mondhatom magam otthonosnak az egész emberi világban. Hőseink életében pedig mindenképpen. Mindkettőjükében, mert ha szoros és állandó együttlétünkől következően jól ismerem az egyiket, úgy hasonlóan jól kell ismernem a másikat is. Ez akkor is így lenne, ha nem rokonokról beszélünk. Jelenlétem

beavatottként való említése tehát – úgy érzem – teljességgel helyénvaló. Valamint őszintén remélem azt is, hogy hiteles elbeszélői szerepem sem vitatható.

Ennélfogva máris elmondom önöknek, hogy Lin-csi és pesti rokona miért utálja az önfeltárást. Nem is kevésbé, amint említettem már az
6 imént. Azért van ez így – időtlen idők óta –, mert világlátásuk nem az emberi teljesítményt helyezi középpontba. És még csak nem is magát az embert. Mindketten olyannyira csekély jelentőséget tulajdonítanak az élet egészének, hogy igencsak szegycsenteljesnek éreznék e csekélyke lét részleteit az emberek elé tárni. Az ilyenfajta kitárulkozás kiváltképp visszatetsző a szemükben. Sokat mondó és messzire mutató ok ez.

Legyen hát az önfeltárást ezután is azok dolga, akik sem az élet nagy-szerűségével, sem a jelentéktelenségével nem tudnak mit kezdeni. Ezért aztán örökké maguk körül forgolódnak. A mi hőseink nem hasonlítanak rájuk. Ők a kifürkészhetetlent fűrészlik, és a láthatatlan jelenségek körüljárásával vannak elfoglalva. E jelenségek elmélyült és beható vizsgálatával telik egész életük. Ami látványos és konkrét, az számukra érdektelen.

Ennek ellenére a következőkben olyan eseményeket is felhozok, amelyek első pillantásra módfelett jelentékteleneknek látszanak, ám a teljes kép hibátlan megalkotásához nélkülözhetetlenek.

Epizódokat, pillanatképeket, apró mozzanatokot villantok fel minde-nekelőtt a fiatalember életéből, akinek a közelében majd gyakran ott találjuk az öreg apátot. Nemegyszer huszadrangú mellékszereplőkkel is megismer-kezdünk, ám meggyőződésem, hogy elbeszélésem végére plasztikusan rajzo-lódik majd elénk mindkettőjük alakja. Hiteles és meggyőző öszkép felmutatására törekszem, amelyből jellemképüket, szellemi öltözetüket is megismerhetjük. Személyiségük épületébe lépve beavatást kapunk találko-zásaikba önmagukkal és egymással.

Egy csepp tudás, mi az?

Mindenekelőtt lássuk az apát és pesti rokona legszembetűnőbb vonásait. Azokat a vonásokat, amelyekből életük jellemző történései következnek. Kis túlzással az apátot és pesti rokonát egyformán rejtőzködő természetűnek mondhatjuk, sőt, azt sem tagadom, hogy nemegyszer szívesen viselnek ál-ruhát. Őszinte örömmel álcázzák magukat. Az inkognitó igen kellemes és biz-tonságos viselet.

Rejtőzködő kedvükben nemcsak jellemző emberi tulajdonságaikat, a környezetükben elfoglalt helyzetüket és szándékaikat igyekeznek eltitkolni mások elől, de gondolataikat és tudásukat is. Tartózkodásukat a legjobb eset-ben az udvariasság magyarázza, na meg az önmagával egyetértésben élő

ember nyugalma, higgadtsága. Az öreg apát háttérbe húzódása leggyakrabban ebből az alaphelyzetből származik. Még akkor is, ha jól tudjuk, korlátozottabb képességű tanítványai bizony nagyon könnyen kihozták egykor a sodrából.

Szerencsére hasonló a helyzet a pesti rokon esetében is. Külö- 7
nösen azokban a pillanatokban, amikor színlelt egykedvűségével az emberi világról alkotott véleményét igyekszik elhallgatni. Erről ugyanis elég határozott véleménnyel bír, s ha mégis hallgat, tudom, hogy megvetését lep-lezi. Állíthatom, hogy ilyenkor csendes udvariassága fogja vissza, és némi szemérmesség, amiből talán az önfeltárással szemben érzett ellen-szenve is táplálkozik.

Bármiképpen legyen is, a rejtőzködő természet a legfényesebb tudást is elkendőzi, senki életében nem engedi napvilágra kerülni. Pedig némelyek milyen büszkén, milyen fölényesen hirdetik hitvány kis tudásukat is – mint igazi, világraszóló okosságot.

– Ha a föld minden titkát kitanuljuk, annyi az, mintha egyetlen cseppet pottyantunk az óceán vizébe – szerette mondogatni kolostorában egykor Lin-csi apát, s ez bizony világos beszéd. Tisztán érthető belőle, hogy ő maga semmiféle tudást nem tart üdvöztőnek, sőt kifejezetten haszontalannak véli a legjobb szándékú tanítást is. Saját tudását pedig teljes egészében lényegtelennek és személytelennek tünteti föl, talált tárgynak tekinti.

Na de, ha így van, ha helyesen látja a tudás haszontalanságát, mire való az a keserves erőfeszítés, amellyel a tudás megszerzéséért mindig szívesen áldoznak az emberek? Mire való? Mi a cél? Mi a remény?

– A tudás csak vigasztalás, semmi más – vágta rá erre Lin-csi apát, mindannyiszor, amikor a tanítványai ugyanezt kérdezték. De megmondta azt is, hogy miért.

– Azért kell az embereknek a vigasztalás, mert különben minden törekvésüket föladnák. Azért kell, hogy az egyszerű, köznapi életbe belenyugodjanak, hogy helyt tudjanak állni, míg kitöltik a rájuk szabott időt.

– Hát ezért?! – kérdezte ijedt csodálkozással a pesti rokon, amikor először találkozott az apát válaszával. De aztán elfogadta az érvelést. Beletörődött a soványka ígretbe, miként azok, akik már belátták, hogy ez bizony nem kevés. Mert megtanulták sejteni a rájuk szabott idő végét.

Miféle tudásról lehet itt szó, míg fájdalmasan tudatlanok vagyunk időnk vége felől? Legjobb, ha mindenki csöndben marad, megelégszik a leg-egyszerűbb élettel, a köznapisággal. Ez a legjózanabb és legtisztességesebb viselkedés.

– Csakhogy nem való ám mindenkinek! Mert sokan vannak, akik szeretnek véres küzdelemben győzedelmeskedni, szeretnek az ott szerzett apró

morzsákkal kérkedni – gondolta Lin-csi apát pesti rokona. Magát persze nem sorolta ezek közé. Ám ahogy korábbi küzdelmeit futólag felidézte, úgy látta, az emberek sűrűjében bizony ő sem maradt teljesen makulátlan. Nem maradhatnak azok a legjőzanabbak és a legbölcsebbek sem. Vannak olyan 8 élethelyzetek, amikor a morzsák is számítanak.

A lepketánc

Eszembe jutott még egy alapvető dolog, amelyet mindjárt itt az elején érdemes felhozni. Éppen olyan átfogó jelentőségűnek érzem, mint az előzőt, a tudás kérdését. Ez azonban egészen más. Gondolom, váratlanul kerül ide: egy gyönyörű nyári kép, egy hófehér lepke tánca a kék ég alatt. Lin-csi apát pesti rokona egy alkalommal ilyen, nem mindennapi jelenségnek volt szemtanúja. Az emberek többsége az ehhez hasonló, egyáltalán nem feltűnő eseményt valószínűleg észre sem veszi. Vagy ha mégis, hát nemigen méltatja figyelemre.

Egy szép, nyugodt nyári délután történt, hogy a pesti rokon felnézett az égre, és megpillantott egy lepkét, amint a meleg nyári légáramok hullámain önfeledten siklott, majd lebegett. Derűs, édes könnyedséggel fölemelkedett, majd aláhullott – milliószor és milliószor ugyanúgy, mindig önfeledten, bódulatban. A fiatalember szerint ez a lepke nem lepke volt. Hát akkor mi? Máig teljes bizonyossággal állítja, hogy egyetlen lepke sem képes emberi módra élvezni a repülést, nem ismeri az örömök ilyenféle forrásait. Márpedig ez a lepke áradó örömmel, játszi boldogsággal élvezte festői szárnyalását.

– A lepke egyáltalán nem képes így repülni – állította Lin-csi rokona azután is, hogy többször és mindig lelkesülten, több helyen beszámolt az esetről. Mindenekelőtt azoknak mesélte igen részletesen, akiktől magyarázatot remélt a jelenségre.

Miközben mesélte, minden egyes alkalommal maradéktalanul átélte az élményt. Pirosra gyúlt arccal festette a szépséges és végtelen lélegzetelállító táncot, sugárzott az elragadtatástól. A hófehér lepkelány (szentül hitte, hogy lány) olyan szép volt, ahogy elevenen és szikrázóan átragyogott a kékségen, hogy amikor a története végére ért, minden alkalommal ihletett, nagy sóhaj szakadt föl belőle. Őrült, szédült szárnyalásról beszélt, amelyet még soha nem látott; a lepke röpte cifra alakzatokat rajzolt a levegőbe, amelyeknek talán jelentésük is volt, és aminek következtében alig tudta követni a könnyű kis foltocskát, ezért aztán minduntalan attól félt, hogy szeme elől téveszti, soha többé nem látja meg újra.

De a lepke akárhányszor eltűnt a képből, pillanatokon belül visszatért, és a diófa meg a kőrís lombja között hajszálpontosan ugyanúgy, újra és újra

megismételte a mutatványt. Miközben nézte, nemegyszer leguggolt a fűbe, és ujjával megtámasztotta magát a talajon, hogy meg ne szédüljön. Végül a lepke fehérsége egy gyors suhanással, mint a fénybe vesző éjszakai bogaré, vagy inkább egy kilőtt nyílvevesszőé, eltűnt a távolban, és nem jött vissza többé.

9

Lin-csi apát pesti rokona ahányszor csak felidézte magában a lepke mámorosan boldog, művészi táncát, mindannyiszor feltette magának a kérdést, hogy vajon mi volt ez. Mit jelentett e páratlan szépségű látvány? Ha már úgy esett, hogy kileshette ezt a földöntúli szépséget, mindenáron tudni akarta, miről szólt ez a jelenés. Mit mond a világról a lepketánc?

Hogy ez a kérdés minden kétséget kizáróan szélesebb érvényű szemléleti kérdés, ahogy már jeleztem, valamint hogy az imént leírt jelenség értelmezése ontológiai magasságokba vezet, azt gondolom, nem szükséges külön hangsúlyozni. – Ó, az Ég, az Ég! A lepkelány tágas és tündöklő otthona! Hiszen az ember maga is félig égi származék – szakadt föl egy nagy sóhaj a pesti rokon lelkéből.

Az avatatlan külső szemlélő számára valóban rejtelmesnek látszik a valóság minden ilyenféle megmutatkozása, mint a lepketánc. De az égi valóság a legkiválóbb képességű és legelszántabb elmének sem könnyen adja meg magát. Konokul ellenáll, főként, ha illetlenül, gorombán faggatják. Lássuk be, Lin-csi apát pesti rokona se jutott volna semmire, ha nincs ez a messzi múltban támadt különös és áldó viszonya az apáttal, és az apát dörzsölt buddhista cimboráival.

Ezek az ördögös cimborák bizalmasan megsúgták neki, hogy amikor a világ jelenségei mereven elzárkóznak tőle, és hallgatásba burkolóznak; amikor a titkok felfejtésében nem segít sem a tudomány, sem a művészet, akkor egyetlen esélye marad az embernek: „kiszimatolni” vagy „kihízelegni” e titkok magyarázatát. Vagyis nem marad más, mint a szép szó, a finom, puha érintkezés a jelenségekkel. Valamint az őszinte, tiszta szándék. – Kevesen tudják ám ezt, még kevesebben képesek rá – súgták pesti tanítványuknak a sokat tapasztalt, fortélyos kínai mesterek.

Egy olyan nem mindennapi jelenség megértéséhez, mint a lepketánc, feltétlenül be kell majd vetnie *költői* látását, és ugyancsak *költői* hallását és szaglását – tették még hozzá. Ezeket a képességeit pedig jobb, ha minden érdeklődő mielőbb élesíteni, tökéletesíteni kezdi. Ezt állítják legalábbis ezek az átkozott bölcs bolondok, a *zen* buddhizmus profán bűvészmesterei, mert hogy szerintük csakis ilyenképpen piszkálhatók ki a titkok a jelenségek izgató, konokul hallgatag világából. S Lin-csi apát pesti rokona megfogadta a tanácsot, hallgatott rájuk. Azon nyomban összekacsintott velük, akikkel alapjában véve egy húron pendült ő már születése óta.

Ettől kezdve a pesti rokonnak nem volt nehéz olvasnia a titkok üzenetét. Ezentúl nem erőlködött, nem esett kétségbe, ha nem értette a szándékot, mely fékezni látszott valamely igyekezetét, vagy csak eléje állt, mint megfoghatatlan rejtély. De főleg nem érezte ellenszegülőnek, sőt fenyegetőnek a titkok, útjába kerülő bármekkora seregét. Soha többé nem riasztották a csodás képek, a megfjetetlen jelenségek.

10 Megtanulta, hogy a titkok feltörése helyett inkább vigyázó, hű társuk legyen, s akkor majd ők is barátjukká fogadják. Ne faggassa, ne gyötrje őket vallomásért, ne követelőzzék. Gyöngéden bánjon velük, hogy ők is szelíden, kezesen lengjék körül, soha ne nőjenek a szemében ijesztő óriássá.

Lám, hogyan ölelte, emelte, édesen ringatta azt a kicsiny fehér lepkét is a rejtelmesen tündöklő, nagy Ég! Csakis a titkok barátait fogadja be ilyen szelíden, mert minden létezés fenntartója, egyetlen értelme a rejtély. Ezt üzenték Lin-csi apát pesti rokonának a zen kínai garabonciásai, akik a világon máig legjobban tudják, hogy az Ég barátságánál nincs nagyobb jótétemény. Ehhez a felismeréshez kellett hát a lepketánc. És kellett bizony nagyon-nagyon az apát égre emelt szemmel élő, örökös cimborái.

Saját élet

Az embereknek majdnem mindig teljesen véletlenül lesz saját életük. Ha nem éri őket valamilyen erős áramütés, amely eltéríti pályájukat a közhelyektől, akkor olyan érdektelen életet élnek, amiért bizony megszületni sem érdemes – állítják azok, akik rendkívülinek tartják az életüket.

Akikre felfigyelünk, szinte mindig véletlenül botlanak bele valamibe, ami aztán lelkesíti, izgalomba hozza őket. Ha ez nem történik meg velük, soha semmit nem hallunk róluk. – Milyen jó nekik! Kár, hogy mi nem kaptunk több esélyt az élettől – mondjuk fáradt közönnyel, általában méltatlankodva. – Ezért ilyen közhelyes és unalmas az életünk.

Így lehet ezzel a legtöbb ember. Úgy gondolom, hogy falusi legény korában maga a későbbi extravagáns mester, Lin-csi apát is igen visszafogottan élt. Kicsinyhitű ám az ember, félénk és szemérmes. Csak az ostobák magabiztosak, s határozott fellépésükkel hatnak is az egyszerűbb lelkekre.

Ám, hogy mi lehetett, ami egyszer csak eltérítette a félénk, fiatal Lincsit a hétköznapi élettől, mi lehetett az, ami hosszú vándorlásra és elmélyült szemlélődésre készítette, majd teljességgel saját élet megalkotásához vezette, azt nem tudom. Senki sincs a világon, aki mások útját lépésről lépésre ismerheti. Még az Ég, a Mindenható Ég sem viselheti örökké gondját senki emberfiának. Mindenkinek magának kell kézbe vennie a sorsát.

– Annyi az út, ahányan vagyunk, és nem ismerhetjük egymás útjait – hangzik a saját életről szóló bölcs tanítás, melyet az apát is gyakran mondogatott. Mind a mai napig nagyon szeretném tudni, hogy mi vihette őt a Huo-to folyó partjára, később híressé vált kolostorába. Hogyan lett a tétova gyermekből tanító, máig nagyhatású gondolkodó? Talán éppen egy lepke- 11
tánc világosította meg látását? Egy tó vizén ringatózó lótuszvirág?
Talán a Hold, a lomb, a szél, a felhők vonulása, valahol egy patakzúgás?
Lehet, hogy ennél kevesebb is elég. Ne firtassuk erőszakkal a rejtélyt, tudjuk,
hogy sokkal jobb a békeség.

Jóval könnyebb figyelemmel kíséreni az emberek többségének útját. Az átlagosra bárki magyarázatot talál. De még igazolást is. Ezért választják a mások által jól kipróbált, jól megmagyarázott életet. Mi sem egyszerűbb, mint az előre legyártott, teljesen kész életek közül kiválasztani egyet, és napról napra azt élni, gond és meglepetések nélkül. Nem kell hozzá se gondolat, se bátorság. Igaz, jutalom se jár érte, csak édes, kellemes bárgyúság. Akkor mégis miért öltik magukra az emberek? Nem jut eszükbe más. Nem támad a lelkükben soha semmiféle izgató, sajtó vágyakozás, nem éri őket áramütés. Szépen, hal-
kan átvergődnek az éveken.

Hosszú-hosszú ideig Lin-csi apát pesti rokonának elméjében sem támadt egyetlen messze hívó gondolat sem. Nem volt vakmerő, szárnyaló természete, nem sarkalta túrhetetlen kíváncsiság. Tisztes távolságot tartott az egész világgal, nem nyűgözte le semmilyen tárgy. Távolabbra is tekintgetett, messzi tájak felé, és ezek a tájak mintha nyugtatóbban, kellemesebben hatottak volna rá, mint saját környezete. Ennek a világnak a képei plasztikusabban és művészibben rajzolódtak elé.

Pedig akkori olvasmányait, amelyekben ezekkel a képekkel találkozott nem a legnagyobbak írták, nem a lekiválóbbak rajzolták elé. Mégis minden elevebeknek tűnt rajtuk, mint szülővárosa szürke utcáinak házai, lakói, járókelői. A lakásokban a bútorok és a tárgyak öntudatlan, álomba merült idegenek voltak számára. Fájdalmasan unatkozott a társaságukban, ő persze nem tudott róla. Úgy tudta, mindenki számára ilyen a világ.

De akkor még Lin-csi apát rokona csaknem gyerek volt, és azután is sokáig csak csendben nézelődő vendég mindenhol, amerre csak megfordult. A világ semmit sem árult el magáról, a könyvekből is némán bámult vissza rá. A tudós írók nagyon ügyesen máig úgy csinálnak, mintha minden fontosat tudnának az életről, és őszintén és világosan minden fontosat el is mondanának róla. Ám ennek éppen az ellenkezőjét teszik: a betűk locsogó tengerébe rejtik egész világunkat, zajos hullámaik elnyelnek mindent, amit az emberek tudni szeretnének. Le kell mondanunk a könyvek segítségéről,

foglalta össze magának olvasmányáiból leszűrt tapasztalatait a még mindig gyermek, aki úgy érezte, magára hagyták. Mindenütt csak az élet leküzdhetetlen homályosságába ütközik, pedig színes, eleven életre vágyik.

12 Úgyszólván senkivel nem beszélt erről, és másról sem. De miről is beszélt volna szeles és műizgalmaktól elvarázsolt kis társaival? A legélénkebbek közöttük a pampák, az apacsok, a skalpvadászok, az Ülő Bikák, a Börharisnyák és a vasútmodellek rajongói voltak. Lin-csi apát ifjú pesti rokona azért velük is illő, tisztos távolságot tartott, kissé gyanakodva figyelte őket. Nem voltak hát lázas és feszült évek ezek, az ifjú rokont nem fűtötték mámoros izgalom, boldog volt, amikor csendesen magában lehetett.

Ám egy nap, amikor már csaknem felnőtt fiatalemberre érett, és szótlan, borús életében legkevésbé sem számított izgalomra, mintha váratlan bizsergést érzett volna az ujjában. Nem igazi, megrendítő áramütést, de azért nyomban egész testében megremegett. Mindez egy nyáreste történt, amikor a nyitott ablakon át beáradt szobájába a lány, meleg, a városlakónak már otthonosan benzinszagú levegő, ő pedig éppen az apai örökségből származó könyveket rakosgatta föl a falra, a frissen felszerelt polcokra. Az egyik kötet többször is kinyílt egy helyen, ott, ahol egy elég vastag, puha papírra nyomott képeslap lógott ki belőle, ez lehetett benne valamikor a könyvjelző.

A képeslap színes volt, de nem azért, mert színes fotó díszítette, hanem azért, mert a barnafehér felvételt kiszínezték. Nem valami ügyesen, de nem volt igény a tökéletességre. Mégis elevenen zöldellt rajta egy sor pálmafa; ugyancsak zöld volt alattuk egy kecsesen lengedező szári; nagy sárga folt volt a szárit viselő asszony hatalmas korszója, amit a fején egyensúlyozott egyenes derékkal, és meztelen karjával tartott; sárga volt még a tengerparti fövény; kék a víz meg az ég. És kész. Ők lettek a kép szembetűnő főszereplői. A többi, a háttérben emelkedő hegyek, a házak a hegyoldalban, a kikötő és a hajókon sürgölődő rakodók maradtak barnafehérek, egy-két piros turbán kivételével. Közhelyek sora, India. De van mit nézni rajta! Gyerekkorában a pesti fiatalember órákon át bámulta az ilyenféle képeslapokat, közöttük ezt is. Jól ismerte minden részletét, a kép hátoldalára írt szöveget kívülről tudta.

Ezért nem is vette ki a kötetből mindjárt, amikor először észrevette. Mit nézzen rajta? Ám ahogy kihullott a lapok közül, majd fölvette, és maga felé fordította a képet, váratlanul a régi-régi élmény ragadta magával. Most is pont olyan könnyedén, boldogan és önfeledten lépett be a képbe, ahogy egykoron. Ráadásul ez most nem is állt szándékában, megtörtént magától. Ott volt megint abban a világban... A kép gyermeteg és naiv hamissága egyáltalán nem zavarta, nem ábrándította ki, de még elnéző mosolyt sem csalt az arcára. Kényelmesen elhelyezkedett benne, tisztán hallotta a kikötői forgatag zaját, érezte a tenger és a rakományok délszaki, fűszeres illatát. Megérkezett valahová.

Micsoda szívet melengető, jó érzés volt újból ott lenni a mesékből újraszületett Indiában! Hosszan nézegette a képet most is, majd lassan megfordította, nézte-nézte a túlsó oldalát. A bélyeg bordó ceruzarajza egy igen tekintélyes államférfit ábrázolt furcsa, fekete fez-szerű sisakban, amiről hosszú bojt lógott. A portré alatt a zöld felirat apró, cifra írásjegyekből állt. Mellette kétjegyű arab szám. A kéktintás, szép, dőltbetűs kézírás apja írása volt, nyílegyenes sorok a lap aljáig egymás után. Pont annyi, amennyi rendezetten, mutatósan elért. Mérnöki pontossággal, megbízható, jó ízléssel.

– Összeérték az időszárnyak – futott végig a fiatalember egész testén a borzongás. Olyan erővel nyilallt belé az érzés, hogy semmi kétség nem fért hozzá. – Összeért a múlt és a jövő – fogalmazta meg magának – most már mintegy jegyzékbe foglalva – a történeteket. Kristálytisztán, józanul látta a sorsát.

Sok évvel később, amikor az indiai Madrász városának kikötőjében elringott előtte egy zöld szári, fölötte sárga korsó, a hajók fedélzetén pedig piros turbánok villantak, erre az édes, meleg, otthoni, benzinszagú nyárestére gondolt, és a kötetből kihulló képeslapra. Vele kezdődött Lin-csi apát pesti rokonának saját élete.

Hideg hegyek, meleg tengerek helyett

A pesti rokon gyerekkora éveiben gyakran kapott ilyenféle képeslapokat mesebeli ázsiai országokból. De a kisgyerek szobájába eljutottak keletről egészen különös tárgyak is. A legfurcsábbak akkor érkeztek, amikor apja, a tengerész rövidebb-hosszabb időre hazatért az óceánjárásból. Az is csupa mese volt, amit tőle hallott, és az is, amit az ajándékok suttogtak szakadatlanul a fülébe. Csupa-csupa hosszú és befejezetlen mese, amelyeket csakis továbbálmodni lehetett.

Ebből annak kellett volna következnie, hogy a gyermeki fantázia a képeslapokból és az ajándéktárgyakból megalkotja magának a kéklő, déli tengerek derűs, csakis reá váró világát. Elképzeletli a zöldellő szigetek jóságos lakóit, akikkel meghitt barátságot köt, majd erős, egészséges fiatalemberként felkerekedik, elhajózik hozzájuk, magához veszi a déltengerek legszebb aszszonyát, és megtelepedik vele a legfestőibb szigeten. Ezután már csak végtelen hosszán és boldogan kell élnie ebben a mesevilágban. Álmaiban már látta is ezt a szigetet, lépkedett partjai puha homokján.

Így kellett volna történnie mindennek a valóságban is. Ám Lin-csi apát pesti rokona a későbbi valóságról akkor még mit sem tudhatott. Azt sem, hogy találkozik-e majd Ázsiával egyáltalán. Mi lesz, ha Ázsia örökre ottmarad

mozdulatlanul és holtan a képeslapokon? A színes, festett képeslapok és a pesti szobába költözött tárgyak nem árultak el neki semmit a jövőről. Ha elfogták is olykor a fiú kérdő tekintetét, akkor is inkább elutasítóan viselkedtek vele, mint barátian, segítők. Mégis tartósan bevették ma-
14 gukat a szívébe.

A kisgyerekre legnagyobb hatással egy apró bőrdarabokból cakkosan összevarrt, hatalmas perzsa vagy arab párna volt. Úgy bámulta élénken tündöklő színeit, mint szédítő varázslatot. Nemegyszer alig tudott elszakadni a látványtól. A párna néha mintha megemelkedett volna, forogni kezdett, közeledett és távolodott, bővölte a kisfiút, aki sokszor álmodott is vele, és álmában egy kicsit félt tőle.

Még mai álmaiban is többször megjelenik, forog-forog, egészen közel megy a fiatalember arcához. Kis ideig nézik egymást, majd váratlanul felgyorsulnak, és hátrafutnak a színek, s a jelenés egy szempillantás alatt eltűnik. Ám a párna minduntalan visszatér, mintha mégis mondani akarna valamit. A gyerekek még értik a tárgyak nyelvét, de a felnőttek már képtelenek emlékezni rá. Pedig egykor mindenkinek súgtak valamit.

Nem sok idővel később Lin-csi pesti rokona már nemcsak képeslapjaiból és a tárgyak meséiből igyekezett Ázsia szellemét megismerni, hanem rendszeresen bújta az ázsiai útleírásokat és más hasonló könyveket is. Ezek mindig akkor váltak igazán izgalmassá számára, amikor Tibetről olvasott bennük valamit. Pedig ott bizony nem voltak pálmafák, nem voltak kéklő, meleg tengerek, zöldellő szigetek, szépséges trópusi lányok. Ott szörnyű hideg volt, és porfelhőket kavart a fagyos szél. A Világ Tetejének holdbéli tájait máig démonok lakják.

Viszont azt állították egyesek, hogy a tibeti nyelvű írásbeliség a legterjedelmesebb az egész világon. Jóval terjedelmesebb, mint például a latin nyelvű. Vagyis történelmük során a tibetiek több művet hoztak létre, mint latin nyelven a nyugati világ írástudói. Ráadásul ennek az irodalomnak több mint kilencven százaléka mind a mai napig teljesen ismeretlen előttünk, nyugati szem soha eddig nem látta a tibeti könyvek százezreit!

– Hűha! Itt vannak hát! Ezekben a könyvekben vannak elrejtve a világ legértékesebb szellemi kincsei! Itt van az én helyem! Itt van nekem dolgom! Itt, az óriás hegyek tibeti kolostorainak könyvtáraiban, nem a meleg tengerek csábító szigetein! – kiáltott fel Lin-csi apát rokona, amikor a tibetiekről olvasott, és nem sokat habozott. Mi érhet többet a szellem legizgatóbb titka-inál, a titkok feltárásának örökös izgalmánál? Van ennél fontosabb, szebb, felemelőbb? Naná, hogy minden becsületes ember, akinek egy csöpp esze van előbb vagy utóbb tibetológusnak képezi magát! Pont neki ne lenne?! És máris ott ült az egyetem szobáiban, tanáraival elmélyülten bogarászta a tibeti szövegeket.

Így történt hajszálla. Olyan egyértelmű volt a döntés, hogy sokáig nem értette, hol vannak a többiek, hol vannak a tibetológusok elszánt seregei? – Hát nem az lenne minden jóézésű ember kutya kötelessége, hogy a tibeti szövegekből fölfedje a Mindenség összes titkát? Hogy megtudjuk végre, mire való a világ, mi az ember rendeltetése? Nem ezeken a kérdéseken kellene mindenkinek törnie a fejét? Mit csinált a nyugati elme évezredek óta? Vagy csak manapság nem érdekel senkit a világ sora? – tette fel magának egy alkalommal igen naivan a kérdést az egyetem tágas, visszhangos nagytermében. Egyes egyedül ő kérdezett, és ő várt válaszra. Az ő halkuló hangja szállt a semmibe. A többiek el se jöttek.

Ám a döntés, a makacs elhatározás mellett mégis kitartott. A tibeti szellem rejtett kincseit akkor is fel kell tárnia az embernek, ha senki sem kíváncsi rá. Sőt, akkor is, ha egy idő után világossá válik, hogy a tibeti írott hagyomány nagy része nem is kincs egyáltalán. Csak vak tapogatózás. Írástudó szerzetesek ezreinek bolyongása a szellem labirintusaiban évszázadokon át. Még kérdezni is embert próbáló bátorság ezen a tájon. – Nem kérdezni viszont a legszégeylenetesebb bárgyúság – súgta meg már akkor a bőbeszédű tudatlanság okát fiatal pesti rokonának Lin-csi apát. Ő pedig azért tudott erről sokkal többet másoknál, mert alighanem ő volt az egyetlen a világon, akit kizárólag a megválaszolhatatlan kérdések érdekeltek. Egész, hosszú, végtelenbe nyúló életén át.

Hányféle tudás van?

Erre a kérdésre is Lin-csi apát adott választ a pesti rokonnak. Pedig óvni akarta a tudás kérdéseitől. Vékony jégen jár, aki ide téved, nem biztos, hogy épségben jut partra. Egykori szerzeteseit se kímélte, nemegyszer rájuk rivallt: – Erről soha ne kérdezzetek! Jobb lesz nektek nem tudni ezt! – De aztán elég gyorsan megadta magát, nem várta meg, amíg a fejére olvassák: – Hiszen te mondtad, apát, hogy nem kérdezni bárgyúság!

– Hallgassátok hát a tudásról szóló tanítást! – fordult feléjük a Huoto folyó partján, s ezerkétszáz évvel később ugyanezekkel a szavakkal szólította meg a pesti tanítványt. – Alapjában véve kétféle tudást különböztetünk meg – kezdte Lin-csi –, *helyes* tudást és *helytelen* tudást. Helyes tudásnak azt nevezzük, amellyel semmi célunk a világon, csupán a tiszta látás. A színtiszta, józan és higgadt világlátás, mely kívülről szemléli tárgyát. A helyes tudás óvatos, érzékeny kapcsolatot tart a világgal, nem avatkozik annak folyásába, kíváncsian és merengve nézi, s örökön azt reméli, hogy meglátja benne a szabályt. Megismeri a *részleteit*, s kilesi az *egész* működését.

A helyes tudást tehát csak az érdekli, ami kifürkészhetetlen. Nem tudjuk, mi mozgatja a világ változását, van-e a mozgásának értelme, célja, iránya. A helyes tudást azonban nem ijeszti a nemtudás. Semmi sincs, amitől elfordulna, egyformán vonzza közel és távol, mély és sekély, szépség és csúfság. A helyes tudás sohasem hallatja hangját. Néma és hűvös, mint a csillag – fejezte be tanítását a helyes tudásról Lin-csi apát, s mikor a pesti rokon arcán látta, hogy várja a folytatást, hozzátette: – A helyes tudás birtoklása a legfőbb áldás. Birtokában nem ragadhat el a szenvedély, nem kell félnünk sem házunk romlásától, sem a megbecsülés hiányától, de még a restség szégyenletes hírétől sem. A helyes tudás birtoklása a legteljesebb szabadság, maga az égi pártfogás.

A pesti rokon följegyezte magának a tanítás szavait, majd hosszan elgondolkozott, hogy a nyugati világ vajon ismeri-e ezt a féle tudást. Na és, ha ismeri, minek nevezi? Itt is helyes tudás a neve? És törekednek rá az emberek? Ha ezt nevezzük helyes tudásnak, akkor mi a helytelen? Nem kellett sokáig várnia a válaszra, erről is felvilágosította az apát. – Nem helyes tudásnak azt a tudást nevezzük, mellyel különféle célokra tör az ember. A nem helyes tudás a haszonért van, s ösztönzője a lázas munkavágyynak. Nyers akarással közelíti meg a világot, s a legszorosabb kapcsolatra vágyik vele.

A nem helyes tudás fojtogatja a világot. Örömmel ragadja meg és emeli ki részleteit, s szenvedélyesen hatol az anyagi részek belsejébe. Az egész működésében a szabály zavarja leginkább, melynek helyébe a saját elveit állítaná, hogy azokkal szabályozzon. Hatalommal bír az anyagi világ felett, amelynek elemeit szabadon rendezgeti. Ezt nevezi alkotásnak. E művelet a helyes tudás szempontjából teljességgel értelmetlen.

Az alkotás pompás, ám veszedelmes játék, mely a nem helyes tudás birtokosát lenyűgözi, mint a gyermeket. Az elbűvölt gyermek sohasem tudja abbahagyni a rögeszmés játékot, élete értelmét ez a rítus adja. Az alkotás hőse színes cserépcsörgőjét rázza. Csörömpöl és harsog, mint körülötte a világ – fejezte be tanítását a nem helyes tudásról Lin-csi apát.

A pesti rokont nem érte váratlanul, hogy az apát szavaiban több helyen is saját gondolataira ismert. Nem először történt ez meg velük, ilyenkor már egyikük sem csodálkozott. Végére is rokonok, kell hogy legyen közöttük hasonlóság. Az apát válaszaiból pedig a fiatalember máris elkészíthette özszevetését a régi ázsiai és a nyugati fogalmak között.

A pesti rokon, akárhogy kerülgette is, kénytelen volt bevallani magának: a nyugati szellem nem sokra tartja az olyan tudást, amellyel „semmi célunk a világon”. Nem tiszteli a szintiszta, józan és higgadt világlátást, mely „óvatos, érzékeny kapcsolatot tart a világgal, és nem avatkozik annak folyásába”. Látta ő már rég, hogy a nyugati gondolat nem kíméli a világot, hősei a világ örökös és vég nélküli átalakításával vannak elfoglalva. Minden új

állapotából új hasznot remélnek. Ez sokkal inkább a nem helyes tudásból származó célokra, törekvésekre emlékeztette. Keserű belátással és fájdalommal vette tudomásul, hogy olyan világban él, amelynek lakóit nem érdeklik a messzire mutató jelenségek, a messzeható tudás. A holnap eredményeit várják türelmetlenül, erre épülnek elveik.

17

Még a Lin-csi apáttal kialakult szoros kapcsolatát megelőzően a pesti fiatalember ezt a tudást nevezte egyszer használatos tudásnak, amely döntően tárgyi ismeretekből áll, és egyetlen élethelyzetben használható sikeresen. Azt a zárt nyitja, amelyiknek a kulcsa. A körülmények változásával ez a tudás szinte azonnal érvényét veszti, azaz használhatatlanná válik. Nem mondható tehát különösebben értékesnek, ám a fennmaradás, a holnapi haszon érdekében feltétlenül szükségünk van rá. Be kell jutnunk a megmaradás házába.

– Ezzel szemben – foglalta szavakba további elgondolásait Lin-csi apát pesti rokona – az úgynevezett helyes tudás minden élethelyzetben és mindenkor előnyösen használható. Ez a tudás életre szóló. Pártfogó és óvó, „melynek birtokában nem ragadhat el a szenvedély”, melynek birtoklása egyszerre szabadság és biztonság. Körültekintően figyel a viszonyokra, számításba veszi a hatásokat és a visszahatásokat, alapelve a kölcsönösség – fogalmazta meg saját gondolatait a Lin-csi apát által helyesnek nevezett tudásról a pesti rokon. Ezt a tudást ő szemléleti tudásnak nevezte, és minden zárat nyitott vele.

Összevetve a nyugati kultúrában csaknem egyeduralgó, úgynevezett nem helyes tudással, a fiatalember megállapította, hogy sokkal nagyobb biztonságban érezné magát a régi Kelet lakóinak érzékeny, óvatos, kipróbált szabályokat követő világában. Csakhogy bármennyire szeretne is, nem élhet az ember a távoli múltban, s nem válogathat kedvére a kultúrák között sem. Ha tehetné, akkor se lenne bölcs dolog váltogatni a szemléletet, cserélni a kultúrákat. Az elme világossága is könnyen elhomályosul, és a lélek sebei sem gyógyulnak tökéletesen.

18 Ismeretlen japán költő

IDŐ-KANNELÚRÁK

5 merengés a pozzuoli amfiteátrumban

1.

hagyni kell hogy csak az történjen
meg ami történhetett volna aminek
nem lett volna szabad megtörténnie

2.
lezárul ami nyílik mert ami
megnyílt az mindig is nyitva
volt éppen csak újra zárul

19

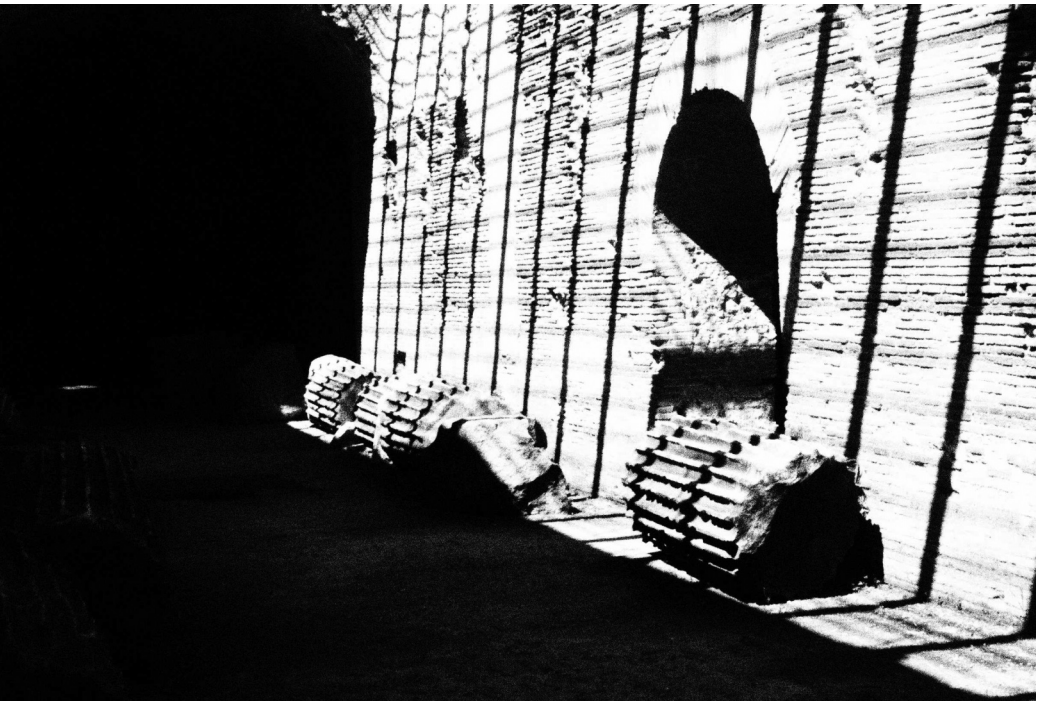
3.
olyan mindegy annak ki
a déli ragyogásban olyan
20 mindegy annak aki mindegy

4.
napon hullámzó téglák
folyamán úszik át meg
át a rákövesedett árnyék

21

5.
ki ide belép annak nincs
visszaút nincsen kijutás
és beljebb lépés sincsen

A Róninnal kezdem. Ő a barátom. Költő és fordító. A járványhelyzet okozta korlátozás jó dolgokat is eredményezett. Barátom, talán önvizsgálata tárgyaként egy ismert, japán klasszikus haiku-költőt kezdett fordítani. A tavaszi bezártság alatt naponta jöttek tőle az egy-két verses fordítások, majd idővel finom, rövid kommentárokat is fűzött hozzá.

Csendes Toll 23

BASÓ ÉS A RÓNIN

A nap csúcspontján, a legfényesebb délidőben, ebéd utáni kávéval, kinyomatatva kivettem magammal a fölső, napsütött terrasra aznapi Basóját. A rendszeresség miatt szertartássá vált. El lehetett volna olvasni azonnal, gépen is, de így, a fehér lapon a ritkás három sorokkal és András kommentárjaival többször is el lehetett olvasni, jegyzetelni, vagy csak megállni egy-egy erős sor, vagy megvilágító erejű magyarázat fölött.

András mindig is kereső ember volt. Őrzök egy fényképet, amin középiskolásként Pilinszkyvel beszélget a József Attila Gimnáziumban, a közös felolvasás után. Első verseskönyvében, a *Tükröződések*ben szintén közöl fordításokat is, mégpedig Basó mesterétől, az általa is legnagyobbnak tartott szerzetesköltőtől, Szaigjótól. Nincsenek véletlenek, persze. András öt évig hallgatott japán középkori irodalmat a Kobe és a Taisó Egyetemeken. Egy éven keresztül kizárólag Basóval foglalkozott az akkori legjelentősebb kutatónál, Hori Nobuonál.

Úgy tűnik, megérett a helyzet, a belső igény késztetéssé vált, hogy megmutassa nekünk azt a 17. századi Basót, akit talán csak ő ismer. Mi, akik csak az eddigi magyar fordításokból képzelhettük el alakját és költészetét, kissé idegenül állunk ez előtt az ismeretlen, de nagyon is emberi figura előtt. Rokonszenvünk éppúgy tudásáé, tiszta képeié, mint esendőségéé. Amitől természetesen nem kevesebb, hanem több lesz a költői életmű. Rögtön az elején szurkolni kezdtem, hogy ne hagyja abba András a fordításokat. Napról napra izgulva vártam küldeményeit ímélen.

Egy idő után megnyugodtam, mert éreztem, hogy megvan, meglesz valami nagyon fontos dolog. Basó versei magyarul, és András magyarázatai. Láttam magamban egy kis könyvet is. Reméltem, hogy részleteiben majd nálunk láthat először napvilágot ez a rendhagyó kísérlet. És most akkor itt van az első részlet. Amit kell, a Rónin elmondja majd. Bevezet minket...

Fogas kérdés volt, a Basó portrészorozat összeállításának mikéntje, illetve az indító téma kiválasztása. Bár régi vágyam megkísérelni friss vérrel dúszítani a magyarországi aligha daliás Basó recepciót, amely gyakran úgy elvész a fordító kínjai mögött, hogy

24 Villányi G. András

BASÓ – A FORDÍTÓ ELŐSZAVA

aki megjelenik az alig több, mint egy egzotikus középszerű epigrammafagó. A tavaszi Covid-19 bezárkózás túlélését segítő mintegy 250

haikuját átültettem, majd az Új Forrás sorozatindító felkérésekor be kellett lássam, nem könnyű a számtalan lehetőségből kiválasztani a témákat, hogy köréjük csoportosítva, miniesszéekkel kíséreljem megrajzolni a költő portréját. A kész vershalmazt rendezgetve folyamatosan kopogtattak a témakörök. Például ilyenek: *Szállása az út; Az önkritikus; Fák, virágok, növények; Magány, elválás; Múltkonyság; Emberek, dolgok és karunā¹; Szinesztézia; Szürrealizmus; Idő-idők; Szabi-vabi; A fordításról*. Nemcsak a kimaradó kérdések miatti nyugtalanság bonyolította helyzetet, hanem az is, hogy egy haiku gyakorta alkalmas két vagy akár több témakör példázataként. Ezzel kicsit elérkeztünk e tizenhét morás DNS-láncocskák lényegi vonásához: az osztályozó szándékkal szembeni illékonyág. Pollen, amely a befogadó elmével kölcsönhatásban számtalan virágfélét képes hajtatni. Akár csiszolt ékkőnek a haikunak is témérdek felülete, rétege van, ezerfelé szórhatja a képzettársítás fénynyalábait. Pláne így lenne, ha igazán értenénk hozzá, azaz képesek lennénk egy-egy darabot a maga idejében és szituációs környezetében ízlelni, a bujtatott utalásokat klasszikus költeményekre, helyekre, helyzetekre, topozokra, kikódolni, melyek jó része a vajtűfülű kortárs számára jobbra magától értetődött.

Hangsúlyozva, hogy az elkövetkezőkben terjedelmi okokból sem kísérlek meg átfogó képet kialakítani a Mesterről, csupán a számomra revelált, saját töredékes Basómról nyújtok benyomásokat fordításban, gondolatfoszlányokkal körítve: „impreszionisztikusan”. Nem véletlen döntöttem úgy, hogy „az önkritika-önirónia” témával kezdem, mert ez és magányos kívülállósága hűen kísérte végig a Mester életútját.

よの中は稲かる頃か草の庵 ős, 1687
Jo no naka va/ ine karu koro ka/ kusza no iori

Kinn a világban
épp a rizst takarítják?
Remetekunyhóm.

Basó 25

HASZONTALANSÁGOM KRITIKÁJA

A remetekunyhó a japán középkori elitkultúra szimbóluma, toposza. Nem a parasztok vagy kézművesek sorai hagyták el a háztulajdonosi életet, hanem jobbára az udvarhoz, az arisztokráciához tartozók. Legtöbbjük a buddhista tradíciót követte, maga is a megvilágosodást keresve. Ám jellemzővé vált, hogy e magasan esztétizált réteg nemcsak vallási útkeresés céljából tett így, hanem számosan ily módon kívánták csiszolni művészi kifejezőképességüket is, hangszeren, kalligráfiával, és különösen a költészetben. Mások – főként ezoterikus szekták követői, mint pl. Szaijó² szerzetes – nem választották szét a két diszciplínát, hanem filozófiailag csiszolt ideológiai alapon a két útból egyet alkotak, melyben a pólusok szinergizmusban voltak hivatottak egymást erősíteni.

A 17. században Basó „remetekunyhója” afféle skanzeni díszlet. Nemes Don Quijote-i manír, amellyel esztétikai-ideológiai vitorláját a középkori tradíció szelének tárja, amiként mély nosztalgiáit is. Milyen remete az, akinek országszerte százával, sőt ezrével(!) vannak tanítványai az irodalom útját gyakorolni? Másfelől aligha kétséges, hogy művészetében az üdvözülés útját kereste, miként elődei. Módfelett összetett probléma ez. Ugyanis ami társadalmi értelemben „üdvözítő” – lásd siker és hírnév – az a vallás rekvizitumai szerint szigorúan kontraindikált. És ebbe a csapdába, jóllehet ismerve sziréni létezését, számosan beleestek úgy régen, mint ma. A továbbiakban igyekszünk arról is képet alkotni, hogy Basó esetében ez miként alakulhatott.

Bárhogyan is, elgondolkodtató és megrendítő e haiku. Kívülállásról vall, a másságról az esztétikai műhely emelkedettebb lókuszából – a „remetekunyhóból” – az emberek mindennapos tevékenységét távolból szemlélő művész-szerzetes vonatkozásában. Aki nem tartozik a mindennapi élet forogtaghoz, nem ismeri hétköznapi és ünnepnap különbségét, azt sem sejti hányadika és milyen nap van épp, Basó meglepődik, és magát kérdezi: „így elszaladt volna az év? Mátis a rizst takarítják?” Gyakran jelzi kívülállását, amely úgy vélem a hiány-és elhagyatottság érzésén túl összetett erkölcsi dilemmát is okozott neki.

田一枚植えて立ち去る柳かな Nyár, 1689

ta icsimai/ uete tacsiszaru/ janagi kana

26 Teljes tábla rizst
ültettek... míg e fűztől
válni tudtam.

Különféle időfogalmak, síkok szembeállításának színterébe pottyantunk. A felszínen tükröződő idő egy hosszas, töprengve szemlélődő emlékezés a fűz alatt, elegendő ahhoz, hogy beültessenek egy táblát. Ám elsődlegesen nem az emberek tevékenysége szögezi ide Basót, hanem egy fontos hagyomány, amely a „zarándokló” költő számára megkerülhetetlen volt. Ugyanis e fűzfát utolsó nagy országjárásán – *Szűk ösvény a messzeségbe*³ – nem véletlen látogatta meg Basó. A hagyomány szerint alatta pihent meg a 12. századi nagy előd Szaigjó szerzetes. Mivel Basó úgy művészi krédójában, mint országjáró zarándoklatain Szaigjó nyomdokát követte, így hozzá hasonlóan meg kellett állnia verset írni e fűznél. Ekként implicit belép egy másik idő, Szaigjó szerzetesé, aki a fűzre utaló vakájában szintén kitért a temporalitásra, helyesebben több idősíki jelenlétére. Basó tudatosan egyesíti a saigjói síkokat sajátjaival (a sajátját lényegített saigjójait és a tényleges időt, amit a paraszti tevékenységgel mér); miáltal megpihenését a fűz alatt beoltja a hagyomány idejébe, ami által egy további hibrid, időtlen végtelené tágitott idő-dimenziót alkot, szemben a rizspalántázás épp lezajlott, egyszerű befejezett múlttá vált hétköznapi jelenével.

Lenyűgöző nemcsak Basónál, de a japán hagyományban, ahogy tudatos kreativitással nyúl vissza a történetihez, hogy azt jelenébe oltsa. E pontnál nem hagynám ki T.S. Eliotot:

*This historical sense, which is a sense of the timeless as well as of the temporal and of the timeless and of the temporal together, is what makes a writer traditional. And it is at the same time what makes a writer most acutely conscious of his place in time, of his contemporaneity. No poet, no artist of any art, has his complete meaning alone.*⁴

Még egy perspektíváját emelném ki ennek a haikunak: hogyan a költő megjeleníti saját kapcsolatát a „kinti” világgal. Kint szorgos munkálkodás folyik, az emberek a jelenben a jelennel birkóznak a jövő betevőjéért, aligha gondolkodnak a művészet, avagy akár a mezőgazdálkodás tradícióiról. A költő a jelen ily „népi” élményétől szinte hermetikusan elzárt. Legfeljebb úgy tekint rá tisztas távolból, mint tudós a mikroszkóp alatti tárgyra. Nem fókuszál a jövőre sem, a múltba réved, hogy a hagyomány kútmélyéből felhúzza a szálát, amelyet örökre jelenébe sző.

道のべに清水流る柳かげしばしとてこそたちどまりつれ
micsi no be ni/ simidzu nagaruru/ janagi kage/ sibasi tote koszo/ tacsido-
mari cure

Út hajlatánál
tavaszvíz hol elbuzog
a fűzárny alatt
ha néhány pillanatra
de pihennem kell kicsit.

27

Szaigjó vakája⁵ briliánsan jeleníti meg számos el-és szétfutó vonal geometriai élőképét – úthajlat, vízfolyás és a fűzfa hosszú aláhulló ágai, az idő folyásának keretén belül, amelyet pillanatra exponál és megállít a zarándokútját járó szerzetesköltő, aki testi és lelki fáradalmait feloldozó enyhületre lel a tájban manifesztálódó üdítő, sőt üdvözítő szinkretikus – sintó és buddhista – erők által.⁶

月花の愚に針立てん寒の入り Tél, 1692
cukihana no/ gu ni hari taten/ kan no iri

Szirom és holdvilág...
tűkkel szúrd balgaságom
tél mélyhidegén.⁷

胡蝶にもならで秋ふる菜蟲哉 Vegyes évszakok, 1689
Kocsó ni mo/ narade aki furu/ namusi kana

Lepkéné nem vált
de őszre elaggott:
így maradt pille.

能なしの眠たし我を行行子 Nyár, 1691
nó nasi no/ nemutasi vare o/ gjógjósi

Semmirekellő...
álmatag fásultságot
poszáta ébreszt.

Mihaszna fráter!
Méla zsibbadásában
hangosan cserreg.

Úgy vélem mindkét fordítás elég pontosan tükrözi Basó mondandóját. A Mes-ter trükkje a *gjógjósi*⁸ – 行行子 – szón alapul, amely egy poszátafélének a neve, továbbá zajos, hangoskodó jelentésű melléknév. Basó önkritikát gyakorol, amennyiben magát haszontalan (*nó nasi* 能なし – tehetség/al-
28 kalmasság nélküli) alakként ábrázolja, akit kábaságából egy zajos kismadár kell felébresszen; avagy olyan, aki alkalmatlansága ellenére „hangosan cserreg”, azaz szükségtelenül nyüzsög, fontoskodik költeményeivel. Hasonló, ám kevésbé könnyed a következő haiku, amelyben kételyét a megszólalás értelmében sötétebb pesszimizmussal, drámaibban juttatja kifejezésre.

Mindazonáltal érdemes óvatosnak lenni, mielőtt ezt a haikut a basói szerénység dokumentumaként üdvözlőnénk. Gondoljunk csak Shihre az ácsra, aki értéktelennek, bárminő tárgy megfaragására alkalmatlannak ítélte a százéves óriás tölgyet, ám álmában megjelent a fa és szigorúan kioktatta haszonnal, haszontalansággal kapcsolatban, amiképp az értékítélkezéssel általában. Jobb tehát eltűnődni Csuang-ce tanításán –, amelyet a költő a Buddháénál is hangsúlyozottabban követett – a haszontalanság hasznáról és a hasznosság önveszélyes haszontalanságáról.

物いへば唇寒し穉の風 Ősz, 1684-94
mono ieba/ kucsibiru szamusi/ aki no kadze

Bármit mondanék
ajkaim odafagynak:
őszi szélroham.

Ha megszólalok
oly hűvösek ajkaim
az őszi szélben.

E haikunál több magyarázóval szemben saját elképzelésemhez ragaszkodnék. Japán irodalomtörténészek is általában arra utalnak, amit a magyar „ne szólj szám, nem fájsz fejem” szólásmondás sugall. Ezzel szemben vélem, hogy Basónál a művészete létjogosultságát illető egzisztenciális tépelődés szavai ezek. Firtatva művész és művészet határait, jelzi fájdalmas kételyét közlés és befogadás lehetőségéről, értelméről. Nem utolsó sorban a japán kultúra történetében hagyományos művész-szerzetes dilemmára utal, amennyiben e dichotómiában a vártnál lanyhább vallási-spirituális előmenetelért az én szerzetes fele a művészt teszi felelőssé⁹. Az ortodox buddhista tanítás – miként bármely jelenség esetében – önvalóként a szépség létezését is tagadja. Ekként a szépséghez¹⁰ – s annak különböző manifesztációihoz, mint a

művészet – való ragaszkodás nem különb, az egyéb jelenségek iránti sóvárgásnál vagy éppen averziónál, hiszen forrása ugyanaz a tudatlanság¹¹, amelyből minden szenvedés¹² ered: a Négy Nemes Igazság¹³, továbbá a létezés három fő jellemzője¹⁴ ismeretének hiánya. A költő bizonytalanságát tovább mélyíti a helyes beszéd előírása, amely a Tanítás Nyolcrtű 29 Nemes Ösvényének¹⁵ a moralitás¹⁶ kategóriájába tartozik. E szerint a beszéd/közlés nem lehet ártó, becsmérő, pletykálgató, sem hiábavaló szószaporítás, nem kelthet viszályt! Mindezen princípiumok betartása önfegyelmet, belső egyensúlyt követel bárkitől, ám többszörösét a költőtől, akinek életeleme, munkaeszköze a szó, a beszéd. Szabad-e mondanom bármit, ami megfelel a Tanítás elvárásainak, letisztultságának? Állíthatok – mert ismerek olyat –, ami nem csalóka? Mindezt figyelembe véve maradt értelme bármit közölnöm? Nem önmagáért való e vágyakozásom? Nem a fantom, az egó sarkall csupán, hogy elismerést és hírnevet hajszoljak? – vetődik fel a lelkiismereti kérdés. Fájdalmas és a művészetben, művészlétben hite-rendült vallási, esztétikai-és etikai dilemma bomlik ki e költeményben. E vélekedés hitelét erősíti a búcsúversként *dzsiszei*¹⁷ számon tartott haiku:

旅病んで夢は枯野をかけ廻る Ōsz, 1694
tabi ni jande/ jume va kareno o/ kakemeguru

Nagybeteg vándor:
cserepes mezők fölött
álmok bolyongnak.

vagy:

Betegen úton:
álma körbe-körbe jár
lankadt mezőkön.

A reménytelen, kiszáradt föld és a felette bolyongó¹⁸ álmok – a világi vágyak és ragaszkodás illékony foszlányai – a haldokló költő lelkivilágának sivár látképe. A vándorlás hiábavaló volt, nem érte el célját a vándor, megvilágosodás ragyogása helyett reménytelen, pusztuló tájban tévelyeg körbe-körbe, s ez a tévelygés éppen a szamszárán belüli végtelen kerengésre enged utalni. Művészi célok, a formázás és kifejezés, a vélt szépség iránti ragaszkodása okán útja végén látnia kell, hogy elvesztegette üdvözülését, a megvilágosodást. Ekként gondolkodva az előző haiku (1691) vészajtósló előérzete a búcsúvers (1694) kiábrándult lemondásának.

五月雨や色紙へぎたる壁の跡 Nyár, 1691
szamidare ja/ sikisi hegitaru/ kabe no ato

30 Ó, esős évszak!
Illant színes verskárttyák:
falon hűl helyük.

A meglehetősen lepusztultként jellemzett *Rakusisa – Hullt hurma* – kunyhó vendégeként, zuhogó esőtől a külvilágtól elzárta Basó felderíti ideiglenes otthonát és a falon négyyszögletű foltokra, hajdan odaragasztott tárgyak lenyomatára lel. A hely szelleméből adódóan arra a következtetésre jut, hogy valaha színes verskárttyák lehettek ott. Ekként a szituáció együtt kelti a *szabi* – helyiség kopott, ám művészi felhangú, keresetlen egyszerűsége – és a *vabi* érzéseit a múlandóság magányában átélt felhangjaival.

Ám szükséges óvatosan viszonyulni a basói útinapló-szövegekhez, mielőtt átemelnénk azokat az irodalmi dimenzióból a történetibe. Bizonyítékok vannak arra, például útitársa tárgyyszerű naplófeljegyzései, hogy sűrűn hajlította a tényeket képzeletéhez, mondhatnánk nem a valóság realista leírását formálta az irodalom eszköztárával, hanem irodalmi ideáit ruházta fel egy fikatív valóság köpönyegével. Egy találó megfogalmazás szerint Basó volt Japán utolsó nagy középkori költője. Ám valós kora már rég nem középkor. A japán mester a 17. századi polgárság gazdasági és kulturális virágba borulásának enigmatikus alakja, egyszerre jelképe a múltnak és letéteményese az új formát alkotó jelennek. Korának esztétikai katekizmusát építi Nóin¹⁹, Szaigjó, Szógi²⁰, Szessú²¹ és Szen no Rikjú²² középkori hagyatékára. Ekként önmagát nem csupán meghatározza, hanem műfaját beoltja a tradíció félezredévesnél idősebb fájába. *Utitarisznyás jegyzetek*²³ c. útinaplójában (1687-88) közli híres manifesztóját, mely szerint:

Egyazon dolog hatja át Szaigjó vakáját, Szógi rengáját, Szessú képeit és Rikjú teaceremóniáját. Ez pedig a művész szellemisége, amely követi a természetet és barátja az évszakoknak.

Nagyszerűsége és páratlan népszerűsége – már saját korában – talán éppen abban a képességben rejlett, hogy szerelmes áhítatát az eltűnt középkor iránt egy jobbára általa tökélyre vitt korszerű műfaj keretei közt tudta megjeleníteni, sőt az irodalmi és művészeti önkifejezés iránt mind szomjásabb – úgy materiálisan, mint ízlésben gazdagodó – kereskedő-iparos polgárság számára és azzal közösen formába önteni.

- ¹ Együttérzés (szanszkrit). Egyik legfontosabb eleme a buddhai tanításnak az egótlanság, a szubjektum-objektum illúzió megszüntetése, a minden dologgal lényvel, mint önmagunkkal érzett szolidaritás.
- ² Szaigjó 西行 – 1118-1190 Szerzetes, költőgénusz, a japán irodalomtörténet egyik nagyja. Részletesebben ld. Tükörzödések, Villányi G. András, Scolar 2011.
- ³ Oku no hozsomicsi
- ⁴ Ez a historikus érzékelés, az időtlen és az időbeli, illetve az időtlen és az időbeli együttes észlelése, teszi a szerzőt hagyományossá. És ugyanakkor ez teszi az írótt fokozottan tudatossá az időben betöltött helyzetével, illetve kortársi létével kapcsolatban. T.S. Eliot: Hagomány és egyéni tehetség, 1919
- ⁵ Vaka klasszikus japán vers, a haikunál két hét-hét morás stórfával hosszabb (5-7-5-7-7).
- ⁶ Ld. A természet szoterikus – üdvözítő – jellegéről – amint a szinkretikus – sintó-buddhista – vallásbölcselet kifejti, ld. in Tükörzödések, pp.12-14.
- ⁷ Komikusan akupunktúrás terápiához hasonlítja saját esetét a költészettel esett betegsége okán.
- ⁸ A *josikiri* nevű madár másik neve *gjógjósi* - Acrocephalus - nádveréb-féle
- ⁹ V.ö. Tükörzödések, pp. 8-14.
- ¹⁰ *asubha* (a „szép” tagadó formája - páli)
- ¹¹ *avidya* (szanszkrit)
- ¹² *dukha* (szanszkrit)
- ¹³ *csatvári árija szatjáni* (szanszkrit)
- ¹⁴ múlandóság, szenvedés, értelenség (anitya, dukha, anatman - szanszkrit)
- ¹⁵ *ariya atthangika magga* (szanszkrit)
- ¹⁶ *сила* (szanszkrit)
- ¹⁷ 辞世 A lét illékonyságának végső frázisa a búcsúvers, amelyet szerzője olykor halálos ágyán fogalmazott, ám nem feltétlenül, hiszen voltak, akik életük során akár többet is írtak. Nem volt ismeretlen műfaj a Távol-Kelet más országaiban sem, ám igazán buja talajára Japánban lelt, ahol leggyakrabban vaka formájában nyert kifejezést, bár ölthette a *kansi* 漢詩, a kínai mintára, kínaiul írott vers formáját, ahogy főleg az Edo-korszaktól haikuként vált gyakoribbá.
- ¹⁸ *kekemeguru* かけ廻る - körbejárást jelez
- ¹⁹ 能因 988-1051 Szerzetesköltő, Szaigjó fontos példaképe.
- ²⁰ 宗祇 Kiotói Zen szerzetes 1421-1502, a Basó előtti *renga* – többek által összetett szabálykódex alapján komponált láncvers -költészet – nagy alakja.
- ²¹ 雪舟 1420-1506
- ²² 千利休 1522-1591 A teaszertartás nagy mestere.
- ²³ *Oi no kobumi* 笈の小文

A regény értelmezését a végétől kezdeném: az elbeszélő halála súlyos tanulságokat hordozó, ugyanakkor nagyon ironikus toposz a világirodalomban. Ilyen értelemben nem is meglepő, hogy Nádas életművében legtöbbször a halálköz-

32 Darabos Enikő

A KULTUSZ ÉS AZ ÉRTELMEZÉS TOPOSZAI AZ EMLÉKIRATOK KÖNYVE KAPCSÁN¹

zeliségből megszólaló narrátorokkal kell számolnunk (*Egy családregény vége, Saját halál, Emlékiratok könyve*). Számtalan értelmezés született arról, hogy hogyan és miért éppen így hal meg az *Emlékiratok könyve*² elbeszélője: Dobos István szerint Nádas „feláldozta” az elbe-

szélőjét,³ Szegedy-Maszák Mihály a homoszexualitásával hozza összefüggésbe a halál tényét,⁴ Szász Imre amolyan külső, szerzői döntésnek és dilemmának fogja fel,⁵ Kulcsár-Szabó Zoltán szerint ebben a halálban a modern elbeszélő válik „emlékké” a posztmodern elbeszélő bejelentésében.⁶

Értelmezői közül leginkább Balassa Péter közelítene a pastiche-szerűen megidézett Thomas Mann-i poétika Nádas-féle átértékeléséhez: ezek szerint az elbeszélő halála „sorsszerű”, mert „benne teljesedik be egy teljes tradíció összeomlásba, folytathatatlanságba fordulása, ezért szinte hangsúlytalan és véletlenszerű, hogy miként is hal meg”⁷ Miként a német író legtöbb szereplőjének (Leverkühnnnek, Hans Castorpnak) „meg kell menekülnie, mert bennük az emberi lényt *kell* kegyelemben részesíteni”, Nádas elbeszélőjének meg kell halnia, mert „[i]gy, itt nem lehet tovább élni [...] Az *Emlékiratok könyve* tehát az európai tradíció lezárása és újbóli összefoglalása, de most már ironia nélkül, a »szatírtjátékos«, a »humorista« szerep legkisebb tetszelgése nélkül, egyértelműen tragikus hangsúllyal”⁸ És most már érthető, a fentiek alapján egészen világos, honnan a Balassa-féle tragikum, melynek ódiума számára oly jelenvalóan lengi be Nádas művészetét, hiszen monográfusa szerint nem más ez a próza, mint az európai felvilágosultság, a szabad szellem és a reflektált tudás polgári irodalmának és létmódjának elvesztése fölötti gyászfolyamat művészi beteljesítése.⁹

Én viszont e tekintetben korántsem tartom elhanyagolhatónak az elbeszélő halálának banalitását: a Duna-parti fövényben fürdőnadrágban elszundikáló hős testét vad motorosok roncsolják szét „egy nyáriasan meleg, szeptember végi kora délutánon” (EK 449.). Mintha egyszerre lennének egy beat-regényben és egy fergeteges dionüszia után: a halál egy véletlen körülmény, valakinek rossz napja van, vagy kicsit túlpörgött és gyilkol. Hangsúlytalan és véletlenszerű, valóban, ahogy Balassa mondja, csakhogy egyáltalán

nem jelentés nélküli, amennyiben a halál eseménye radikális banalitásával áthúzza a kötet szövegeiből kiolvasható egész nyelvi magatartás érvényességét, azét a nyelvi magatartását, amire a viharos tenger elementáris erejének kiszolgáltatottan úgy reflektál a névtelen elbeszélő, hogy „mi maradt abból a fellengzősen finomkodó gögből, amivel elindultam e sétára?” (EK 77.) 33

Úgy olvasom ezt a halált, mint „a fellengzősen finomkodó gög” regénybeli diskurzusaira jellemző nyelvi magatartás Nádas-féle megtagadását. Éppen ezért, amit a regény kritikusai közül sokan prózanyelvének „állandó homogeneitást biztosító”,¹⁰ „szélesen áradó” és „szinte már kínosan” körültekintő¹¹ jellegeként ragadnak meg, ezzel a banalitással veszti el végérvényesen legitimitását és a neki megelőlegezett magasztosságot. A végkifejlet tragikus, hiszen nincs olyan halál, mely ne lenne az, inszcenírozása azonban a regény fellengzősen emelt regiszterének érvénytelenítését is elvégzi.

A regény zárlataként felhangzó „utolsó három mondat”,¹² mely bizonyos értelemben az *Ein zu weites Feld* című esszé főszereplője lesz, és amivel kapcsolatban azt olvashatjuk, hogy „[a]z ember az utolsó mondatokra bízza a legkínzóbb gondjait”,¹³ ilyen értelemben valóban nem rendelhető hozzá a regényben megszólaló narrátorok egyikéhez sem. Teljesen elkülönül mind a névtelen elbeszélő amúgy is zaklatott és csapongó soraitól, mind pedig Krisztián krónikási jovialitásától. Noha találónak tartom Schein Gábor javaslatát, mely „a határtudás rezignációját”¹⁴ látja a sorok mögött, úgy vélem, a mondat puritán szintaktikája leginkább a következő nagyregény, a *Párhuzamos történetek* nyitósorait ellepő, titkokkal terhes, de mégis megkönnyebbülést sugalló hősésében talál folytatásra.¹⁵ Mintha a korábbi nagyregény a közel húsz évig írt későbbi trilógiában, „egy előre nem látható és [...] nem kikövetkeztethető mondatban folytatta volna az életét”. (EK 449.)

A maga idején mindenesetre érthető Erdődy Edit meglátása, aki a zárómondatról azt írja, hogy „mintha csúfot űzne az olvasóval, aki úgy érzi, hogy éppen a világ legbonyolultabb regényének jutott a végére”.¹⁶ Talán ennek az „érzésnek” a furcsán institutionális kifejeződése, hogy két évvel a regény megjelenése után, 1988 májusában az Írószövetség Kritikai Szakosztályának vezetősége „úgy találta, hogy az *Emlékiratok* könyvének visszhangja nem felel meg a mű jelentőségének”, és „nyilvános eszmecserét” szervezett, amit a *Kortárs* folyóirat „egy démonikus mű” címmel közölt ugyanazon év novemberében.¹⁷ Noha természetesen „érzem” a regény mitologikus kontextusára tett utalást, nem kerülhető meg a gyanú, hogy e szignifikáns címadó gesztus által indulna el a regény kritikai démonizálása – azaz obskúrus, értelmezhetetlen, monstrosus, konfúz műként való felcímkézése, amit Kis

Pintér Imre kezdő megszólalásának „pusztulásvízió” és „vádirat” szava meg-
lehetős hatékonysággal előlegez meg.¹⁸

A vita azonban nemcsak e tekintetben bír valamilyen homályos, pre-
skriptív erővel, hanem itt kerülnek felszínre azok a témák – mondjuk
34 úgy, a Nádas-kultusz erekyéi –, melyeket a regény recepciójában újra
és újra érintenie kell az egyetértés, a pontosítás vagy helyesbítés,
illetve az ellentmondás változatos performatívumait produkáló kritikusok-
nak. Ezt a sajátosan hagyományozódó zarándoklatot magam is megteszem
– még ha nem is lesz belőle kanosszajárás –, amikor ezeknek a kritikai topo-
szoknak a bejárása során próbálok kultuszával együtt a szerzői szerepet, a
művet és a kritikai szempontrendszert is újragondolni.

1. „német regény” (Radnóti Sándor)

A fent említett eszmecsere során hangzott el Radnóti Sándortól az alábbi két
mondat: „A német kultúra az, amely Közép-Európa közös jellegzetességeit
akár filozófiában, akár zenében, akár irodalomban a legmagasabb szinten
foglalta össze. Ebben az értelemben azt merném mondani, hogy Nádas Péter,
magyar nyelven, a magyar kultúrában, számunkra, magyarok számára egy
német regényt írt”.¹⁹ Ez a „bátorság” azonban a felszólaláshoz kapcsolódó,
azt értelmező *Kommentár*ban már mentegetőzésre vált, amennyiben Radnóti
szerint „[v]isszatetszést kelthet és főképp félremagyarázható az a provokatív
vélelem, hogy az *Emlékiratok könyve* »német regény«,”²⁰ majd önidézésben
megadja, hogy szerinte mi a „magyar mű” definíciója.²¹ Négy év múltán Nádas
regényének német fordítása kapcsán a kritikus még egyszer előhossa ezt a
„provokatív vélelmet”, és immár értetlenkedését is kifejezi, miközben azt
könnyedén *aperçu*-re finomítja/mélyíti.²² Arról nem is beszélve, hogy nem
lehet nem érezni az iróniát a nemzeti büszkeségnek ama berzsenyis utóízű
örömujjongásában, melyet a recenzens enged meg magának, mondván, hogy
„[m]agyar keblünk dagad”,²³ miközben a német recepciót szemlézi.

Nem szeretnék hosszan időzni Radnóti jelentős hatástörténettel ren-
delkező megjegyzésénél, csak megemlíteném, hogy ennek rögtön az első fá-
ziséban Balassa Péter el is határolódik tőle, mondván, hogy „[a] »német
regény« elnevezés, a mellette felsorakoztatott sok és hajszálfinom érv elle-
nére sem elfogadható számomra, mivel mégiscsak a kultúra átpolitizálása a
kiinduló- és végpontja”.²⁴ Amivel 1988-ban, érthető módon, tele volt a pad-
lás, és ami ellen Balassa minden kritikai megszólalásában kikelt.

Ezt illetően azonban számomra az irodalom és politika kritikai viszo-
nyát izgalmasan tematizáló Sári B. László tud fontosat mondani, aki azt állítja,
hogy Radnóti és Balassa szembenállásában „keverednek a »hagyománytörté-
neti« és a »kulturpolitikai« érvek”.²⁵ A magam részéről ezen a ponton annyit

tudok ehhez hozzátenni, hogy Radnóti Sándor hibát követett el, amikor az irodalmi köztudatba bedobta ezt a kavicsot, hiszen az általa vert hullámok – a széljárástól függően – hol felerősödnek, hol csitulnak. De el nem ülnek, az látható.

2. „redukció” (Radnóti Sándor)

35

Ez a fogalom is érdekes utat járt be a Nádas-recepció *Emlékiratok* könyvével foglalkozó rétegében. Radnóti a „démonikus művet” értelmező tudós eszmecserében a redukció kapcsán a „a tárgyiség redukcióját” említi és rögtön kapcsolatba is hozza azzal, amit „a testek érintkezésére való redukciónak” nevez, majd történelminek minősít.²⁶ Úgy látja, hogy a regényben a tárgyi világ „mérhetetlenül redukált”, helyette minden testek viszonyaként neveződik meg (pl. egy kerítés–kutya–gyerek viszonyrendszerben nem a kerítés mint kézenfekvő szimbólum érdeklí Nádast, hanem a kutya és a gyerek teste közötti viszony). Kissé affirmatív hangsúllyal kockáztatja meg eszmefuttatása végén, hogy „a testek érintkezésére való redukciónak, e nagyszabású stilizációs elvnek nem ára-e a karakterek plaszticitásának csökkenése”,²⁷ amire a későbbi kritikáknak kellett volna rábólintani a *de*-t.

Losonczi-Kelemen Emese tanulmánya²⁸ azonban azt jelzi, hogy a tárgyak hiányának Radnóti-féle elgondolása nem feltétlenül vívja ki minden kritikus egyetértését, Dunajcsik Mátyásé pedig azt, hogy „a testek érintkezésére való redukció” Nádasnál korántsem mellőzi a szimbólum különböző tradícióktól táplált, sűrítő műveletének textuális hatásait. Dunajcsik szerint Nádas úgy választja meg alanyait, helyszíneit, hogy azok „alkalmasak egészen komplex szellemi-társadalmi tartalmak elemzésére és bemutatására”.²⁹ Sőt, miként arra mindjárt bővebben is kitérek, a homoszexualitást is tudja a regényben betöltött szimbolikus funkciója felől értelmezni.

Balassa Péter a redukció kérdéskörét a mottó-értelmezése kapcsán már említett, tragikusan dichotomikus nyugati testfelfogás kritikájaként értelmezi, és az egység kérdéskörének kifejtésébe illesztett, platóni androgünmítosz kontextusába sorolja, melyet annak bizonyítékaként olvas, hogy a test a „szellem tárgya”.³⁰ Noha eszmefuttatása, miszerint Nádasnál a test nincs meg a lélek nélkül, azaz elválaszthatatlan egységről kell beszélnünk, első ránézésre ellentmond a platóni gondolkodás dichotomikus és hierarchikus szerkezetének, számára mindez elsősorban akként adódik, hogy „[a] platonizmus ebben az értelemben *tud* egy olyan világról, mely nem lehetséges, vagy ami, ha tetszik: nincs”.³¹ Amikor Radnóti szerint Nádas a testek közvetlen viszonyának reflektálásával kiiktatja a közvetítettség platonikus hagyományát, Balassa szerint épp akkor végzi el a platonizmus legjellemzőbb

műveletét: *tudja*, hogy nem lehetséges ezt megtennie. Amiért az egyik kritikus elmarasztalja, a másik azért értékeli.

Mivel a „testköltészet” Radnóti-féle terminusát külön szeretném tárgyalni, hadd térjek itt még vissza egy kicsit a regényben ábrázolt homoszexuális viszonyok témakörének fogadtatására. A kérdésben 36 Radnóti „történelmi”³² jelentőségű problémát lát: abban, hogy Nádas a „testek érintkezésére való redukciója” során elhagyja a közvetítettség kérdését, a kifejezetten közép-európai társadalmakban élők szubjektív létmódját szimbolizálja, amennyiben itt „[n]incs meg az a számtalan közvetítés, az intézmények közvetítése, amely a demokratikus berendezkedést, tehát a nem közép-európai berendezkedést jellemzi”.³³ Ezt akár érthetnénk a korabeli biopolitikai viszonyok kritikájaként, hogy ti. a melegek stigmatizációja miatt nem alakulhattak ki azok az institutionális formák, melyek társadalmi szinten lehetővé teszik a homoszexuális identitás megélését. Főleg, hogy szerinte „[e]nnek természetesen kritikai történelmi-politikai értelme is van a közép-európai világgal szemben, melyben az intézményes közvetítések oly balul sikerültek”.³⁴ De nem nagyon értjük *úgy*,³⁵ mégpedig azért nem, mert a következő sorokban adja meg Radnóti a regény antiplatonizmusának számára mélyen hiteltelen alapképletét, miszerint „a író azt mondja, hogy csak az érzi a valóságos, csak az igaz, ha test találkozik testtel”.³⁶

A megfogalmazás az „író” szóban tárja fel igazát: amennyiben az *Emlékiratok könyvének* névtelen elbeszélőjét mint író-t ismerjük fel ebben a szóban, aki – mint Dunajcsik mondja – „a szerelem mibenlétére metafizikai szintű magyarázatot”³⁷ keres – és véleményem szerint ad is, amikor „életregényét” a „test templomának” mottójával látja el –, akkor igazat lehetne adni Radnótinak, bár alapképletét ki kellene egészíteni azzal, hogy: *Istenben. Ha test találkozik testtel... Istenben.* De akkor még mindig ott van a kérdés, hogy milyen ismervek alapján azonosítja Radnóti az író-t a szerzővel.

Látható ezek alapján, hogy a korabeli kritika mindenről beszél, a platonizmustól a torzult közép-európaiságig, csak hogy a homoszexualitás regénybeli jelenségéről és annak poétikai súlyáról hallgathasson. Egy másik paradigma, a kétezres évek kritikai diskurzusa fogja tudni ennek felelős szóvátételét érdemben elvégezni, jöllehet a legkevésbé sem kimeríteni. A kritikusok hallgatását nem tematizálja, de Nádas regénye kapcsán Dunajcsik kitér arra, hogy „jöllehet expliciten tematizálja a homoszexualitást, és a homoszexualitás magyar társadalmi emancipációjának egy igencsak korai szakaszában jelent meg, mégsem keltett botrányt”.³⁸ Ezt leginkább a homoszexualitás *témájában* rejló szimbolikus potenciálnak tudja be, melynek hatására a regény egy olyan olvasatot is megenged, amiben „a korszak és a helyszínek politikai paranoiái és szorongásai válnak a homoszexuális érzelmeivel küszködő szubjektum önkeresésének metaforikus díszleteivé”.³⁹ Nagyon érdekes, amikor

írásban arról értekeznek, hogy „a homoszexualitás tapasztalata minden esetben (még ma is) tartalmaz egy bizonyos konspiratív elemet”,⁴⁰ mely nemcsak az ügynök-lét kamuflázsait, hanem a teatralitás mibenlétének örök dilemmáját is előírja az erről való gondolkodás számára. Ezek a kérdések viszont Nadas regényeiben mindig hangsúlyosan egzisztenciálisként értelmeződnek nemcsak az *Emlékiratok* könyvében, hanem a *Párhuzamos történetekben* is. Ugyanakkor következetesen testközelen vannak tartva.

37

3. „A test költészete” (Radnóti Sándor)

A szó írásmódjában bekövetkező változások is jelzik, hogyan alakult ennek a kritikai meglátásnak a hatástörténete, hogyan vált afféle kritikai *hapax legomenon* Nádassal kapcsolatban. A kifejezést (így: különírva) Radnóti használja először az *Emlékiratok* könyve kapcsán, és a „testek érintkezésére való redukció” valamiféle lírai totalitását érti alatta.⁴¹ Ezt az irányt követi Tverdota György is, aki a regény „összesített mondattani konstrukcióról” azt állítja, hogy „nem pusztán az ábrázolás tárgyainak, a regényalakoknak a beszéltetését, s ezáltal való jellemzésüket szolgálják, hogy tehát nem a narráció világához, hanem közvetlenül a szerzőhöz kapcsolhatók, mert valamiféle lírai funkciót sejtünk bennük”.⁴² De hogy miért gondolja ezt a kritikus, és mi ez a funkció, azzal írása adósunk marad.

Balassa kötőjellel kapcsolja egymáshoz a két szót, amikor azt állítja, hogy a „test-költészete” Nádásnál „a politikai szabadságfogalom és a magán-szabadságfogalom [...] messianisztikus egymásra rántása és összemosása ellen szól”,⁴³ és amit Sári B. tévesen Nadas „írói szerepvállalásaként” mint a „személyesség és a politikum radikális kettéválasztását”⁴⁴ értelmezi. A *Párhuzamos történetekben* viszont Radnóti – immáron egybeírva – „új testköltészetet” vél felfedezni.

A kifejezés Bazsányi Sándor tanulmányaiban és Nadas-monográfiájában jut el valamiképpen karrierje csúcsára. A Nadas-regények ironia-alakzatait is vizsgáló Bazsányi-kötet, a 2010-es „...testének temploma...”, mely sok tekintetben a 2018-as monográfia előmunkálatait végzi el, a „testszerű nyelv”⁴⁵ talányos alakzatát használja a regény prózabeszédével kapcsolatban. A megnevezés a monográfia értelmezéseiben is felbukkan⁴⁶, és a benne megformálódó gondolatot, miszerint Nadas műveinek tétje az érzékiség nyelvi megragadására tett művészi kísérletként értelmezhető, Bazsányi többször, mélyen metaforikus aforizmákban ismétli meg. Például: „a testiség ábrázolása is csak, ha tetszik, ürügye annak, hogy megmutatkozzék a szöveg saját teste”⁴⁷; „az érzékiség testi-lelki távlataival foglalkozó Nadas-próza kidolgozott szövegfelszínének »érzéki lényege«”⁴⁸. Valamiképpen arra lehet

Új Forrás 2021/2 – Darabos Enikő: A kultusz és az értelmezés toposzai az *Emlékiratok* könyve kapcsán

következtetni, hogy Bazsányi úgy interiorizálta Radnóti meglátását, hogy a Nádas-regények nyelve nemcsak témáját, hanem *anyagát* tekintve is testi. Ezért lesz „felszíne”, ezért mutatkozhat meg a „szöveg saját teste” stb. A poszt-
38 strukturalizmus kritikájukat az anyagiság felől tematizáló testelméle-
tek⁴⁹ tekintetében ez igencsak tetszetős felvetés, csakhogy ez mind Bazsányi első kötetében, mind pedig a monográfiában valamiképp kifejtetlenül, mintegy ígéretként marad az értelmező szövegben. Talán a reflexió szövege megismétli az általa elemzett textus műveletét, amennyiben Bazsányi kijelenti, hogy „a test feladványa folyamatosan jelen van, ámde a feladvány megoldása rendre elhalasztódik”.⁵⁰ Ugyanígy halasztódik el az ő kritikai reflexiójában a Nádas-féle „testszerű nyelv” „feladványának” megfejtése.

Bagi Zsolt körülírás-terminusa és az irodalmi nyelv fenomenológiájának megfigyelését célzó törekvései úgy láttatják a test irodalmi reprezentálhatóságának kérdését, hogy a test „eredendő zavarosságot” visz a textusba, ami ezáltal nem a tárgyi pontosság és plasztikus megfogalmazás közege lesz, hanem „[é]les körvonalakkal látszik egy alakzat, amely azonban, sokszoros vetemedések és elcsúszások által kapcsolódván más alakzatokhoz, elveszti pontos geometriai formáját”.⁵¹ Ez a „kapcsolódás”-képeség (vagy képtelenség) a „testszinekdoché” terminusának bevezetésével értelmeződik Bagi kötetében: a „testszinekdoché” azt jelöli, hogy a regénybeli „beszéd” csak töredékét jelölheti annak az „eredendő kapcsolatnak, ami test és test között fennállhat”.⁵² És a szerző hangsúlyozza, hogy *nem* „a retorika elsődlegességét” akarja állítani, tehát szövege *ellát* a testek anyagiságáig, amit – és ezt jelöli a „testszinekdoché” terminus – a nyelv csak érintőlegesen képes a diszkurzusba beemelni vagy éppen beszorítani.

Azért gondolom, hogy Radnóti meglátása Bazsányi írásaiban éri el karrierje csúcspontját, mert Bagi körültekintő elemzése – helyenként tűnjön bármilyen körülményesnek is – éppen eljárásrendjével leplezi le azt a teoretikus frívolságot, ami körbelengi a Nádas-próza testreprezentációinak elemző diszkurzusait. Ugyanakkor a „testszinekdoché” Bagi-féle elgondolása sokkal erőteljesebben tematizálja azt a nyelvi materialitást, amire Bazsányi utal, ám amit nem fejt ki.

A magam részéről Radnóti felvetésében viszont valami mást is érzékelek: a test *költészetéről* beszélni a „prózaforodulat” kritikai legitimálásának kellős közepén, valamiképp a regény álcázott degradálását – dicséretbe bújtatott leértékelését – is sugallja.⁵³ Csakúgy, mint az, amikor Radnóti a *Világoló részletek* kapcsán azt írja, hogy „[n]em rehabilitáció ez: költői igazságszolgáltatás”.⁵⁴

Ami végezetül a testreprezentációs eljárásokról mondani szeretnék, az elsősorban a regény pastiche-ként való olvasásában értékesíthető: úgy gondolom ugyanis, hogy a regény épp abban jelzi az európai humanizmus

Bazsányi által oly részletesen elemzett regénytradícióitól való elkülönöződését, hogy felveszi ugyan forrásszövegeinek művészi perspektíváját, iterálja műfajait és ráhagyatkozik a fikcionalitás általuk hagyományozódó szabályaira, csakhogy mindezeket a test alakzatában és az érzékiség ismérveinek feltárásában (legyen ez mégoly metafizikus is akár) travesztálja. 39 Ilyen értelemben pontosan a Radnóti által emlegetett redukcionizmussal ellentétes műveletet hajt végre: kitágítja az európai regény beszűkült perspektíváját, amikor a szenzus fókuszán át nézi az ember individuális és politikai körülményein keresztül formálódó egzisztenciális játszóját.

A regény óriásmondataiban fásasztóan és nyomasztóan ott van a regény műfajára vonatkozó összes tematikai és formai előfeltevéssünk, amely a szerzőség, az elbeszélhetőség, a struktúra, a motívum, a végkifejlet pedáns kis címkéit mindezidáig használhatóvá tette és ellátott minket a szöveg feletti uralom olvasói gyönyörével. Azt gondolom, ezt a gyönyört halasztja el az *Emlékiratok könyve* – olyan olvasáselméletként íródik, melynek értelmében a késleltetés mint valami beépített erotikus metronóm határozza meg a befogadás ritmusát. Ezek a fullasztó óriásmondatok gátolják az olvasói mohóságot, blokkolják és mintegy magukba nyelik a jelentés mihamarabbi megszerzésére, valamint birtoklására vonatkozó olvasói akaratot, elhalasztják a fejezetvégre és a valamilyen átlátható egységbe rendeződő értelemegészre irányuló vágyat. A késleltetett beteljesedés korporeális lenyűgözöttségben tartja az olvasót, aki az izmaiban, az ízületeiben érzi az író tikkasztó kielégületlenségét, amit az utolsó fejezet kis értelemszikráival aztán felold, sőt, már-már tűzijáték-szerűen a jelentések felszikrázásainak redundanciájába fordít. Ennek köszönhetően fedezheti fel ebben a fejezetben Erdődy Edit a *Találkozás* című dráma reminiscenciáit,⁵⁵ Balassa az „[i]gy, itt nem lehet tovább élni” csattanóját, a zárt forma⁵⁶ bizonyítékát Kulcsár-Szabó Zoltán.

Mindezek alapján az, amit Szirák Péter Nádas-dolgozata megfogalmaz, hogy tudniillik „[a] devalválódott értelemkonstrukciók, az elbizonytalánosított vagy semmissé lett tézisek helyére Nádas művében a *test* kerül, mint egyetlen támasz, mint végső, bár törekeny bizonyosság, mint eredet és vég”,⁵⁷ csak az irodalmi reprezentáció mint *showing* kontextusában értelmezhető.⁵⁸ Az *Emlékiratok könyve* ugyanis pontosan „[a]z eredetként demonstrált érzékiség”⁵⁹ Nádasnak tulajdonított metafizikai szemlélet *kudarcára* mutat rá a névtelen elbeszélő történetével, melyben a szerző egyúttal a test szentiségének ideológemájával is *leszámol*, és tovább lép a *Párhuzamos történetek* sokkal nyersebb és illúziótlanabb testreprezentációs eljárásmodjái felé.

4. Egység/zártság – csiga/nemtelenség (Kulcsár-Szabó Zoltán – Balassa Péter)

A Nádas-féle motívumhálózat elemzését a kritikusok e tekintetben szinte egyöntetű elismerése mellett Balassa Péter vitte véghez. Olvasatai –
40 miként a fentiek is jelzik – nagymértékben meghatározzák Nádas műveinek kritikai olvasását, és a kritikusokat a Szirák Péter által is hivatkozott „megelőzöttség”⁶⁰ tapasztalatával szembesítik. A csiga motívumának hatástörténeti karrierje abban a balassai mondatban leli eredetét, mely ki mondja, hogy „a műalkotásban szunnyadó filozófia és a mű formája – csiga alakú”.⁶¹ A csigaalakzat jelentőségét és motívikus szerepét Balassa a következő képletben adja meg: „túllépés a nemeken, a szerelem oszthatatlansága, a legnagyobb ígélet: az *Egység* [...] és a másik véglet, tudniillik a kelet-közép-európai szabadságnélküliség perverz volta *egymásba* csavarodik”⁶² stb. Az értelmezői lelkesültség felizzik ezekben a mondatokban.

Ha megfigyeljük, a regény szövegében a csiga-filozófia „Köhler doktor csigakertje” (EK 189.) kapcsán bontakozik ki Thoenissen alkotásmódszertani fejtegetéseiben, ahol a csigakert a kis Stollberg gróffal való gyerekkori maszturbációkat biztosító remek ürügyként jelenik meg. Az antik falikép meta-textuális szövevénye mellett ez képezi a Nádas-recepció egyik leggyakrabban és legindulatosabban vitatott kérdéskörét, amennyiben a csigához kapcsolódó nemtelenség, a nemeken való túllépés mint a szabadságvágy metaforája tematizálódik a kritikában. A regényben ugyanakkor ezt olvashatjuk ezzel kapcsolatosan Thoenissen feljegyzésében:

„ugyanis e csigák, melyekről Köhler oly szárazon és szenvedélytelen mondatokban számolt be könyveiben [...] a csigák, melyeket a doktor küllemük és felépítésük, életterük és tulajdonságaik szerint gondosan fajokba és alfajokba sorolt, e végtelenül magányos és fölöttébb élénk állatkák, kikből a megfigyelések szerint az egymással való érintkezés is a legmélyebb rettegést váltja ki, hosszú órákba telik, s az óra tán napokat, heteket, hónapokat jelent, míg fejük óvatosan finom tapintóival, majd később, a bizonyosságnak egy magasabb fokán, a szájukkal és fodorként lebegő talpuk tapintásával tudomásul veszik, hogy bizony egymásnak valók, és valamilyen nagyon lényeges kizáró oknál fogva nem kell dolgukvégezetlenül továbbmászniuk, másikat keresni; mert elvileg minden csiga minden csigával párosodhat, s ebben a tekintetben ők a natúra legkivételezettebb lényei, csupán ők őrizik és élnek magukban a teremtés eredendő egyneműségét, hímnősek, mint a növények, a testükben őrzik azt, amire mi már csak homályosan emlékezhetünk; s talán innen kivételes finomságuk és félénkségük is, mindegyikük önmagában teljes, két teljességnak kell hát egymásra találnia, ami elképzelhetetlenül nehezebb feladat lehet, mint valamely közönséges kiegészülés, s amikor végre

a legteljesebb kölcsönösségekben kopulálnak, egyszerre fogadják be és töltik be a másikat [...]” (EK 191.).

A csigákkal vállalt cinkosság pedig nem egyéb, mint az animalitás megtapasztalásának destabilizáló gyönyöre a sás, a láp és az erdő mo- 41
tívumainak jelentésmezőjében. Az a jelölésmód uralkodik el ezeken a sorokon, amit az *Egy családregény vége* gyerekhangja működtet testi élmé-
nyeinek oly mértéktenül izgató megélése során. A csiga annak a kéjnek a metonímiája, amit a kisgyerek Thoenissen akkor érez, mikor kisgyerekkori
szexualitásának mélyére tett látogatásai során a leleplezéstől való
gyönyörteli félelmét élte át. Ezt az érzést szeretné újra feltalálni ké-
sőbb, már íróként, mikor erdő-élményének reprezentációs lehetősé-
geiről elmélkedik. És valóban, az animalitás közegeként megjelenített
erdő élménybeszámolója egy megváltozott nyelvi magatartásról ta-
núsodik: a narrátor egyes szám második személyű önmegszólításai-
ban éppen az önmegtartás lehetetlenségét, az én elvesztését teszi
szóvá az erdő kapcsán (EK 192–194.).

Ami tapasztalatként elég távol áll attól, amit Balassa egység-
nek, nemeken túliságnak vagy a szerelem oszthatatlanságának nevez.
Sári B. László, aki legindulatosabban Balassa Nádas-értelmezését
okolja a recepció vakfoltjainak tartós fennmaradásáért, úgy látja,
hogy „az *Emlékiratok* könyvének magyar kritikai fogadtatása majdnem
teljesen egységesnek tekinthető abból a szempontból, hogy a regény-
ben a testet a »nemtelenséggel« és a »szabadságvágygal« kapcsolja
össze”.⁶³ Sári B. indulata és vádja, miszerint a csiga-alakzat balassai
értelmezése jelölte ki a regény recepciójában azóta is meghatározó,
és a regény értelemlehetőségeit leszűkítő apolitikus irányt, abból táp-
lálkozik, hogy a kritikuselőd „nemeken túlinak” nevezi a csiga hímnős
mivoltát. Erre a fatális félreértésre mutat rá Sári B., aki értelmezői furorában,
mint mondtam, a szerzőt sem kíméli, és aki úgy véli, hogy az *Emlékiratok*
könyve „a homoszexualitásnak, illetve a biszexualitásnak az adott történeti,
kulturális és politika szituációban gyökerező megélhetlenségét tematizálja.
Ha ebből a szempontból van a regénynek tanulsága, akkor az éppen az, hogy
az erkölcs és a politika a magán- és a közélet mezsgyéje mentén történő
merev elhatárolása korlátozza, lehetetlenné teszi a privát szféra kibontako-
zását – az elbeszélő esetében egy másik férfira vonatkozó vágyának homo-
szexuális kapcsolatként történő megélését”.⁶⁴

A fentiek alapján az körvonalazódik, hogy Balassa csiga-alakzata na-
gyon hatékonyan semlegesítette a homoszexuális szerelem irodalmi repre-
zentációjában rejlő szubverzív erőt, ami egyfelől kapóra jött a depolitizált
irodalomtudomány normáit önmagára alkalmazó kritikai beszédmódoknak,

másfelől viszont a szerző is igyekezett külön tartani a személyest a politika-
itól. Legalábbis Sári B. szerint. De nem igazán meggyőző a tanulmánya a te-
kintetben, hogy ez nem az ő előítélete-e Nádással szemben, akit nemcsak a
cenzor Pándi Pállal szembeni megfutamodás – bár ő maga körültekin-
42 tőbbben fogalmaz – antihősének ábrázol, hanem konkrét pártpolitikai
utalásokat is tesz vele kapcsolatban.

A regény azonban meglátásom szerint nem mismásolja el azokat a jel-
zéseket, hogy azonos neműek közterületen kénytelenek a társadalmi előíté-
letekre reflektálni és gátat szabni érintésvágyuknak (pl. a villamoson való
utazás során; vagy a színházi páholyban lezajló emberi színjáték alatt). Ez-
által pedig kifejezetten tematizálja a politikait mint olyat, ami a kamuflázs
és a konspiráció műveleteire készíti a homoszexuális tapasztalat alanyait.

A magam részéről a csiga-filozófiában annak a hipnotikus spirálnak a
metaforáját látom, mely mozgásával nemcsak szerkezeti, hanem tematikus
értelemben is áthatja a művet. Nevezhetjük ezt fraktális szerkezetnek, mint
tettem ezt a *Párhuzamos történetek* megjelenése idején írott tanulmányom-
ban,⁶⁵ vagy akár az egymásban tükröződő tükrök labirintus-alakzatának, mely
a posztmodernitás kedvelt retorikai technikáit idézi. A hármasság topológiája
például (az egymásban vég nélkül tükröződő szerelmi háromszögek; a műfaji
hagyományok; az időszerkezet személyes és történelmi elemei; az elbeszélők
iterált pszichológiai és életrajzi tényei stb.) olyan alakzatokat generál a re-
gényben, melyeknek egy-egy kiragadott részlete „mintázatában” megismétli
a teljes mű vagy az annak részét képező kisebb egységek „mintázatait”.
Invariancia és deformáció strukturális és egyidejűleg tematikai alakzatairól
beszélhetünk. Csakhogy ez az iterativitás olyan szignifikáns különbségeket
szabadít fel a szövegben (tematikus, motivikus, szerkezeti, nyelvi-retorikai
szinten), hogy az értelmező olvasás komprehenzív műveletei képesek bennük
egyfelől a regénytradícióval leszámolást, másfelől az új ígéretét is felfedezni.
Ez utóbbi a test alakzatán mint nyelvi anyagon formálódik meg.

Egy szöveghelyet szeretnék értelmezni hipotézisem alátámasztására,
ahol a test mint anyag, a jelentés előtti *hús* válik a reflexió tárgyává egy több-
értelműségében elvont, ugyanakkor nagyon is érzéki reprezentációban, és
magába sűríti a regény tradíciófelfogását. A helyszín egy berlini városrész,
ahol a két szerető esténként sétálni szokott:

„ha azt mondom, vigasztalanul szürke ház, akkor ezzel se mondtam sokat,
mert legalábbis azokban a városnegyedekben, ahol a háborús pusztítás még
valami régre, egykorra, eredetire emlékeztetőt meghagyott egyáltalán, ott
ilyenek a házak; vigasztalanok és szürkéek, bár egyáltalán nem tekinthetők
stílustalannak, amennyiben a stílus fogalmát nem korlátozzuk a megszokot-
tan reprezentatívra, hanem minden elfogultság nélkül hajlandók vagyunk

elismerni, hogy minden emberi építmény magán hordozza, saját ábrázatává teszi az építtetés anyagi és szellemi körülményeit, ennyi a stílusa, semmi több.

Vagy akár a pusztulást is, mely éppen olyan összefüggő láncolatot alkot az emberi történelemben, mint az épülés, s amely e városrészben mégse volt oly teljes és tökéletes, mint a többiben, ahol semmi nem maradt és a vadonatúj épületek között még mindig az üresség szele fúj; itt a réseket be lehetett tölteni, az épületek kiégett csontvázát ki lehetett még tölteni az *új falak húsával*, maradt annyi kő a kövön, amennyire a meghúzódás és az időjárás viszontagságai elleni védekezés legelemibb emberi igénye szerint még értelmesnek találtatott újabb köveket helyezni, maradt még valamennyi a pusztulás előtti idők megszokott és megbízható, tehát fölöttébb vonzó talapatából, s az illetéknéppen főlhúzott, betömött, megerősített sivár oromfalaknak nem volt ugyan módjukban utánozni ama pusztulás előtti ábrázatot, az egykori utcák és terek alapvetése mégis kirajzolódott a térben...” (EK 304. Kiemelés tőlem: D. E.)

A szövegrész Nádas architekturális elemzéseinek egyikeként a regény teljes mintázatának fraktál-alakzataként áll elénk, mely az adott városrész pusztulásában és e pusztulás építészeti továbbgondolásában, az újjtás és megőrzés nagyon is anyagi alternatíváiban a regény tradíciófelfogását tárgyiasítja. A tér és az anyag érzéki leírásai a maguk közvetlenségében tárják fel azt a szédítően elvont allegóriát, mely a fenti sorokat mint a regény „kritikai esztétikájának” alap gondolatát olvastatja velünk.

Az allegória kapcsán Craig Owens hívja fel a figyelmet arra, hogy általában akkor beszélhetünk allegorikus struktúráról, ha „egy szöveget egy másik szövegen keresztül olvasunk”,⁶⁶ vagyis a palimpszeszt paradigmáján belül kell erről gondolkodnunk. Az, ahogyan a fenti szövegrész Berlinjét a regény tradíciófelfogásán keresztül értelmezzük, „az új falak húsában” talál rá Nádas testrepresentációs eljárásainak allegóriájára. És itt most nem a városrész megjelenítésének antropomorfizáló hatásaira gondolok (csontváz, hús, ábrázat), hanem a falaknak húsként való megragadására, mely egyfelől élő anyagként láttatja őket, igen, másfelől viszont a hús (*szarx*)⁶⁷ jelentés előttségét hangsúlyozza. A hús nemcsak a falak élettelen merevségével szemben állítja az élő anyag védtelenségét és sebezhetőségét, hanem önnön idegenségének jelentését is hordozza. Az „új falak húsa” egyfelől a reprezentáció megkerülhetetlen szükségszerűségének tudatosítását jelenti, tehát köze nincs az érzéki közvetlenség Nádasnak tulajdonított naív tévképzetéhez, viszont benne foglaltatik egy nagyon erős döntés is a reprezentáció nyersanyagának mibenlétére vonatkozóan. Amennyiben azt állítjuk, hogy Nádas a

regényéből kiolvasható testszemlélet radikalizmusával haladja meg az európai regénytradíciót, azt is látnunk kell, hogy ez egyáltalán nem az érzéki közvetlenség művészi nyelvét jelenti, hanem a reprezentáció kényszerének reflektálását. Emiatt nem beszélhetünk a Radnóti által hivatkozott, és
44 a regény filozófiájává emelt közvetlenségről, még akkor sem, ha a regény névtelen elbeszélője többször tematizálja a szerelem mint *unio mystica* téveszméjét (EK 389.), mely éppen a triviális üzenetét közvetítő képeslap alakzatában fedi fel kudarcát.

A gát, az akadály, a fal, a kerítés reprezentációs *húsa* mindenféle közvetlenséget blokkol az *Emlékiratok könyvében* – a regény nyitányában tomboló vihar pedig a hagyomány kényszerítő erejét allegorizálja. A recepcióban legtöbbször valamiféle metafizikai sorsszerűség romantikus alakzataként értelmeződő vihar egy ilyen interpretációban magának a regénypoétikának az anyagi közegeként fogható fel. Megsemmisítő ereje ily módon egy olyan allegorikus struktúrát képez meg, amelyben a vihar és a gáton áttörő tenger az elbeszélő narratív kompetenciájának próbára tételeként tematizálódik. A regény struktúrája, illetve a megsokszorozódás nyelvi és tematikus megoldásai azonban kétségtelenné teszik, hogy a korábbi elbeszélői hagyományrétegek stílusainak és retorikájának rituális nyelvi megismétlése, imitációja és iterációja képtelen bármiféle közvetlenség beteljesítésére. Az *Emlékiratok könyve* nemcsak a jelentések könnyed megszerzésének olvasói vágya elé emel falakat, hanem „új falak húsával” tölti ki azokat a réseket, melyeket a korábbi regénytradíciók a Nádas által elemzett öncsonkolási késztetéseik⁶⁸ eredményeképpen hoztak létre.

Az allegorikus struktúra fent vázolt működésébe tartozónak vélem mindazokat a művészetelméleti és alkotásmódszertani fragmentumokat, melyeket a tükörkép–torzkép, eredeti–másolat, arc–maszk ellentétpárja mentén értelmez a recepció. Ide tartozik az antik falikép mint Thoenissen regénypoétikájának allegóriája, Gyllenborg művészi érzékenységű, ám az irónia drasztikus hatásait elszabadító fényképe,⁶⁹ Köhler doktor fent elemzett csigakertje, a színesi mozdulat átmeneteit, zökkenőit reflektáló Thea, aki nem egyéb, mint a világ radikális teatralitásának, ennek az egész nietzschei kamuflázsnak az eszenciája. Vele kapcsolatban igaza van Radnótinak, valóban papírmásé-szerű figura, és a *Párhuzamos történetek* nőalakjaihoz képest nincs méltányolható „kiterjedése” figurájának, ez azonban a névtelen narrátor vágystruktúrájának és bűnbocsánat-diskurzusának tükrében elég sokatmondó.

5. „1956 regénye” (Balassa Péter)

Ezt a toposzt a regény narratív modalitásainak kérdése felől szeretném értelmezni. Balassa már az 1988-as *Újhold-Évkönyvben* megjelent *Közelítések*

az Emlékiratok könyvéhez című írásában megállapítja, hogy „Nádasnak sikerült megírnia azt, amire mindeddig várnia kellett a magyar irodalomnak, 1956 regényét”.⁷⁰ A toposz körül kiépülő jelentéstartomány másik fontos szereplője Pándi Pál, akinek a regényről írott lektori véleményében nem sikerült túl nagy találékonyságról tanúbizonyságot tennie. Az „ellenforradalom” vs. „forradalom” megnevezés ideológiai harcmezéjére Nádas könyve a „forradalom” felől érkezik, és – miként a kritikai toposz háttörténete is jelzi – a személyesség irodalmi hagyományainak erejére hagyatkozik.

Pándi cenzori helyzete korántsem volt egyszerű a maga idejében: egy olyan szerző művét fogta a kezében, aki nem igazán feküdt jól a korabeli irodalompolitikában, viszont a mű súlya vitathatatlan, ráadásul olyan közvetlen módon politizál, ahogy akkoriban kevés irodalmi alkotás mert. Az 1994-es Nádas-bibliográfiában megjelent cenzori vélemény tanúsága szerint Pándi azt találta ki, hogy esztétikai szempontokat előtérbe helyezve kísérli meg diszkreditálni a mű radikális, politikai állásfoglalását. Azt állítja a cenzor, hogy „[m]ivel az emberi-jellemi-szituációbeli érzékeltetés [...] hézagos, redukált, szelektált, elmosódó, az olvasó nem érzi [...] egyenletesen szervesnek, emberből-jellemből kinőttnek a helyenként nagyon is konkrét vélekedéseket, helyzeteket, állításokat [...] [M]inősítések, vélekedések, politikai tévnézetek fogalmazódnak meg a különböző figurák (Én-ek) száján – esztétikailag, regénybelileg minősíthetetlenül vagy éppen hitelesítő emberi-jellembeli bázis nélkül”.⁷¹ Mondhatjuk úgy: miután nagy ravaszul kihúzta a regény lába alól az esztétikum talaját, hátradőlve még hozzáteszi, hogy „[i]lyen vonatkozásban mindegy, hogy valamelyik Én »ellenforradalomnak« vagy »forradalomnak« nevezi '56-ot, ha a vélemény emberi gyökérezete nem érzékelhető, a minősítés mindkét esetben a levegőben lóg”.⁷² Ha a regény „emberi gyökérezete” nem is, a cenzoré elég világosan áll előttünk: az *Emlékiratok* könyvét épp a regény által fontosnak tartott esztétikai prioritások területét illető aggályokkal kívánja ellehetetleníteni, mondván, hogy az, sajnos, nem elégíti ki azokat az ismérveket, melyek magas esztétikai értékkel láthatnák el. Azért akarja esztétikailag legyengíteni, hogy politikailag ne lehessen erős.

Sári B. László viszont a következőképpen interpretálja a jelenséget: „az esztétikai kibúvó révén megengedettnek számít '56-ot forradalomnak nevezni, de ennek a minősítésnek a szerző politikai nézeteiről leválasztható, hiteles »emberi-jellembeli bázist« kell teremteni az elbeszélés keretei között. A reprezentációs játékszabályok tehát megkövetelik, hogy az irodalmi fikció plauzibilitása elkülönüljön a politikai fikciótól”.⁷³ Sári B., aki a regény „depolitizált személyessége” fölött tör pálcát, ezt politikai kamuflázsnak tartja,

és kimondva-kimondatlanul ebben az egész korabeli irodalmiság cinkosságát feltételezi, amikor úgy véli, ha valamilyen mű *eléggé* esztétikai tudott lenni, akkor az lehetett *kicsit* politikai. Ő azonban mindenképp *kevésnek* tartja azt, amit ezen a téren az *Emlékiratok könyve* (és szerzője) felvállalt.

46 1956 tehát személyesség, politikum és esztétika zavaros viszonyrendszerét alkotja meg a regény recepciójában. A személyesség kérdésköre már – épp a regény pastiche-mivoltából és a regénytradíciók ritualizált beszéltetése miatt – eleve valamiképpen mint a felfüggesztett bensőségesség, teatralizált individualitás, interiorizált szerep tételeződik. Az elbeszélői funkció megsokszorozódása, a maszk szólama olyan alaptapasztalatként adódik az olvasás folyamatában, hogy a személyesség mindig már valami távlatosság is egyidejűleg. Az önmagát értelmező író megfigyeli, amint egy önmagát értelmező író megfigyeli...-típusú hurokba kerülünk bele az első oldalaktól kezdve, és szinte nem is csodálkozunk azon, hogy a hurkok elkezdenek szaporodni, nem ugyanazokon a körökön térünk vissza, hanem különböző szinteket, szimbólumokat, eseményeket és szereplőket kezdenek el korábban követett hurkok összekötni. Ilyen értelemben a személyesség prózapoétikája semmivel sem hitelesebb a nagyobb távolságot tartó elbeszélésmódoknál, a tárgyilagosság mímelése pedig – például Krisztián krónikái szólamában – nem lesz egyéb, mint a személyes érintettség eltolásokat és elfojtásokat működtető maszkos-beszéde.

Az elbeszélői személyesség, vallomás és hitelesség diskurzusainak e szisztematikus relativizálása ellenére az 1956-os események regénybeli bemutatása mégis valamilyen kitüntetettséget élvez: ezt jelzi az is, hogy ebben ér össze a regény két, eltérő eseményszálakat kibontó szintje (a Melchior-szerelemé és a gyerekkori történéseké). A strukturáló és fejezetszervező vágástechnika ezen a ponton felfüggesztődik, és teret nyit a személyesség megrázó-ekszztatikus modalitásának, amivel – őszintén szólva – cenzorként nem is nagyon lehet mit kezdeni. Olvasóként azonban ki lehet tární ezt a diskurzust egészen a *Világló részletekig*, ahol például a szöveg áramlásában újra előtűnik az 1986-os regény „fejesvonalzója”. Az *Emlékiratok könyvében* a „fejesvonalzó” mint egy „biotextuális szemcse”⁷⁴ kerül a retrospektív szemlélet gépezetébe: „a fejesvonalzó, ami mindig ki akart csusszanni a helyéről, valamennyit visszavett ebből a forradalomból, akárha alávetett, kiszolgáltatott és zűrzavaros helyzetemre emlékeztetve azt mondatta volna velem, nem, nincsen itten semmi keresnivalóm” (EK 371.). Egy triviális tárgy, mely gátolja az átélést, egy kellemetlen benyomás, az ostoba sors idegesítő kopogása, ami a *Világló részletekben* is felbukkan, de csak azért, hogy egy gyors említés után végleg el is tűnjön,⁷⁵ és a veszteség érzése tapadjon meg a hiányzó tárgyként örökített emléken.

Mindez azonban „a tárgy megmunkálásának eszközeire” irányuló vizsgálat, ami nem tévesztendő össze „a szemlélet tárgyával”. A recepció a

foghíjas nyolcvanas évektől a kilencvenes években nekilendülő újraolvasó próbálkozásokon át az összefoglaló igényű kétezres évekig nem adta fel a regény megértésére tett törekvéseit. Az irodalomtudományos folyóiratok mellett a napilapok kulturális rovatai is rendszeresen szemlézték a regény külföldi fogadtatását.⁷⁶ A Balassa által vizionált „interpretációs közösség” és az általa szorgalmazott „szolidaritás” mára egy irodalomtörténeti korszak kanonizációs jellegzetességeként értelmezhető, azaz a múlt reflektálásának alakzatává vált. Nádas regénye azonban még ma is érezteti hatását a magyar irodalmi köztudatban, jóllehet nem kifejezetten a megnyugtató inkorporáltság, sokkal inkább a zavarkeltő szabálytalanság élménye jellemzi.

¹ A szerző a tanulmány megírása idején Bolyai János Kutatási Ösztöndíjban részesült. A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

² Nádas Péter: *Emlékiratok könyve*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. A továbbiakban: EK.

³ Dobos István: *Valaki figyel*. In: *Alföld* 1987/5. 63–72. 65.

⁴ Szegedy-Maszák Mihály: *A megválaszolatlan kérdés*. In: *Kortárs* 1986/11. 153–156, 156.

⁵ Szász Imre: *Testünk temploma*. In: *Új Tükör* 1986/30. 23.

⁶ Kulcsár-Szabó Zoltán: *Az emlékező regény: Nádas Péter*: Emlékiratok könyve. In: *Alföld* 1994/7. 54–67, 58.

⁷ Balassa Péter: *Nádas Péter*. Kalligram, Pozsony, 1997. 263.

⁸ Uo. 263.

⁹ Erről beszél szarkasztikusan Szegő János egy kritikájában, mikor úgy fogalmaz, hogy „[a] prózaforodulat utólagos egyszerűsítése ahhoz a fals toposzhoz vezetett, hogy Nádas Péter későmodern horizonton szomorúan szemléli a világot, tehát szerzőnk tragikus”. Lásd Szegő János: *Belső tagoltság, ironikus válasz*. In: *Jelenkor* 2012/10. 999–1003, 1001.

¹⁰ Balassa Péter: *Hagyományértelmezések újabb prózáinkban*. In: uő., *A látvány és a szavak*. Magvető Kiadó, Budapest, 1987. 229–243, 277.

¹¹ Károlyi Csaba: *Egymás tükkörképei, avagy az önvizsgálat regénye*. Az Emlékiratok könyve újraolvasása. In: *Jelenkor* 1995/7–8. 648–663. 651, 663.

¹² „Hogy akkor ilyen egyszerű. / Arra gondolt, hogy akkor ilyen egyszerű. / Ilyen egyszerű, igen, ilyen egyszerű volt minden” (EK 535.).

¹³ Nádas Péter: *Ein zu weites Feld*. In: uő., *Talált cetli*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1992. 174–182. 180.

¹⁴ Schein Gábor: *Séta a Fontane utcában*. In: *Jelenkor* 2002/10. sz. 1044–1051. 1048.

¹⁵ Annál is inkább, mert Nádas az esszében így fogalmaz: „Ködös téli délután volt, álltam egy mezőn egy elnehezült, sötétedő égbolt alatt. Nem volt többé kétségem, ez lesz az utolsó három mondatom”. Uo.

¹⁶ Erdődy Edit: *Színház a regényben*. In: *Újhold-Évkönyv* 1988/1. 397–408. 397.

¹⁷ E tekintetben figyelemreméltó Szegő János huszonnégy év múltán íródott, frivol összefoglalója: „Nádas Péter kritikái megítélését illetően két közkeletű állítás szokott egymással találkozni félúton. Egy: Nádas kritikái-tudományos feldolgozottsága rendben van. Kettő: Nádas befogadásával, értékelésével alapvető gondok vannak.” Szegő: uo. 1002–1003.

¹⁸ Erről lásd Kis Pintér Imre – Radnóti Sándor – Balassa Péter – Szegedy-Maszák Mihály – Vikár György: *Egy démonikus mű. Nádas Péter*: Emlékiratok könyve. In: *Kortárs* 1988/11. 148–168., 148.

¹⁹ Radnóti: uo. 151. Kiemelés az eredetiben.

²⁰ Uo., 153.

²¹ „[M]inden magyar nyelven írott művet magyar műnek tartok, akár tradicionális magyar problémákhoz kapcsolódik, akár új tradícióját teremti meg a magyar kultúrának”. Uo.

²² „Az *Emlékiratok könyvé*-t négy évvel ezelőtt egy beszélgetésben, amely aztán nyomdafestéket is látott, »német regénynek« neveztem. Abban a vitában [...] érdekes bírálatokat kaptam, amelyek erre a megjegyzésre is kiterjedtek. Nem emlékeztetnék most erre a nem túl jelentékeny aperçu-re, ha nem tudnám, hogy a könyv íróját bántotta, s ha nem jutna eszembe azóta is néha-néha, hogy vajon miért.” Radnóti Sándor: *A fogadtatás*. In: Holmi 1992/5. 742–745, 745.

48

²³ Radnóti: uo. 742.

²⁴ Balassa: *Démonikus mű*, 156.

²⁵ Sári B. László: *Történetiség és érzékiség az Emlékiratok könyvében*. In: uő.: *A hattyú és a görény*. Kalligram, Pozsony, 2006. 102–149. 123.

²⁶ Radnóti: *Démonikus mű*, 152.

²⁷ Uo. 153.

²⁸ Kelemen Emese: *Tárgypoétikai jelenségek Nádas Péter Emlékiratok könyve című regényében*. In: Híd 2014/8. 63–73.

²⁹ Dunajcsik Máttyás: *Őszből a télbe*. In: Holmi 2008/3. 394–404. 398.

³⁰ Balassa: *Démonikus mű*, 158.

³¹ Uo. 159.

³² „Azt hiszem, hogy a test költészete Nádas regényében, a közvetlenség, a testek érintkezésére való redukció ebben az értelemben történelmi.” Radnóti: *Démonikus mű*, 152.

³³ Uo.

³⁴ Uo.

³⁵ Sári B. László sem tudja úgy érteni, amikor úgy véli, hogy Radnóti (és Balassa is) „csupán a »kelet-európaiság« [sic!] mibenlétének meghatározására korlátozódik”. Sári B.: *Történetiség és érzékiség*, 105. És nem tartom minden jelentés nélkül valónak, hogy Radnóti Közép-Európájából Sári B. „Kelet-Európát” csinált. Dunajcsik pedig inkább az életművészet elvontságával közelít, amikor a szerelem „újra feltalálásának” rimbaud-i eszményét kapcsolja a „melegség intézménynélküliségéhez”.

³⁶ Radnóti: *Démonikus mű*, 152.

³⁷ Dunajcsik: *Őszből a télbe*, 400. „(Még ha téveset is.)” – teszi hozzá a pontosság kedvéért a kritikus.

³⁸ Uo. Hozzá kell tennem, hogy tizenkét év távlatából szinte fájdalmasan naivnak hat fejlődéselvű meglátása, mely a korai szakasz utáni kiteljesedést vizionál e kérdés köré.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Uo., 399.

⁴¹ Radnóti: *Démonikus mű*, 152. A *Párhuzamos történetekről* írott kritikájában már „új testköltészetről” beszél, és miközben egy „átható szemléletről” beszél vele kapcsolatosan, egybeírja a szót. Lásd Radnóti Sándor: *Az Egy és a Sok*. In: Holmi 2006/6. 774–791. 778.

⁴² Tverdota György: *Körmondattól és lassított felvételtől*. In: Alföld 2000/5. 43–48. 48.

⁴³ Balassa: *Démonikus mű*, 157.

⁴⁴ Sári B.: *Történetiség és érzékiség*, 128.

⁴⁵ Bazsányi Sándor: „*testének temploma...*” *erotika, ironia és narráció Nádas Péter prózájában*.

Műút, Miskolc, 2010. 18, 84.

⁴⁶ Bazsányi Sándor: *Nádas Péter*. Jelenkor Kiadó, Budapest, 2018. 175.

⁴⁷ Uo. 179.

⁴⁸ Uo. 209.

⁴⁹ Elsősorban Judith Butlerre gondolok, akit Bazsányi nem, viszont Sári B. László annál többet emleget.

⁵⁰ Bazsányi: „... *testének temploma...*”, 121.

⁵¹ Bagi Zsolt: *A körülírás*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2005. 49.

⁵² Uo. 46.

⁵³ Hasonló mozgásokat mutat a kritikai szöveg retorikája akkor, amikor a kritikus a *Párhuzamos történeteket* Nádas radikalizálódásának jeleként olvassa, és „realisztikus irrealitása” kapcsán „a regény radikális testi redukcionizmusáról” beszél (Radnóti: *Az Egy és a Sok*. In: Holmi, 2006/6. 788.). Ami az *Emlékiratok* könyvében még „a test költészete”, az a *Párhuzamos történetekben* az „új testköltészet” radikalitása és irrealitása. Fel kell ismernünk – írja Radnóti –, hogy „itt egy írói világ a testi

redukció kontinuumára van alapítva, hogy ne tekintsük mániának és manírnak az írásmódot” (Uo.). Kérdés marad, hogy aki elutasítja a regény ily módon feltárt „világnézetét”, vajon nem manírnak tekinteni-e mégis az írásmódot.

⁵⁴ Radnóti Sándor: *Szélienosi emlékiratok*. In: Jelenkor 2017/7-8. 885–890. 886.

⁵⁵ Erdődy: *Színház a regényben*, 406–407.

⁵⁶ Kulcsár-Szabó: *Az emlékező regény*, 63.

⁵⁷ Szirák Péter: *Az ész reménye a sors ellenében. Nádas Péter prózájáról*. In: Jelenkor 1995/2. 125–137. 133.

⁵⁸ Bár Scheibner Tamás a *Testiség, szexualitás, identitás az Emlékiratok könyvében* címmel írott tanulmányában mindent megtesz, hogy „a test mint bizonyosság” alakzatának, azaz Szirák állításának igazát bizonyítsa, még ha a halál eljövételének ironikus toposzában is. Lásd Scheibner Tamás: *Testiség, szexualitás, identitás az Emlékiratok könyvében*. In: Kalligram 2002/10. 51–56.

⁵⁹ Szirák: *Az ész reménye*, 133.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Balassa Péter: *Közelítések az Emlékiratok könyvéhez. Bevezetés egy elemzéshez*. In: Újhold-Évkönyv 1988/1. 386–396, 388.

⁶² Uo. 392. Kiemelés az eredetiben.

⁶³ Sári B.: *Történetiség és érzékenység*, 105.

⁶⁴ Uo., 142.

⁶⁵ Lásd bővebben Darabos Enikő: *A néma test diskurzusa: A saját mássága mint az individualitás kritériuma Nádas Péter Párhuzamos történetek című regényében*. In: uő.: *Testmetaforák a kortárs magyar irodalomban*. Lector Kiadó, Marosvásárhely, 2017. 93–136.

⁶⁶ Craig OWENS: *The Allegorical Impulse: Toward a Theory of Postmodernism*. In: *October* 1980/12. Spring. 67–86. 69. Kiemelés az eredetiben.

⁶⁷ Erről bővebben lásd John Panteleimon MANOUSSAKIS: *Dying to Desire: Soma, Sema, Sarx, and Sex*. In: Sarah Horton & co. eds. *Somatic Desire. Recovering Corporeality in Contemporary Thought*. Lanham, Boulder, New York, London: Lexington Books, 2019. 117–138.

⁶⁸ Nádas Péter: *Hazatérés*. In: Jelenkor 1985/11. 957–968., 963–964.

⁶⁹ Varga Anikó: *Az emlékiratok képei – a képek (emlék)iratai*. In: Fosszília 2003/3-4. sz. 95–104.

⁷⁰ Balassa: *Közelítések*, 386.

⁷¹ Pándi Pál: *Nádas Péter: Emlékiratok könyve*. In: Baranyai György és Pécsi Gabriella szerk. *Nádas Péter bibliográfia 1961–1994*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1994. 438–449 442, 443.

⁷² Uo. 443.

⁷³ Sári B.: *Történetiség és érzékenység*, 124.

⁷⁴ Thomka Beáta: *Életrajzi fikció, biotext, a szerző mint metalepszis*. In: Jelenkor 2006/7–8. 784–788, 784.

⁷⁵ „Valószínűleg ekkor hagytam el a rajztáblámat a fejes vonalzómmal együtt...” Lásd Nádas Péter: *Világló részletek*. Jelenkor Kiadó, Budapest, 2017, II. 576.

⁷⁶ Lásd erről Sanders Iván: *Az Emlékiratok könyve Amerikában és Nagy-Britanniában*. In: 2000 1998/9. 54–58.; Ferch Magda: *Közép-európai sors: Emlékiratok könyve. Nádas Péter nemzetközi sikerei, az Elzbieta Szawerdo – Pató Márta – Görözdí Judit: Nádas Péter közép-európai fogadtatásáról*. In: Magyar Lettre Internationale 2010–2011. tél. 73–79.

Nádas Péter regénye nagyigényű vállalkozás, nemcsak terjedelmét, hanem az olvasói elvárások áthangolására tett kísérlet vonatkozásában is. A könyv arra hívja fel olvasóját, hogy adja fel bizonyos elsajátított olvasási stratégiáit, ha-

50 Gintli Tibor

AZ ELBESZÉLŐI SZÓLAMOK ÉS A NARRATÍV STRUKTÚRA VISZONYA NÁDAS PÉTER PÁRHUZAMOS TÖRTÉNETEK CÍMŰ REGÉNYÉBEN

gyománys elvárásait. Teszi ezt oly módon, hogy saját narratív struktúráját jól érzékelhetően hagyományos formákból kiindulva építi fel, hogy azután a narratíva ezen formák fel-lazításába, majd megkérdőjelezésébe forduljon át. A regény a modernség eljárásai révén jelentősen megújított, korszerűsített realista elbeszélés mód tradíciójáig nyúl vissza – azért hivatkozhat több értelmezője is teljes joggal Déry Tibor *A befejezetlen*

mondat című művére mint legközelebbi hazai előzményére¹ –, majd ennek a hagyománynak az olvasó számára ismerős eljárásait működtetve egyben ki is kezdi e narratív modell kereteit. Ennek a saját poétikai szabályait mintegy üzemközben módosító elbeszélés módnak számos vetülete jelenik meg a regényben, írásom ezek közül az elbeszélői szólamok vizsgálata felől közelít a problémakörhöz.

A szólamok szerkezetét vizsgálva látszólag áttetsző és problémamentes a szöveg struktúrája. A regény anonim, heterodiegetikus elbeszélőt alkalmaz, akit mindentudó kompetenciával ruház fel. A mindentudó elbeszélő belelát szereplőinek tudatába, ismeri gondolataikat és szándékaikat, tudása a különböző helyszíneken és különböző idősíkokon lejátszódó eseményekre egyaránt kiterjed. Ez a tudás meghaladja a szereplők ismereteinek összességét, amennyiben szólama olyan értelmező megjegyzéseket – ritkábban terjedelmesebb kommentárokat – is tartalmaz, amelyek olyan elmélyült, analitikus nézőpontból közelítik meg az adott szereplőt, amely meghaladja mind az adott, mind a többi figura képességeit. A narrátor a maga világfelfogásának megfogalmazásától sem tartózkodik, bár nem kezd terjedelmes, esszészerű fejtegetésekbe, nem titkolja felfogását az emberi személyiségről, amelyet nézetei szerint test, erkölcs és szellem egymással egyesíthetetlen dimenzióknak diszharmóniája határoz meg. Ez a mindentudó elbeszélő nem a szerepkör 19. századi változatát képviseli, mert szemléletmódja szubverzív

természetű, s nem kínál univerzális megoldást az általa felvetett kérdésekre. A *Párhuzamos történetek* elbeszélismódja mutat némi kapcsolatot a realista regények társadalmi erkölcsöt kritizáló leleplezés-narratívájával, de a feloldhatatlan ellentmondást antropológiai és nem társadalmi jelenségnek tekinti.

51

Az elbeszélői mindentudás korlátozott volta azzal kapcsolatban is felmerül, hogy az elbeszélő bizonyos információkról nem számol be, így az olvasó magára marad olyan kérdésekkel, amelyek iránt az elbeszélés érdeklődést kelt. Ezek egy része megválaszolhatónak mutatkozik, ilyen kérdés például, hogy ki a Tiergarten padján halva talált férfi? A szilvakék alsónadrág – amely a szilvakék fürdőnadrággal megkezdett három elemű sor utolsó darabja –, a hangsúlyozottan választékos öltözködés és az üldöztetéstől való félelem az Athénban eltűnt Ágostonra utal. Bár ez inkább csak valószínűsíthető, az elbeszélő nem számol be róla, így státusa nem fogható fel a diegetikus világ kétségtelen tényeként. Mit gondoljon az olvasó erről a megoldásról? Az elbeszélő tudja, hogy ki a halott, de kitalálását az olvasóra bízta, vagy egyszerűen fogja fel úgy, mint a narrátor mindentudásának határát, visszavonását? Mivel a narrátor számos alkalommal nem osztja meg azokat az információkat, amelyeknek birtokában látszik lenni – hiszen az olvasói információigény felmerülésének helyéhez képest oldalakkal vagy akár száz oldalakkal később végül mégis beszámol róluk –, a rejtvénytudás olvasási stratégia érvényessége sem zárható ki a lehetőségek közül. Másrészt arra is gondolhatunk, hogy maga a narrátor is bizonytalan a férfi kilétében, azaz az elbeszélés mintegy megkérdőjelezi az általa alkalmazott sémát. A dolgozatom tárgyát közelebről érintő másik példa annak az információnak a hiánya lehet, hogy Kristóf egyes szám első személyű autodiegetikus elbeszélése milyen szituációban hangzik el, ki a címzettje, illetve elbeszélésének ideje hogyan helyezhető el a regénybeli idősíkokhoz viszonyítva?

A heterodiegetikus narrátor szólamára a regény egészében jellemző, hogy magába fogadja a rövidebb terjedelmű szereplői megnyilatkozásokat, a figurák dialógusait és belső beszédét. Ezek – különösen az utóbbi – gyakran korábbi eseményeket idéznek fel, ebben ez értelemben a regény viszonylag gyakran alkalmazza a beékelte szereplői elbeszélés narratív eljárását. Ezekben az esetekben a beékelte elbeszélés szinte minden esetben konkrét, az anonim narrátor által részletesen megrajzolt szituációban hangzik el, továbbá az is tisztázható, hogy a történet melyik idősíkjaéhoz köthető a szereplői megnyilatkozás. A regényalakok elbeszélői szerepköre terén azonban Demén Kristóf kivételes helyzetben van: elbeszélése mind terjedelme, mind pozíciója tekintetében elűt a többi szereplő elbeszélői tevékenységétől. Kristóf először

a második kötet harmadik fejezetében (*Saját létéről értesül*) veszi át az elbeszélői szerepkört a fejezet teljes terjedelmének erejéig, majd ezt követően még kilenc fejezetnek lesz kizárólagos narrátora (*Ilona rizses csirkéje, Másként nem tombolhatott, Mindent szétszakít, Aztán ötvenhét nyarán, Már*
52 *nem marad időm, Ez a riadt kielégülés, Jártam már ebben a házban, Ez a verőfényes nyári délután, Egymástól arasznyira*), a regény 39 fejezetéből tehát 10-ben kizárólag az ő elbeszélői szólama hallható. Bár az összerjedelemnek e fejezetek nem teszik ki az egynegyedét, a 281 oldal a teljes szövegnek mintegy 18,9%-a. Kristóf elbeszélésének nemcsak a terjedelme, hanem narratív pozíciója is sajátos jelleget mutat. A szereplők korábbi elbeszélői megnyilvánulásai során ugyanis az egyes szám első személyű egyenes idézet és a szabad függő beszéd rendre vegyült egymással, valamint az anonim narrátor saját szólamával, ezekben a fejezetekben azonban az egyes szám első személyű narráció kizárólagossá válik. A figurának juttatott tartós másodlagos elbeszélői szerepkör kizárólagossága esetleg magyarázható lenne azzal, hogy a könyv főszereplője Kristóf. Ugyanakkor a regény cselekménystruktúrája, a párhuzamos történetek egymás mellé rendelésére épített szerkezet kétségbe vonja e kategória érvényességét. Nemcsak az vethető fel azonban kérdésként, hogy miért éppen Kristóf alakjához tapad ilyen kitaratóan és kizárólagosan a másodlagos elbeszélő szerepköre, hanem az is, hogy miként helyezzük el ezeket a szakaszokat a narratíva egészében, illetve milyen viszonyt feltételezzünk az anonim narrátor és Kristóf szólama között.

A válasz látszólag kézenfekvő: Kristóf autodiegetikus narrációja beékelte elbeszélés, amelyet az anonim narrátor szólama foglal magában és keretez. Csakhogy éppen a keretezés aktusa marad el, az az aktus, amely a korábban említett, rövidebb lélegzetű, elbeszélő jellegű szereplői megnyilatkozások esetében mindig megtalálható. Nem tudjuk, Kristóf mikor, milyen szituációban és kihez intézi a szavait. Sőt, az sem teljesen bizonyos, hogy intézi egyáltalán valakihez, azaz szóban elhangzó elbeszélésként vagy írott memoárként kell elgondolnunk. Netán a regény éppen arra igyekszik felhívni a figyelmet, hogy érvénytelennek tekinti az ilyen jellegű meghatározásokra vonatkozó olvasói igényeket? A döntés korántsem kézenfekvő, hiszen a regény narratív eljárásai határozottan a valószerű hatást keltő fikció narratív sémáiból építkeznek. A valóságosság elvének fenntartása a beékelte autodiegetikus elbeszélés esetében kézenfekvő igényként veti fel a szereplői megszólalás körülményeinek jelzését, hiszen a szereplő elbeszélői tevékenysége maga is a cselekmény része. A szereplő aktuális tevékenysége az, hogy elbeszél. A másodlagos szereplői elbeszélés a narratívának egy másik szintjén helyezkedik el, mint az elsődleges elbeszélés, a mindentudó narrátor tudomással bír az általa előadott beékelte elbeszélés körülményeiről. Természetesen a szereplői szólama is beillesztheti önmaga elbeszélői tevékenységét az

elsődleges elbeszélő által előadott történet időviszonyai közé, ha szólamába olyan utalásokat sző, amelyek elhelyezik elbeszélői tevékenységét a befoglaló elbeszélés által előadott történetben, vagy kijelölik ahhoz viszonyított pozícióját. Erre azonban Kristóf elbeszélésében nem kerül sor, mindvégig tisztázatlan marad, hogy kinek és milyen szituációban adja elő a vele történeteket. Elbeszélésének idejéről annyi mondható el, hogy minden bizonnyal utóidejű, retrospektív elbeszélésről van szó, olyan narrációról, amely jelentős időbeli távolságból tekint vissza az egykori eseményekre. Erre a sajátosságára sem határozott időmegjelölés mutat rá, hanem csupán néhány szórványos utalás:

„Rossz volt a mondat, de mégis kimondtam. Találkozni szeretnék vele. Úgy hangzott, mintha egy másik ember hangja szólna át a saját életembe.

Lehetséges, hogy ma már nem mondják ezt a fiatal emberek, hanem valami egészen mást mondanak, de akkoriban így illett kifejezni.”²

A „ma már nem mondják”, illetve az „akkoriban” kifejezések nagyobb időbeli távolságra engednek következtetni, mintegy másik korszakként pozicionálják az elbeszélő idejét az elbeszélés aktuális idejéhez képest. Kristóf másutt így emlékszik vissza a Ninóéknál töltött évekre: „Amíg náluk éltem, nem tudhattam pontosan, hogy mi a tulajdonom, visszavették, felfalták előlem az ételeket, vagy használták az ajándékokat.”³ Ebben az esetben a szöveg nem utal közvetlenül az időbeli távolság mértékére, hiszen a közlésből konkrét idővonalaként csak az egyértelmű, hogy a nagynénitől való elköltözés, tehát 1991. március 16. utánra helyezhető az elbeszélés ideje. Az intonáció ugyanakkor átfogó rálátást sugall. A harmadik vonatkozó szöveghely a korszak fogalmát is említi. Az elbeszélés a felidézett időszakra történelmi korszakként tekint, ami azt feltételezi, hogy az elbeszélés ideje már nem része ennek az időszaknak: „mindent átszótt [...] a tehetetlenség érzete, átítatott és áthatott a korszak uralkodó érzése, a tökéletes reménytelenség, a félelem, a csalódottság, a bánat, az ingerültség, a merevgörcs és a feszültség [...]”⁴ A közelebbi meghatározás elmarad, legfeljebb vélelmezhető, hogy a jelképesnek tekinthető 1989-es dátumtól, amely a cselekmény Döhringhez kapcsolódó szálának idősíkjá, nem eshet távol. Ezt feltételezve arra a következtetésre juthatunk, hogy az elsődleges, heterodiegetikus elbeszélő rendelkezésére álló időbeli távlat és a szereplői visszatekintés távlata egymás közelébe helyezhető.

Természetesen a valóságosság elvét preferáló fikciós séma sem követeli meg minden esetben a szereplői elbeszélés keretezését. Faulkner *A hang*

és a *téboly* című regénye például három szereplői elbeszélést helyez egymás mellé, s a regény negyedik fejezete, melyben anonim narrátor adja elő a történet külső nézőpontból megfogalmazott változatát, sem tekinthető klasszikus keretezésnek. Faulkner személytelen elbeszélőjére ugyanakkor
54 nem jellemző a mindentudás. A *Párhuzamos történetek* esetében az elsődleges narrátor omniscienciája és a szereplői elbeszélés keretezésének elmaradása között mutatkozó feszültség állítja értelmezési probléma elé az olvasót. Miért nem szerkeszti be elbeszélésébe az elsődleges narrátor a szereplői előadást? Kezelje az olvasó egyfajta megfajtott rejtvényként az elhangzás szituációját? Ez a stratégia sem mutatkozik eleve jogosulatlanak, hiszen az elbeszélés sokszor késleltet olyan információkat, amelyekre az olvasó már korábban is rákérdez, illetve azokat elszórva és gyakran mintegy mellékesen említi meg.⁵ Ennek az olvasásmódnak egyik érve saját érvényessége mellett az lehet, hogy a regény narrációja teret enged a beavatásszerű befogadási folyamatnak. Az elbeszélés az emberi lét leplezett, titkolt vonatkozásaiba kínál betekintést, s időről időre megmutatkozó exkluzivitása ennek az ismeretnek az elsajátításához szükséges erőfeszítésre és koncentrációra hívja fel a figyelmet.

Egy újabb megközelítési lehetőség, ha úgy véljük, ebben a regényben valójában nem fontos a szereplői elbeszélés keretezés általi szituálása. Az anonim narratori perspektíva személytelensége mellett megjelenik egy hangsúlyozottan személyes nézőpont, amelynek fő funkciója ennek a személyes látószögnek a színrevitele.⁶ Kristóf szövege ebben a kontextusban egy másik elbeszélői perspektívát képvisel, amely bizonyos értelemben elveszíti másodlagos szereplői elbeszélés jellegét, és egy másik, egyenrangú elbeszélői funkció megvalósulásaként fogható föl. A szereplő ezzel mintegy meghaladja szereplői státuszát, és az anonim narrátorral azonos szinten elhelyezkedő elbeszélővé lép elő, egy alternatív, autonóm közelítésmód képviselőjévé válik. Egy ilyen típusú metalepszis, melynek során a másodlagos elbeszélő sajátos metamorfózisa nyomán kvázi elsődleges elbeszélővé alakul, nem is hozná zavarba az olvasót, ha egy a fikcionalitásot hangsúlyozó elbeszélésmód keretében kerülne rá sor. Egy ilyen narratíva esetében még a helycsere sem keltet megütközést, az elsőként színre lépő narrátort az általa előadott történet szereplője akár saját elbeszélésének alakjaként is újrapozícionálhatja. Az értelmező azért torpan meg a *Párhuzamos történetek* esetében a jelenség értelmezésének lehetőségeit vizsgálva, mert a narratíva mindaddig jórészt érvényben hagyta a valóságosság epikai elvét, s nem lazította fel módszereken az ehhez kapcsolódó narratív sémákat. Mint korábban jeleztem, a fellazítás poétikáján azt értem, hogy a regény egyszerre működteti és vonja kétségbe az alkalmazott epikai eljárások érvényességét. Azaz saját időlegesen elfogadott szabályainak működés közben történő átírására tesz kísérletet.

Ez a stratégia kivitelezhető, ugyanakkor a befogadásban történő megvalósulásának hatékonyságát több tényező is befolyásolja. Az egyik ilyen tényező a „szabálysértés” gyakorisága, mondhatni rendszerszerűsége. Amennyiben a szabályok áthágása ismétlődik, az olvasó könnyebben hajlik arra, hogy ebben egyfajta elbeszélői stratégiát lásson, míg az eseti szabályszegés könnyen dilemma elé állíthatja a befogadót, hogy poétikai invencióként vagy hibaként értékelje-e a szöveg által addig működtetett sémák megbontását. A narratív struktúra eseti vagy szórványos megbontása akkor készíthet hatékonyan olvasói elvárásaink felülvizsgálatára, ha ez a norma-szegés határozott, látványos, akár azt is mondhatjuk, hogy radikális, s emellett a szöveg önreflexív gesztusai is elősegíthetik az új olvasói stratégia kialakítását. A korábbi elvárások felfüggesztésének hatékonyságát az is befolyásolhatja, ha a narratív séma átírása más vonatkozásokban is megmutatkozik. Konkrét tárgyunknál maradvá: milyen gyakoriak a valóságelvét kikezdő egyéb olyan poétikai impulzusok, amelyek párhuzamba állíthatók a szereplői elbeszélés metamorfózisával?

A regény viszonylag kevés olyan megoldást alkalmaz, amely látványosan kikezdi a valóságelvét epikai konvencióját. Az egyik ilyen mozzanat, amikor az egyik szereplő, Gyöngyvér olyan zajokat hall Pozsonyi úti albérletének halljában, amelyek egykor valóban felhangzottak. A ház zsidó lakói 1944-ben történt elhurcolásának lárma 1960 nyarán annak ellenére cseng a fülébe, hogy annak idején nem volt tanúja az eseményeknek, és másoktól sem értesült azokról. Ez az érzékelés nyilván nem helyezhető el a valóságelvet preferáló elbeszélésmód keretei között. Az ilyen típusú szereplői percepció, amelynek nincs a megtörtént történet fikciós sémáján belül racionális magyarázata, Nádas Péter regényében inkább eseti határátlépésnek mutatkozik, mint visszatérő megoldásnak, bár a fiatal Döhring álmában rokon jelenségre ismerhetünk, amikor a skizofréniára hajlomos fiatalember mintegy megálmodja családja történetének legszégyenteljesebb eseményeit. Bár ebben az esetben az álom akár a korábban hallott elszórt információk és régebbi sejtések felszínre kerüléseként is értelmezhető.

A valóságelvét felfüggesztésével éppen egy olyan eljárás kapcsán találkozunk a leggyakrabban, amellyel a realizmus, illetve a 19. századi angol regények éltek előszeretettel: a különböző szereplői körök összekapcsolásáról van szó. Míg azonban a látszólag egymástól független szálakon elindított cselekmény, melynek ágai végül egy csomópontban futnak össze, annak idején a beszerkesztettséget, tehát a lekerékített, zárt formát szolgálta, itt éppen a valóságelvét kereteinek fellazításával megvalósuló nyitottság megteremtéséhez járul hozzá. Az esetek egy részében a cselekmény

ugyan magyarázattal szolgál a különböző szereplők kapcsolataira, az alakok újrafeltűnése, illetve bizonyos szereplők kapcsolatba hozása gyakran nem kap olyan indoklást, amely a valóság keretei között értelmezhető lenne.

A szereplőknek ez a sajátos hálózatba fűzése, a véletlen egybeesések gyakorisága olyan mértékű, hogy kikezdi a valóság narratív sémáját.⁷ Az olvasó kezdetben a szokatlanul sok szereplőt mozgató, párhuzamos élettörténeteket felvonultató regény összefogását célzó technikának vélheti ezt az eljárást, de eltúlzott mértékű alkalmazásában egyre inkább a szabálysértés poétikai elvét látja. A valóság elvét látszólag érintetlenül hagyó narratíva mintegy önmaga narratív szabályrendszere fölött látszik ironizálni a teljességgel valószínűtlen mennyiségű véletlen egybeesés megjelenítésével.

Annak, hogy az értelmezők egy része vonakodik elismerni a regény poétikai újításait, illetve ezeknek az ötletszerűségeen túlmutató módszerességét, az is oka lehet, hogy a regény lényegesen radikálisabban és látványosabban újítja meg a testről szóló irodalmi diskurzust,⁸ mint az alkalmazott epikai struktúrákat. Az elbeszélsmód olyan narratív eljárásokból építkezik, amelyek ismerősnek hatnak, míg szabályaik érvényességét kevésbé látványos gesztusokkal kérdőjelezi meg.

Ha elvárnánk, hogy a regény feltétlenül adjon számot arról, milyen szituációban hangzik el Kristóf visszatekintő elbeszélése, valószínűleg olyan igényt támasztanánk ezzel a szabálykövetésből normaszegésbe váltó narratív poétikát alkalmazó szöveggel szemben, amely idegen tőle. Ezért érdemes megfontolnunk az elsődleges elbeszélő szintjére emelt, mintegy tőle független elbeszélői pozíciót elfoglaló szereplői elbeszélésre tett értelmezési ajánlatot, bár a valóság poétikai elvének viszonylag szórványos felfüggesztése ezt az olvasási stratégiát korántsem teszi kézenfekvővé.

¹ Például: MARGÓCSY István, *Nádas Péter: Párhuzamos történetek*, 2000 2005/12., 45.; RADNÓTI Sándor, *Az egy és a sok*, Holmi 2006/6., 784–785.

² NÁDAS Péter, *Párhuzamos történetek*, II., Jelenkor, Pécs, 2005, 211. (Kiemelés tőlem – G. T.)

³ *Uo.*, II., 291.

⁴ *Uo.*, III., 211.

⁵ Vö. MARGÓCSY, I. m., 43.; SZIRÁK Péter, *A test végtelenbe nyíló könyve*, Alföld 2006/10., 91.

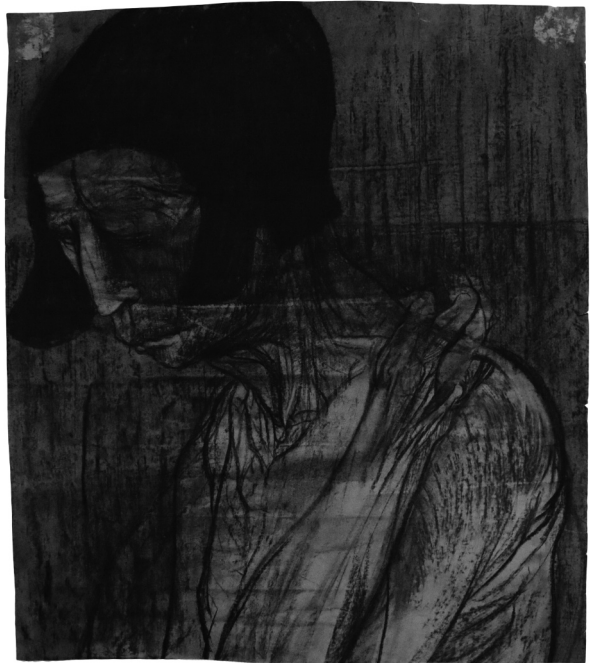
⁶ NÁDAS Péter, „*Le kell vetközni, föl kell öltözni...*” *Németh Gábor beszélgetése*, Jelenkor 2006/2., 168.

⁷ Vö. RADNÓTI, I. m., 777.; SZIRÁK, I. m., 94–95.; DECZKI Sarolta, *A legkülönbözőbb dolgok együttállása. Nádas Péter: Párhuzamos történetek* Alföld 2010/7., 87.

⁸ Vö. MARGÓCSY, I. m., 49.; RADNÓTI, I. m., 782.; DARABOS Enikő, *A néma test diskurzusa. A saját mássága mint az individualitás kritériuma Nádas Péter Párhuzamos történetek című regényében*, Jelenkor 2007/4., 439–462.

A LEGFONTOSABB

Ma próbáltam írni a legfontosabbról –
a gyárkémények mögött lemenő
hatalmas napról.
Egy egész nemzet bűneiről.
A kerti madár kifordult nyakáról,
rutinmozdulatáról civakodáskor.
De teljesen lekötött
Jelena Svarc sora, hogy a szív
apró homokzsák, belülről öklözött.*

TÁVOLSÁGI VISZONYLATOK

58 Jó, hogy vannak vonatok.
Jól bejáratott utaskísérőkkel.
Zöld és bíborszín szerelvények.

Elutazhat rajtuk
valahova, barátom, valahova.
Hogy ne kelljen gondolni enni-
és tennivalókra. A fekvőkocsiban
hátat fordíthat mindenkinek.
Az esős állomás kofájának,
az örökéletűség papjának.

Ha nincs jegye,
a talpfák kátránybűzét szagolhatja
a hortenzia- és fehérliliom-
ágyások mellől. Ágyában fekve
a mozdony túlkölését,
az olajszállító tartálykocsik
bagolyhuhogását hallgathatja.

Igazán elutazhatna valahova.

LEVELEK SZAPPHÓNAK

59

Leveleket írok. Neked.
Amiről fél éjszaka beszélünk.
Múlnak az évek.
Idegszálak tűbe fűzve.
De senki nem hozható vissza.

Kiabálhatsz, amennyit akarsz.
Leverheted a mécseszt.
Odvas fának vetheted hátad,
és kivárhatsz.
Mennyi ég és levegő!
Mégis légszomjad van.

Benső esőd mindent eláztatott –
lábad ruhád aljához tapad,

csupasz lábak vékony erekkel.

AZ EMBER, AKI NINCS TÖBBÉ

60 Mint neutronbomba-robbanás után
megtapogatom magad –
ott, ahol az ő emléke van.
A HÉV zaja a fakó függöny mögül,
a szomszéd házórző csaholása
márciustól februárig,
embergyűlölő korunk hangjai,
kiemelve kanalad, tányérod,
a szappan, a csapvíz nem kevésbé
nyilvánvaló jelentéktelenségét,
igaz, még levegő is van,
hogy ne fulladj, szívni.

De az ember nincs többé.
Monogramos köpenye üres.
Bárkit belebújthatatsz,
de az úrt nem téveszted meg.

Szilágyi Mihály fordításai

*A hivatkozott sor Jelena Svarc (1948–2010) orosz költő Szív című verséből való. (A ford.)

EGY ISMERETLEN CSODABOGÁR DANTE SÍRJÁNÁL

Igen, elég nagy butaság részegen templomba menni.
És még csak nem is ittam elég bort tegnap este.
Épp csak annyit, hogy majdani tervem gondolkodás nélkül
végrehajtsam. Bementem Szent Ferenc üres templomába,
Dante sírjához, letérdeltem,
ahogy a szent szokás kívánja, imára kulcsoltam a kezem.
De mintha egy még meggondolatlan gondolat
szélörvénye készítené, már-már előbújt szarvacskái ösztökélnének,
hirtelen felugrottam és átrohantam a templomon.
Az oltárnál megálltam. Egy kereszt lógott fölötte, hat
gyertya égett rajta. És itt a részeg gondolat elöntötte az agyamat,
egyik gyertyát a másik után ragadtam meg, és mindet áthordtam
Dante sírjára, a batyumból papírt és
tollat vettem elő, és a váratlan fényben ezeket a szavakat írtam:
EZ MIND A TIÉD. MÉLTÓBB VAGY RÁ, MINT AZ OTT...
A KERESZTEN. A papírost a sírra tettem,
és sietve távoztam, nehogy meglásson valaki.

HÁFIZ SZERETŐJE ARRÓL, MILYEN VOLT SZERETKEZNI A KÖLTŐVEL

62 Azt kérded, hogyan szeretkezett?

Csukott szemmel minden kiolvasható.

Csak így érzed meg a régi illatot, csak így csendül a kupa bor.

Épp úgy hallod majd, mint én, amikor hozzám ért a keze,

hogy szólnak a dobok és a harangocskák, a fuvolák és a szitár,

a csillagok és a mezők, a homok és a tenger,

csakis úgy látsz a kupa legmélyére,

és pillantod meg a fény első villanását.

Háfiz úgy tudott szeretni, mint a megtestesült vágy.

Csak fellobban, s már üvölt, a szépség minden mozdulata növeli,

máris tűz és máris víz,

kicsit kergetőzik, akár a szél,

miközben szilárdan tart meg, akár a föld.

A testével álmodott, a lelkével virrasztott,

lelkéből vetkezett ki és pucéran táncolt,

tudott élni, akár a nap, élni akár a hold.

Néha férfi volt, máskor nő.

Háfiz úgy tudott szeretni, mint a megtestesült mámor.

Amikor a paradicsomról prédikáltak neki, boroskupát vett a kezébe.

Ágyunkat borral locsolta végig.

Maga lett a varázslatos megbotránkozás,

közelében hamarabb vörösödtek meg a rózsák.

A zabolátlan szent imádta saját álmait,

a testet és a virágokat, a madárdalt,

a harmatot és a csontokat, a csillagok mágikus tűzét.

Csak az álszent barmokat kergette el.

SZEMNÁNÍ AZ ANGYALI LÉLEKRŐL

63

Érdekel, hogy ismerheted meg Gábielt, a te lelkedet?
Egyetlen tollát sem éred, ha csak homokot szórsz.
Egy lehelete sem érint, ha csak holt vizet iszol.
Egy másik sivatagba kell elzarándokolnod, más forrásra lelni.

Ott majd eloltod szomjadat, és a víz tüzéből madár röppen fel.
De szivárványa árnyat vet rád, mint széles e földre.
Ott csillapul majd éhed, ha meglátod Qáf hegyét.

Susogj, és susogj újra, amíg az éj ki nem törli az arcod.
Susogj és susogj újra, mígnem az ő susogása lesz.
Susogj és susogj újra, míg meg nem hallod az Angyalod szavát.
Mindazok Angyala ő, akik hűek a Szerelemhez.

Csehy Zoltán fordításai

Adam Borzič (1978): cseh költő, műfordító, pszichoterapeuta. Versei a *Nyugat-keleti tükrök* (Západovýchodní zrcadla. Malvern, 2018) című kötetéből valók, mely Goethe *Nyugat-keleti divánjának* bűvöletében fogant.

FORTISSIMO

III./1.

régen, mielőtt kivágták a fát
megkopogtatták a törzsét
de most az erdő is tudja
az égi konstellációk megváltoztak

látta valaki a jelen időm?
finom nyírfaillatú volt
narancsos füstárnyalattal
ne menj!

láttad a jelen időm?

III./2.

láttad az erdőt?

nem tudom, hogy elpirultam, vagy belesápadtam
de így koszos erdőben nem hagyhatod a kutyád
szabadon rohangálni

erdő, a közelmúlt archívuma

III./3.

öfenntartás és mezítláb járás tilos

miért üldözne engem a cipész
mikor betilthatja úti céloom is

65

reggel mégis anyanyelvben ébredek
ígék tengere

inkább nyílt vízen lennék
a bálna csontvázára, mintsem a parton

levegőben talált tollal kívánok írni
hanghullámok konszenzusán

III./4.

a sötét labirintusból

diplomatikusan lehet távozni

állítják néhányan, mások még ebben is kételkednek

egyesek úgy vélik, hogy a cipész és az erdő házasságát
egészében elnyelte a labirintus

és most mellkasunkban ver
sürgeti a vért hogy napfényre bukjon

III./5.

talán elfogult vagyok

talán a csillagász az, ki táplálja a csillagokat
és nem fordítva

a föld panaszkodik a sarok keménységére
gyöngédebb lehetne

és az elődök

kiket nekem is meg kellene tagadnom
nem gondolják, hogy a föld csak levegő

III./6.

a föld összetéveszti az elragadás fogalmát
a kéréssel

a has telítése
mindenre feljogosít

az ifjúság nyugtalanná válik
az erdei utakat, javasolják
itt-ott foltozzák meg

*semmiképp se -- szólal fel áslat ánde,
el se tudjátok képzelni, mi következne belőle*

III./7.

itt az idő mezítlen talppal földre szállni
megérinteni a dob hárttyáját

emberbetűkkel díszes

fortissimo

III./8.

törődöm-e annyit a földdel
mint a rajta járókkal

szeretet, széles mint egy akkordeon

Domokos Johanna fordítása

Niillas Holmberg (1990, Szápmi). Részlet *Juolgevuoddu* (Mezítláb, DAT, 2018) című kötetéből.

Fölkel, berakja a mosást. A reggel még csípi a szemét. Ezek nem ruhák. Ezek egy sárga volkswagen golf alkatrészei, amit még a nagyapjától örökölt.

Mostanában egyre többször kerülgeti nyelve a szót. Magányos. Olyan a lakása, mint egy elhagyott gyárépület ötödik emelete. Sörösüvegek, a szőnyegen elnyomott csikkek és széthagyott levelek. Minden ott romlott el, amikor eladta az autót.

Oláh Péter 67

centrifuga

Igaz, már nem egy hátsóülésen alszik, mégis dohos a levegő. Kaparja a torkát. Fülét sérti a csend.

Ma ötvenéves. Nem tart nagy összejövetelt. Kinőtte ezt a bőrkabátot. Ma nem megy dolgozni. Itthon ül. Elindítja kedvenc zenéjét. Nyugodtan veszi a levegőt, nem kapkod. Semmi különös. Nem nagy dolog, az életben egyszer előfordul. Nincs vége a világnak. Nem történhet semmi baj. Csengetnek. Csipi áll az ajtó előtt. Türelmetlenkedik. Meghallja a kutyaugatást, ajtót nyit.

Csipi belép, a fogásra akasztja kutyaőrét. Megszokta. Felesleges vitatkozni vele, úgyszemint tudja meggyőzni. Szerinte erre a színjátékra nincs szükség. Csipi viszont hajthatatlan, ő nem fog az emberek értetlenkedésével, iszonyával együtt élni. Nem akarja kifesteni magát, nem fog nemet változtatni. Inkább higgyék azt, hogy kutya, abból még nem volt baj.

A centrifuga egyre jobban forog. Fel kell állnia, hogy becsukja a mosókonyha ajtaját. Becsapja. Nem is sejti, hogy a mosógépek érzékenyek, jobban, mint az emberek. Nekik nem lehet azt mondani, hogy kuss. Ebben a formában nem. A mosókonyhából érkező fűjtatást nem hallják. Az átkokat sem.

Csipi úgy gondolja, hogy az autóknak, buszoknak, villamosoknak, hévnek, repülőknak, hajóknak is van magánélete. Nekik is van családjuk. Ez persze nem az ő fejéből pattant ki. Sajnos nem született zseninek. Egy tudományos cikkben olvasta. Éjjel leveszik a fémbőrt, és előbújik belőlük az állat. Nem kell azt hinni, ecseteli Csipi, hogy átlagosak. Nem. Ugyanolyan méretűek, mint nappal. Hát, nem félelmetes? Éjjel nem merne a városban mozogni. Ezért sem szokott bulizni. Fél. Mert hát mi lenne, ha találkozna az egyikkel? Biztos letépné a fejét. Előtte azt mondaná az állat, hogy miért nem alszol, mit képzelsz. Igazat adna neki, közben meg be lenne tojva.

A szemük gumicukor. Nem vakok, csak nem csiszolódtak ki. Nem lett üveggolyó. Különben nem is bírnák figyelni az utat a tejüveg miatt, amin keresztül látnak. Az egyetlen gyenge pontjuk. A gumicukorban rejtőzik az erejük. Csipi utálja az embereket. Szerinte megérdemelnék, hogy pár villamossal, autóval, busszal kevesebb legyen.

Ült, és hallgatott. Csipi, ha elkezd, nem tudja abbahagyni. Mindenfélét zagyvál, rosszabb a csendnél is. Ő az elején még figyel, a végére a karját nézi. A szőr feláll, vagy lefekszik. Később elkalandozik, a könyökére téved a szeme. Megkívánja. Sokszor a szájára tapasztja az ajkát. Jelen van.

68 Nem foglalkozik azzal, hogy elmúlt ötven, hogy szűkülnek az erek, a kilátások. Nem kattog azon, hogy lejár a mosógép.

Dudálás hallatszik a mosókonyha felől. A hang akár egy épület bontásáról is jöhetett volna. Észbe kap, nem hagyhatja a ruhákat bebüdösödni. Ki kell teregetni. Csipi azt kérdezi, hogy neked dudáló hangot ad a mosógép, mikor kész? Alig vannak rajta gombok, áruld már el, hogyan. Kinyitja az ajtót. Előtte az autó, amit fiatalon eladott. Ugyanabban az állapotában. Körülötte repedés, lehullt vakolat. Látszódik, hogy alig bírja tartani magát, féltő, hogy összeesik a fal. Az autó fényesen csillog, mintha kacsintana.

Álltak szótlanul, és nézték. Nem tudott mit kezdeni azzal, hogy a benne lévő állatnak gumicukor-szeme van. Ízlelgette, de nem tudta elképzelni. Még az sem jutott eszébe, hogy mi lett a ruháival. Csipi tanakodott. Vajon, hogy fogják levinni a lakásból. Lifttel vagy lépcsőn?

1.

A kórházi folyosón tolta maga előtt Karcsi a nyolcvankilenc éves Mancsi nénit. Az egyhangúan bűgő neonlámpák pocsolyaként fénylettek a kövezeten.

A tolószék kerekei éles hangon nyikorogtak minden egyes fordulatnál, jól kiszámított ütemre, akár egy rosszul megkomponált dalbetét, az egész kórházat betöltötte ez a

Varga Bence 69

A HULLATOLOGATÓ

rosszkedvű csikorgás, amely hátborzongató módon rezonált az életüket a málló vakolat meg a betegek között töltő ápolók és orvosok lelkével. Karcsi hiába jelezte már évekkal ezelőtt, miután alkalmazták az állásra, hogy ha esetleg volna rá mód, beszerezhetnének néhány újat, vagy legalább a Géza bácsi, aki amolyan mindenés itt, megolajozhatná kicsit a tolószékeket – süket fülekre talált. Géza bácsi mindig, de mindig elfoglalt volt. A fiú valahányszor csak megemlítette neki, amaz dühösen eltanácsolta magától, s bajsza alatt valami olyasmit dünnyögött, hogy „mondta már, édes fiam, meglesz, látod, hogy most nem érek rá”. S valóban, Karcsinak úgy tetszett, szemmel láthatóan tényleg mindig nagyon elfoglalt volt a Géza bácsi. Olyannyira, hogy kissé sajnálta is az öregot, és attól félt, azt az egy szál sárga Camel cigarettát, amely már megérkezése napja óta ott lógott a füle mögött, talán soha nem is lesz ideje elszívni neki, annyi dolga van szegénynek. Ettől előntötte valami kellemes érzés a Géza bácsi iránt.

Ha így elmerengett a fejében céltalanul veszteglő megannyi gondolatban, Karcsi pufi, pirosposztag arcáráról mindig részvét és áhítat sugárzott. Ez volt az a tekintet, amitől, noha nem volt éppen a lányok kedvence – nem úgy az asszonyoké –, minden egyes ápolónőt és doktornőt levett a lábáról. Még a Miklósiné osztályvezető-asszonyt is, akinek hűvös modoránál és vércsekaromszerű műkörmeinél csak zsinórra fűzött, ősrégi esztékás szemüvege volt rémisztőbb, ha feltette. De még az alkalmazottaival előszeretettel ordibáló Miklósiné szíve is ellágyult, valahányszor csak meglátta „ezt a nagyra nőtt medvét”, ahogy bárdolatlan-nagy tenyereivel aprópénzt tuszkol a kávégépbbe, vagy ügyetlenül cseverészik a világtól már teljesen elszakadt, demens idősokkal, miközben áttolja őket egyik osztályról a másikra. S ha csak szóba elegyedtek egymással, Miklósiné szinte öntudatlanul kapta le szemüvegét, és félredöntött fejjel hallgatta Karcsi összefüggéstelen mondatait, akár a felnőttek az óvodásokat.

– Ez már a belgyógyászat? – szólalt meg a széken feszenegő Mancsi néni.

– Mancsi néni drága, a belgyógyászat a C épületben van, mi most a radiológiára megyünk. Meg fogják röntgenezni. Előbb mondta az ápolónő is, azért tolom magát – felelte Karcsi ugyanazzal az áhítatos tekintettel.

– Akkor nem béltükrözésre megyünk? – emelte fel a fejét Mancsi néni, és csak most látta, milyen hatalmas is ez az alak, aki már hosszú percek óta tolja maga előtt. S még mielőtt választ kaphatott volna, megismételte, hogy márpedig ő nem hajlandó béltükrözésre menni még egyszer.

70

– Ne tessék aggódni Mancsi néni, nem lesz semmiféle tükrözés.

– Nem lesz – ismételte meg Mancsi néni. De a válasz cseppet sem nyugtatta meg. – Maga a főorvos? – kérdezte, mert fejében szöveget ütött a gondolat, hogy ha netalán ez az egész „orvososdi” valóban csak egy gyöngye színjáték – amit elgazosult elméje szerint azért folytatnak előtte, hogy valamilyen szigorúan bizalmas oknál fogva módszeresen megkínózhassák –, akkor ebben a perverz, ki tudja, milyen istentelen boszorkányműködésben kieszelt játszmaiban a főorvosnak, sőt, a kórházigazgatónak is benne kell lennie. És ha most valóban szenvedéseinek egy újabb állomása következik – vont le a következtetést –, meg kell ragadnia minden alkalmat, hogy leleplezze kínzóit, mert csakis ez az egyetlen módja, hogy véget vessen a megalázó és fájdalmas vizsgálatok sorának, és egyszerre mind a hosszú évek óta tartó betegeskedésnek, hiszen talán már meg is gyógyult valamikor. Ezt, persze, a legnagyobb titokban tartják előtte, hiszen abban a pillanatban, hogy tudomást szerezne róla, a szórakozás értelmetlenné válna kínzóinak számára. „Aki lerántja a leplet az ördögről, azt az Isten is leleplezi” – jutott eszébe Mancsi néni, talán egy könyvben olvashatta valamikor –, és most, megerősítve önmagát, újra támadásba lendült Karcsi ellen, búgó, angyali hangon: – Tudom ám, hogy maga az, kedves, drága főorvos úr – mosolygott rá gúnyosan a fiúra, kezével pedig felnyúlt, hogy letépje a sátáni főorvos maszkját.

– Én csak a betegeket tolom, Mancsi néni, mint maga – húzta el fejét Karcsi. – Nézze csak, hát pólóban meg fényvisszaverős nadrágban járnak az orvosok?

– Nem maga az? – csodálkozott kíváncsiságot színelve az asszony, látva, ahogy a neonlábak fénye valóban félreérthetetlenül visszavillan a fiú nadrágjáról. De közben már egész máson járt az agya. Hirtelen azt sem értette, hogy került a konyhából erre a folyosóra. – Itt van a Dávid fiam? Beszélni akarok vele.

– Röntgenre megyünk, Mancsi néni, ott biztosan nincs a maga fia.

– De nekem sürgősen beszélnem kell vele – erősködött az asszony –, a spájzban kiegészített a lámpa, és csak a Dávid éri fel. Ki kell cserélni az izzót, különben nem tudom elolvasni a dátumokat a kompótokon.

Közben átérték a radiológia várótermébe. Karcsi a radiátor mellé tolta Mancsi nénit. Aggodalmas képét látva leguggolt elé.

– Délután meglátogatja a Vera lánya, tudja, mindennap eljön.

– Vera... És a Dávid?

– Ő is biztosan eljön – nyugtatta Karcsi, holott pontosan tudta, hogy Dávid már évek óta nem utazott haza.

Az asszony lágyan megmarkolta a fiú kezét, és mélyen a szemébe nézett:

– Mondja meg. Őszintén. Végbéltükrözés is lesz?

71

– Nem lesz.

Manci néni kotorászni kezdett köntösében. Mint aki parancsra teszi, gépiesen kutatott a zsebeiben. Egy kétszáz forintost húzott elő. Oda akarta nyújtani Karcsinak, de az eltolta a kezét.

– Nem most kell ezt, Manci néni, drága – mosolygott, majd felállt, és visszaindult.

Alig lépett ki azonban a radiológiaióról, a Miklósiné termett előtte:

– Karcsika, végre hogy megvagy. Most szóltak az onkológiáról, hogy lenne még egy, a tizenhetes kórteremben. Légy jó, kérlek, és vidd át patológiára.

– Újabb? – kérdezte Karcsi visszafordultában, mintegy megszakásból. Észrevette, hogy az ehhez hasonló, lényegét tekintve céltalan kérdésekre minden kollégájának van valamilyen válasza, amit úgy tűnt, jól esett nekik kimondani.

– Ez egy ilyen munka, Karcsikám – válaszolta Miklósiné jólesően.

Az udvaron át indult az onkológiai osztályra, maga előtt egyengetve a tolóagyat. A kerekkel amellet, hogy még hangosabban nyikorogtak, mint az iménti tolószék, ráadásul minden göröngynél makacsul megbicsaklottak, akár egy újszülött özgida lábai, ha menekülnie kell az őt üldöző fenevad elől. Egy ilyen „instabil szerkezetet”, kiváltképp, ha beteget vagy halottat is szállítanak rajta, a kórház legedzettebb dolgozói sem voltak képesek megfelelően irányítani, jobbra-balra elforduló, meglazult kerekkel szinte lehetetlenné tették, hogy bárki egyenesen tolja maga előtt, emiatt Karcsi, ha végighaladt a kórház szűk folyosóin, az ide-oda ringó tolóaggal olyan látványt nyújtott, mintha lélekvesztőt kormányozna egy vihar által felkorbácsolt folyó kérlelhetetlen vizén.

Az onkológián hamar útba igazították. Benézett a tizenhetes szoba ajtaján. Az ágyon fehér lepedőbe tekerve mozdulatlan halott feküdt. Férfi, ötvenhét éves, számolta ki a kórlapon feltüntetett születési évből. Szótlanul nézte a lapra felvezetett érthetetlen kriszkrakszokat, tollal felfirkált latin kifejezéseket, beikszelt rubrikákat, azt a patinás rendszert, ami a kórlap fehér felületén minden lényeges információt közölni képes. Becsúszhatta karjait a még nem egészen merev test alá, térdhajlatánál és nyakánál fogva megemelte, majd óvatosan a tolóágyra tette. Amíg visszaindult vele, mindegyre

a kórlap primitív szerkezete járt a fejében, és hiába tudta, hogy nem illő, nevetnékje támadt, amit ugyan sikerült visszafojtania, ám annak az érzésnek már nem bírt ellenállni, amely arcizmaira nehezdedve egyre szélesebb és szélesebb vigyorra feszítette száját, szeméit pedig vékony csíkba rövidítette. Így evickélt át a verőfényes folyosókon, megfeszített karjaival maga előtt egyengetvén az ágyat. Mosolya persze senkinek sem tűnt fel. Ahogy minden kórházban, úgy itt sem akadt egyetlen lélek sem, aki nem halálra vált arccal, mereven a földre szegezett tekintettel rótt volna saját szenvedései által kimért köreit az épületben, céltalanul, ide-oda kóvályogva, ugyanannak az ördögi mechanizmusnak áldozataiként, amelynek csontokat roppantani képes súlya végtelen távlatokat nyit bárki előtt, aki huzamosabb időre, önszántából vagy akaratlanul, de bemerészkedik egy ehhez hasonló helyre. Mert elsőre mindenki azzal a praktikával próbálta elűzni önmagától a tébolyt, hogy talán ha szembefordulnak, felveszik a kesztyűt, és összecsapnak a kórház minden szegletében ott kuporgó, fogait vicsorgató halállal, akkor nem csupán megúszhatják ép ésszel ezt az armageddoninak ígérkező ütközetet, de még a győzelem halovány esélyeire is remény mutatkozhat majd. Az ütközetre rendszerint azonban sor sem kerülhetett, minthogy a kórházban nem a halál vagy annak jelenléte taszítja mániákus örületbe az embert, hanem éppen annak közönségessége, az áldozatok mögött maradó, itt felejtett, a nyomorúságtól és mindennemű eszményiségtől mentes eseménytelenség, a volt-nincs pillanat alatt végbemenő váltakozása és az ebből kivételesen fájdalmas felismerés, hogy tudniillik a két, egymástól látszólag végtelen távolságban lévő állapot között nincs az égvilágon semmi, azaz semmi különbség. Hogy a halál felismerésének képességétől remélt megváltás érzése nem egyéb, mint együgyű illúzió. Ez az, ami végül mindenkit – így vagy úgy – de megadásra kényszerített. És ez alól látszólag Karcsi maradt az egyetlen kivétel.

A patológiára érve hűvös csapta meg. Karján a sűrű, szőkésbarna szőrszálak az égnek meredeztek, ahogy belépett a félig kiegészített lámpától homályos terembe. Háttal neki, a fagyasztókamrák mellett, közönyös orvos töltött ki valamiféle nyomtatványt, s nyugtázva személyes birodalmának újabb lepedőbe csomagolt vendégét, hanyagul intett a fiúnak, hova tegye azt, hogy ne legyen útban. Karcsi a helyére tolva a halottat, s még hosszasan elidőzött ott. Az orvost nézte, de az szemmel láthatóan nem foglalkozott az újabb jövevénynel. A fiú óvatosan kibontotta az összecsavart lepedőt. Két, kifejezéstelen szempár villant vissza rá, de nem ijedt meg. Hosszasan nézte a kiszáradt szemgolyókat, mint aki szólni szeretne valamit. Még egyszer az orvosra pillantott, és miután meggyőződhetett, hogy az végképp fütyül rá, kezét óvatosan belecsúsztatta a halott köntösének zsebébe. Rövid kórtörzés után, megtalálva, amit keresett, észrevétlenül kisurrant a boncteremből.

2.

Késő délutánra járt. Borongós márciusi idő volt, a szélben még ott érződött a tél utolsó üvöltésének kimúló, hűvös lehelete. A poros kisváros fölé tornyosuló templom éppen elütötte a hét órát. A mise végeztével néhány meggörbült, fejkendős vénasszony lépett ki és rajzott szét a templom előtt. A kapu feletti homlokzaton egy régi festmény a Megváltót ábrázolta, töviskoszorúval, felemelt mutató- és középső ujjakkal, túlzóan jámbor szemekkel, akár egy újszülött borjú. Rézsút szemben már sorakoztak a törzsvendégek a Holdfény bisztróban. Hogy itt mi minden történt meg, arról városszerte megannyi történet keringett, és aki csak egyet is hallott ezek közül, az többé nem volt képes beteges szuggesztiók nélkül elhaladni a rozzant ivó előtt. Gyenge szívverést okoznak az ilyen kocsmák, csak az erős jellem bírja el a pusztító morajlást, ami a törzsvendégek torokköszörüléséből, krakogásából tevődik össze. Az idő múlását itt csak pohárcsörrenés jelzi, a szódagép hangja mint kakukkos óra kukorékol bele a borhuzatos légkörbe. A jól ismert vendégsegreg ücsörgött most is a bisztróban. Ki pajtása vállát veregette, ki újfent kiüresedő poharát firtatta, ki nyöszörögve próbálta felidézni régmúlt ifjúságának katonadalait, és volt, aki a pultos fiúhoz intézett hasznos tanácsokat.

– Imike – hajolt közelebb Ferkó az alig húsz éves pultoshoz. Lábai közben elcsúsztak a kocsmá kövein, mindig messzebb a söntéstől. Pultnak támasztott hordóteste egyre meredekebb szöveget zárt be a padlóval. – Előre tudom, hogy mit fogsz gondolni. Vén hülye, tökkel ütött fasz, ugye?! – emelte meg a hangját, felháborodva, annyira, hogy egy pillanatra végigfutott az agyán, hogy pofon vágja „ezt a töketlen, semmirekellő fiút.” De aztán meggondolta magát: – Higgy nekem Imike, a te korodban még könnyű. De majd... Várjunk csak... Tíz... Vagy tizenöt legyen? Vagy ne legyen?

Ferkóból csak úgy dőlt a szemétszag, le sem tagadhatta volna foglalkozását, hogy naphosszat a kukásautó hátulján ácsorog, alig néhány centire annak mindent elemészto szájától. És bár rendszeresen hangoztatta, hogy milyen büszke foglalkozására – „ha mi nem végeznénk el a melót, ezek a disznók a saját szemetükbe fulladnának” –, de ez mégis olyasmi volt, amit nem volt tanácsos szóvá tenni előtte, kivált, ha néhány pohárkát már felhajtott.

Imike undorát legyőzve hallgatta a férfit, arcán vigyorba torkolló megvetéssel. Kettejük közt, a pult tetejéről jól megpuccolt, az olcsó mosószerből elsápadt borospoharak lógtak, s rajtuk a kettejük közti ősellentét fénye csilant meg, és ragyogta be a kocsmát.

– Imike – tért magához Ferkó –, legyen inkább húsz, mert a tizenöt, az szerintem egy picit kevés lesz... Akárhogy is emberesedsz már... Anyádnak

is mondtam, hogy Marika, ez a fiú jól karban van tartva, akár tíz is elég lesz, kérdezd csak meg, megmondtam neki... Csókolgatom édesanyádat, egyébként. Imike, de most figyeljél... Én most neked mégis húszat mondok. Figyeld meg, húsz lesz. Vagy legyen csak tizenhét, akkor? Tizenhét év, Imike?

74 Ennyiben nem állapotodhatnánk meg? Tizenhét év múlva... Na akkor... Én mondom neked... Akkor majd meglátod. Vagy azt sokallod, mi? Hát én meg kevesellem! – fortyant fel megint mérgében, s minden erejét összeszedve feltápáskodott abból a lehetetlen pozícióból, amelybe időközben süllyedt, azzal, hogy most már egészen biztosan agyonvágja a fiút. Készen is állt volna a támadásra, ha abban a pillanatban nem szakítja félbe valami váratlanul: iszonyatos, mélyről felbuggyanó, halálhörgésszerű csuklás tört rá, amely minduntalan hevesen rázta egész testében, vaskos nyakán csak úgy remegett a zsíros bőrréteg, valahányszor feltört belőle, akár egy torz üvöltés: – Hükk.

Ferkó kezét felemelve jelezte, hogy még inni kér, majd, mint aki nem akarja, hogy vergődni lássák, arrébb állt, leült, háttal a többi vendégnek, magához szorította italát, és azonnal álomba merült.

– A szokásosat, Sanyi bácsi? – fordult oda Imike az újabb vendéghez. Sanyi bácsi, minthogy a Holdfény bisztróban bizonyos mértékű tekintélynek örvendett, megtehetette, hogy válasz nélkül hagyja a fiú kérdését, és csak úgy odabólint. Határozottan keresztülsétált a kocsmá ajtajában télen-nyáron ott lógó, fagyöngyökből álló szúnyogfüggönyön, és a pult felé vette az irányt. Mögötte örökös társa, jóban-rosszban cimborája, Zsömle Laci kullogott, akinek nemcsak az a megtiszteltetés adatott, hogy együtt járhatott dolgozni a Sanyi bácsival, hanem az is, hogy délutánonként, a munka befejeztével Sanyi bácsi minden nap meginvitálta egy „finom, gyors italra” is, amely melleleg egyetlen egyszer sem bizonyult finomnak, vagy gyorsnak. Sanyi bácsi a pult-hoz lépett, ahol Imike már jó előre kikészített eléjük fejenként egy korsó sört és kétszer négy cent vodkát. Sanyi bácsi végigjáratta tekintetét társain. Ismerte valamennyiüket, de csak igen keveset méltatott akár egyetlen szóra is. „Azt ki kell érdemelni”, szokta mondani Zsömle Lacinak, aki rendszerint erősen helyeselt ilyenkor, „úgy van, Sanyi bácsi”.

Sanyi bácsi a sarokban, megpillantotta a bisztró törzstagját, Kálmánt a piros-fehér kockás viaszosvászon-terítőre könyökölve. Róla járta a legképtelenebb történet a városban, a legendák szerint ugyanis a férfi, miután át-vészelt a Don Kanyart, mezítláb indult haza az orosz tajgákon át, egészen Magyarorszáig gyalogolt, s amint elérte a várost, hosszú, kínkeserves hónapok után, első útja ugyanennek a kocsmának ugyanezen sarkába vezetett, mint ahol most is ült. És innen – bár a történet ezen pontján a nézetek már eltérnek – csak estéként tért haza, megvacsorálni. Sanyi bácsi és Kálmán szemei összetalálkoztak, de Kálmán tekintete továbbsiklott a vendégen.

Arcán ugyanaz a rezzentlen tompaság tükröződött, ami oly félelmetessé és egyben tekintélyparancsolóvá is tette a szótlan férfit. Sanyi bácsi amúgy megszokásból odabiccentett, de amaz közönyösen elfordult, és nagyot kortyolt a sörébe. Sanyi bácsi ekkor Imre barátját is észrevette, aki a dartstábla mellett iszogatta és analizálta fröccsét. Imre nem ivott meg 75 akármit, illetve akármit akárhogy, különösen érzékeny ízlelőmechanizmusának hála ugyanis képes volt egyetlen kortyból megállapítani, hogy Imike a szódavízbe öntötte-e a bort, avagy fordítva. Ez korántsem volt mindegy, mivel – és ezt Imike a pult mögött töltött első munkanapján már megtapasztalhatta – Imre, aki egyébként rendkívül jámbor ember volt, de ha olyan fröccsel szolgálták ki, amelyben a borra töltötték a szódát, féktelen haragra gerjedt, és rettenetes szitkozódások közepette a falhoz vágta a poharát, követelve, hogy ezúttal rendes fröccsöt adjanak neki, „nem pedig ilyen ihatatlan lóhúgyot”.

– Imre! – üvöltött barátjára Sanyi bácsi. – Imre! Hát mi van, ugye?

– Hát! – felelte kétes magabiztossággal Imre, bízva benne, hogy egy rövid párbeszédért cserébe jutalmul esetleg meghívják még egy pohárra.

– Nem voltál a misén vasárnap – vonta kérdőre Sanyi bácsi.

– Hát, minek voltam volna?

– Pedig nem volt semmi – vigyorgott a háttérben Zsömle Laci.

– De nem ám – kontrázott rá a Sanyi bácsi –, még a csavarboltos

Sobri is odament áldozni, volt pofája.

– Nocsak – mormogta az orra alatt Imre, akinek fogalma sem volt arról, ki az a Sobri, arról pedig végképp nem, hogy a városban csavarbolt is van.

– Csak úgy nyújtotta a randa nagy nyelvét az ostyáért. Én mondom, az ízéért eszi az a marha, mert éhes, enni jár oda, az az éhenkórász – mondta egyre harsányabban Sanyi bácsi, hogy hangja a Holdfény bisztró összes vendégéhez eljusson.

– Az ilyen nem normális, ugye, Sanyi bácsi? – kérdezte Zsömle Laci, várva, hogy a Sanyi bácsi megerősítse. Ebben egyébiránt teljes mértékben biztos volt, mivel alig fél órája az autóban maga a Sanyi bácsi mondta így a Sobriról, hogy „az ilyen nem normális.”

– Hát nem, az úristenit nekije – csapott a pultra Sanyi bácsi. – Na, Imikém, adjál csak még egy rendes fröccsöt Imre bátyádnak, én állom.

Imre a jó hír hallatán gyorsan lerántotta korábbi italát. Szilárd meggyőződése volt, hogy annyi mérték mégiscsak kell legyen az emberben, hogy egyszerre csak egy italt igyon.

– Isten-Isten – mormogta valaki a háttérben, miközben az ajtó felől a szűnyogfüggöny zörgő hangja hallatszott. Karcsi lépett be a bisztróba,

világító munkanadrágjában, kopott régi bőrkabátjában, amely alatt jól láthatóan izzadt, kórházi pólóját viselte. Megjelenése, noha mindennapos volt, mégis minden alkalommal ugyanazt a reakciót váltotta ki a törzsközönségből, akik a fiú földöntúli jelleme miatt valami kedélyes megvetéssel viselkedtek iránta. Szóra csak ritkán méltatták, de érkezésekor mindegyre megőrültek neki, és örömmel üdvözölték, mint afféle elviselhető felnótást.

– Megjött a hullatologató – üvöltött Sanyi bácsi.

– Csókolom, Sanyi bácsi – hajtotta le a fejét vigyorogva Karcsi. A megszokhatatlan és érthetetlen reakció miatt érzett zavarában egész feje elvörösült.

– Hogy van az a tökkelütött apád? – kérdezte Sanyi bácsi.

– Ó, megvan az. Tudja, hogy van ez. Csollánba nem csap a ménkű.

– Még hogy ménkű – gondolta magában Sanyi bácsi. Ma valahogy különösen bosszantotta a fiú „meg az ő idióta mondásai.” Oldalba lökte Zsömle Lacit, akinek a hirtelen taszítás miatt épphogy nem tört ki foga a hozzájuk csapódó söröskorsótól. Sanyi bácsi Karcsi felé fordult. Úgy érezte, ideje lenne szórakozni egy kicsit, „felvidítani a sok félhülyét”. A többieknél jobban ismerte ugyanis Karcsit, különösen hosszúra nyúló tivornyái során egy alkalommal – éppen a május elseji multságokkor – sikerült leitatnia a fiút, csak úgy, saját szórakozásra, amikor nem akadt egyetlen ivócimborája sem.

– Na, elmeséled nekem, hogy mit is csinálsz te pontosan ott a kórházban?

– Nincs abban semmi különös, Sanyi bácsi. Már elmondtam.

– Én ugyan hallottam, de nézzél csak körül, hányan vannak itt még, és biztosan nem mindenki tudja. Na, gyerünk, ne kérsd magad.

– Sanyi bácsi... – tiltakozott nevetve a fiú, és óvatosan beleivott vörösboros kólájába.

– Tán nem orvos vagy te is? – heccelte tovább az öreg.

– De! Még csak az kéne – vihogott egyre hangosabban Karcsi.

– Hát akkor?

– Tudja azt jól, Sanyi bácsi. Betegszállító vagyok.

– Betegszállító! – Ismételte meg Sanyi bácsi a többiek felé fordulva, mintha csak egy rossz komédia főszereplőjeként kacsintana ki a közönségre. – Csakhogy te nem akármilyen betegszállító vagy, nem igaz?

Karcsi nem felelt, csak vigyorgott maga elé.

– Hogy is kerültél te ebbe az állásba? – támadt az öreg másik irányból. A többiek, kiváltképp Zsömle Laci, tágra nyílt szemekkel figyelték, mi kerekedik ki az öreg kérdezősködéséből.

– Anyámnak szolt egy régi munkatársa, hogy volna ez az állás itt az esztékában, hogy betegeket kellene fuvarozni a kórházon belül, és hogy én erre szerinte éppen megfelelő volnék.

– Betegeket! – harsant fel az öreg. – Szóval, ha jól értem, elmentél, és felvettek, hogy tologasd ezeket az... Élőhalott... Izé... Idős embereket, ugye?

– Úgy is mondhatjuk. De nem mind hibbant ám... – kezdett volna bele Karcsi, ám Sanyi bácsi ekkor már nem bírta türtőztetni magát: 77

– Na és mégis mikor tudtad meg először, hogy kellene... Valami... Mást is csinálni ottan? He? Valami mást is tologatni...

– Hogyhogy valami mást? – kérdezte Zsömle Laci.

– Mondjuk hullákat ide-oda, akik a kórházban dobják fel a pacskert – fordult felé Sanyi bácsi.

Csend telepedett a kocsmára. Ettől a pillanattól fogva Karcsi érdekessé vált a vendégek számára.

– Úgy alakult, hogy időnként megkértek rá, mert tudja, erre a melóra nem sokan jelentkeznek. Én meg gondoltam, nekem úgyis mindegy.

– Neki úgyis mindegy – vette át a szót Sanyi bácsi, szemmel láthatóan élvezve a helyzetet –, annyira mindegy, hogy ez a marha, már bocsássál meg fiam, szóval ez a marha, miután megtudta, hogy neki kell a hullákat tologatni, ugyanazért a fizetésért dolgozik ott azóta is, mint amiért felvették.

Erre mindenki hangos nevetésben tört ki, még úgy is, hogy néhányuknak fogalmuk sem volt róla, miért, de érezték, hogy most nevetni kell. Még Imre is, miközben megállapította, hogy a Sanyi bácsitól kapott fröccsöt megfelelően készítették el, eltátotta száját, mint aki szólni akar, de meggondolta magát. Útközben elakadt a gondolat.

Karcsi is nevetett. Kínosan. Éppúgy, mint azok, akik, hogy elviseljék a megszegyenítés terhét, maguk is nevetnek, holott legbelül képtelenek megérteni a nevetség tárgyát, mivelhogy nem találnak semmi kivetnivalót azon tulajdonságukban, amely éppen kiszolgáltatja őket mások gúnyának.

– Hogy bírod ezt? – szólalt fel valaki hirtelen, egy egészen józannak tűnő férfi.

– Micsodát? – kérdezte Karcsi.

– Halott embereket cipelni. Velük egy légtérben lenni. Minden nap. Belenézni az üres, kifejezéstelen szemeikbe. Tologatni őket ide-oda, mintha nem is lenne már mindegy nekik, hova tolják őket.

A férfi kérdése felvillanyozta a kocsmá vendégeit és rávilágított arra a kérdésre, amely valamennyiüket hatalmába kerítette, de józanság híján képtelenek voltak megfogalmazni.

– Én nem találok ebben semmi különöset – felelte Karcsi –, az emberek meghalnak. Ha pedig meghaltak, nekünk attól még kezdenünk kell velük valamit.

– Hogyhogy nekünk? Nektek, hullatologatóknak? – kérdezte a férfi, és kissé elszégyellte magát, hogy ő is hullatologatónak nevezte.

– Nem – felelte Karcsi. – Nekünk, akik még itt vagyunk, és tudunk mit kezdeni a halállal. Vagyis hát a halottakkal. Azzal, hogy elvileg volt
78 egy ember, aki már nincs, pedig, ahogy én aztán látom is minden nap, mégis itt van. Itt a földön, ott az esztékában. Most is ott fekszik, és nekem alig van különbség a kettő között... Szóval hogy a dolgok nem állnak meg, valakinek pedig muszáj elszállítani őket, arra akarok kilyukadni. És engem ez nem zavar... Miért zavarna? Mert hát az ő haláluk, végül is, az én szempontomból mit változtatna? Hát semmit. Én ugyanúgy ott állok, és nézem őket. És látom, hogy ott vannak. És érzem... Tudom, hogy én is itt vagyok. Akkor meg miért ne vinném el őket? – mondta, és kiitta poharát, majd intett Imikének, hogy hozzon neki még egy vörösboros kólát. Zsebéből két darab kétszázast kotort elő, és a pultos elé lökte őket.

Ismét elhallgattak. A krákogáson kívül csak egy utcán elhúzó Simson motor hangja hallatszott. Aztán már az se.

Sanyi bácsi, aki eközben barátjával suttogott valamit, ledöntötte vodkáját, és újból a fiúhoz fordult:

– Na és ma hány kuncsaftod volt, hullatologató? – kérdezte, és ezt a szót, *kuncsaft*, erősen megnyomta.

– Voltak vagy hatan is – felelte a fiú.

– Nocsak? Hat? Hat egész hulla? Az nem rossz szám egy hullatologatónak. Kaszáltál is rendszeren, mi?

– Hogyhogy kaszálni? – érdeklődött az iménti férfi.

Sanyi bácsi pedig, mint aki csakis erre várt, újból magához vette a szót:

– Ezt sem tudjátok? Nem mondta még? Hát idefigyeljetek... Hogy is mondjam... Szóval az előbb lehet, hogy mégsem voltam egészen pontos, amikor azt mondtam, ez a bolond ugyanazért a fizetésért tologatja a hullákat. Amikor ugye... Karcsi fiam – szakította félbe magát –, hogy is van ez a dolog a pénzzel?

– Nincs abban semmi különös, Sanyi bácsi.

– Még hogy nincs, nézzenek oda. Meséld csak el, mit szoktál csinálni, amikor leszállítasz egy kuncsaftot a boncnoknak?

Karcsi sokáig nem válaszolt. Jóízűen emelgette poharát a szájához. Aztán, továbbra is maga elé bámulva, ugyanazokkal a mosolygós, keskeny mandulaszemekkel, végül kibökte:

– Benyúlok a zsebükbe.

Halk morajlás támadt. Erre a válaszra nem sokan számítottak, még Imre is úgy nevetett ezúttal, hogy értette, miért.

– És aztán mi a búbánatért nyúlkálsz te a halottak zsebébe? – tette fel a kérdést végre megint ugyanaz a férfi.

– Jó kérdés, miért is? – terelte tovább a beszélgetést Sanyi bácsi. – Mit keresel ott?

E pillanatban már nem volt ember a bisztróban, aki ne szegezte volna tekintetét a fiúra. Még Imike is ledermedt a kíváncsiságtól.

– Aprót – szólalt meg Karcsi. – Aprót keresek a zsebükben. 79

– Megvesztél, édes fiam? – csattant fel az ismeretlen férfi. Mozdulatain jól látszott, hogy ő a kocsmá egyetlen még valamelyest józan tagja. – Te kizsebeled a hullákat?

– Várj, várj – lépett közbe Sanyi bácsi –, hadd fejezze be a mondandóját. Nem semmi kis elmélete van ám! Ugye? – fordult Karcsihoz, aki egy nagy sóhajjal felkészült, hogy előadja történetét.

– Szóval ilyenkor, amikor ugye át kell tolnom valakit... A boncmesterhez... Olyankor azt vettem észre... Hogy mindegyiknek... Mámint mindegyik halottnak egy kétszázás van a zsebében. Véletlenül vettem észre először, és nem is vettem el... Mert hát arra gondoltam, amire maguk is... Ugye, hogy ez lopás. De később egyszerűen feltűnt, hogy mindnek ott van a zsebében egy. És én ezt nem tudtam mással magyarázni, mint hogy ezt a kétszázast nekem szánják. Amiért én elszállítom őket. És ilyenkor szeretem azt gondolni... Hogy talán ez jó nekik... Ha én tolom át őket a patológiára. Hiszen ki más tolná át őket? Az ágyban nem maradhatnak. Kell a hely.

– Szóval kétszázás, mi? – visítózott Sanyi bácsi. – Szóval kétszázast hagy mind a zsebében, mind, az összes szélütött, agyalágyult százéves? Kivétel nélkül mind, mi? Ezt állítod? Ki hallott már ilyet? – kiabált egyre hangosabban, kezével erősen csapkodva a pultot.

– Én csak annyit mondok, Sanyi bácsi, hogy a pénz ott van – folytatta a fiú, de válasza csöppet sem zavarta meg Sanyi bácsit, aki teljesen átadta magát a fiú felett aratott győzelem érzésének.

Karcsi újabb kétszázások halászott elő, és tett ki a pultra. Imike vonakodva, de végül tenyerébe sodorta őket, majd hozzálátott, hogy még egy vadászt keverjen neki.

Hamar kiitta poharát. Közben senki sem szólt már hozzá. A történet elérte hatását – Karcsi mindannyiuk szemében még nevetségesebb lett. Lasacsakán minden visszatért a rendes kerékvágásba. A hullatologató „szekírozása” csak még jobban meghozta a kedvüket az iváshoz. Sanyi bácsi sem erőltette már a dolgot. Valahogy megnyugodott azzal, hogy ilyen egyszerűen sikerült egy jó tréfát űzni a fiúval.

– Na, én eltolom a biciklit – szólalt meg Karcsi, észre sem véve, hogy senki sem kíváncsi már rá, ismét. És valahogy senkinek nem is volt kedve köszönni neki, csak Sanyi bácsinak:

– Jól van, fiam, menjél csak. Üdvözlöm apádat! – Megvárta, míg Karcsi felpattan a korláthoz támasztott biciklire. Szemével még az ablakon át figyelte, amint a fiú elhajt, majd a köréje gyűlők felé fordult: – Én mondom nektek, ez a gyerek teljesen homály – mutatta tenyerét arca előtt hú-
80 zogatva –, patológiai állapot! Pa-to-ló-gi-a-i!

Így folytatódott a délután a Holdfény bisztróban. Újabb pálinkák, Unicumok és vodkák csúsztak le, sörrel kísérve. Nagy összeveszések, és még nagyobb kibékülések, egymás karjaiba borulás, arcokon cuppanó csókok és újabb vendégkörök követték egymást. A kocsma körforgásszerű életében még az sem okozott túl nagy zavart, amikor Imre hirtelen felcsattant, hogy márpedig az ő fröccséből „kiszivárgott a bor”, a többiek ugyanis – hála az Unicum varázslatos erejének – könnyedén lenyugtatták a férfit, és gyorsan hozattak egy újabb adagot.

Bármennyire is úgy tűnt azonban, hogy az idő valahol elakadt útközben, a sötét leereszkedett a városra. Már csak arra lettek figyelmesek, hogy az ablakon kinézve nem a templomot pillantják meg, hanem saját, grimaszba torzult tükörképüket. Amikor Imike közölte, hogy bezárna, a többiek úgy döntöttek, itt az ideje összegyűjteni elesett társaikat. Ferkóhoz léptek először, aki délután óta ott horkolt az ablak mellett. Sanyi bácsi határozottan megrázta a hatalmas testet. Ferkó először haragosan felpattant, de csakhamar belátta, hogy célszerűbb volna egyszerűen hazaindulnia, minthogy alig bírt megállni a lábán.

– Eridj, gyerünk – parancsolt rá Sanyi bácsi, Ferkó pedig egyetlen szó nélkül felkapta Chicago Bulls-os baseballsapkáját, és kitántorgott az ajtón. Az utolsó vendég felé fordultak. A sarokban Kálmán feküdt, arccal az asztalon, jobb kezével markolva üveges sörét. Ezt a menetet Zsömle Laci vállalta. Ahogy az előbb Sanyi bácsi, úgy ragadta meg a vállainál a férfit, és rázta meg óvatosan. Kálmán azonban nem tért magához.

– Ébredjen, Kálmán bácsi! – De az öreg nem mozdult. Zsömle Laci még határozottabban megragadta, ingénél fogva, és megemelte. A test egész súlyával ránehezedett, amire nem volt felkészülve: kicsúszott karjai közül, koponyája pedig félelmetes koppanással ütdődött a kocsma kövezetének. – Ez meghalt, bazdmeg.

Figyelték a földre rogyott testet, hátha csak mélyen alszik, bízva benne, hogy hamarosan sóhajt egy hatalmasat. De Kálmán nem sóhajtott. – A kurva életbe, hát nem hívod a mentőket? – üvöltött Sanyi bácsi Zsömle Laci arcába. Az meg, mivel a félelemtől nem merte bevallani, hogy a telefonján nincs egyetlen forint sem, dadogni kezdett és zsebeiben turkálni, mintha csak nem találná készülékét. – Mit hebegsz-habogsz már? Hát hívjad a mentőket, te baromarcú – üvöltött magánkívül Sanyi bácsi.

De már nem lehetett segíteni. Kálmánt a halál, a háború és a Don kanyar után, a Holdfény bisztró sarokpadján érte, ahonnan sorsszerűen nem

jöhettek el többé. A mentősök meg sem kísérelték az újraélesztést. Magabiztos nyugalommal állapították meg a halál tényét. Sanyi bácsiék közben kísértetként, megszeppenve álltak a kocsmá falához lapulva, úgy, hogy legszívesebben beleolvadtak volna. Mintha ott sem lettek volna, úgy figyelték, ahogy a pultos Imike intézkedett.

81

Hamarosan egy fekete kombi is begurult a kocsmá elé, oldalán jól látható, fehér felirattal: „Pollreisz Béla Temetkezési Vállalkozó”. Lehúzott ablakából ömlött a cigaretta füstje.

– A kurva életit – robbant ki a volánnál ülő férfiből. A rádióban az esti meccs közvetítését figyelte feszülten.

– Szevasz, Bélám – köszönt oda a kocsmából kilépő Sanyi bácsi, kissé óvatosan, de a Pollreisz csak tovább ült az autóban, és mereven a rádiót nézte, mintha látná is a kommentátor szavait.

– Az ördög vigye el – mondta, még egy utolsót beleszívott cigarettájába, kipöckölte az ablakon, idegesen kipattant, és beviharzott a bisztróba. Sanyi bácsiék meg követték, mintha muszáj volna. A földön ott hevert Kálmán, letakarva egy hordágyon – Segítsél már, Sanyi, bazdmeg – parancsolt rá a Pollreisz, látva, hogy a másik kettő teljeséggel hasznavehetetlen.

– Te Béla... nem kellene szólni előbb a feleségének?

– Már mindent tud, ő telefonált. Gyere ide, aztán emeld meg. Fölmondott minden emberem, a hétszentségit. Segíts betenni az autóba.

A Pollreisz felkapta a hordágy egyik végét, Sanyi bácsi meg a másikat, majd hátrálni kezdett vele, de az Unicumoktól meg a réműlettől alig bírta lépdelni, miközben a Pollreisz szinte vágatott azzal a hordágygal, és türelmetlenül tolt maga előtt a férfit. Zsömle Laci és Imre bambán figyeltek. Nehezen, de elértek az autóig. Becsúszatták a hordágyat hátulra. A Pollreisz lecsapta a csomagtartót, megkerülte a kocsit, és behuppant a volánhoz. Feltekerte a rádiót, és belehallgatott a meccs állásába. Fejét félrefordítva figyelt, várta, hogy bemondják az állást. – A kurva életit! – mondta, ráadta a gyújtást, aztán elindult. A templomnál balra lefordult és elviharzott.

A három férfi ott maradt állva. A kivilágított templomóra figyeltek. Már éjfél is elmúlt.

– Te... Sanyi bácsi – törte meg a csendet Zsömle Laci. – Nem nézted véletlenül... Hogy volt-e a zsebében egy kétszázás?

Sanyi bácsi nem felelt.

Még érezték a kipufogógáz szagát, és hallották, ahogy néhány utcával arrébb gázt ad a Pollreisz.

3.

A temetésre öt nap múlva került sor egy keddi napon. Az égbolt makacsul szürkélte a város felett. A falu szélén, a vasúti sínek mellett fekvő temetőnél gyülekezett a gyásznép. Magányos, régies temető volt, óriási, oszlop-
82 szerű, ferde sírokkal, középen apró ravatalozóval. Nyitott ajtaja gyengécske fényt árasztott magából. A sírkertet hiányos szerkezetű palánk vette körül, amelynek egészen tetejéig kapaszkodott fel a gaz. Az idők során szétrepedt kövekből rozsdás fémrudak hajoltak ki, az így nyíló hatalmas résen néha egy-egy arra tévedő kukucskált be, szemügyre véve a temetés menetét. Nem sokan verődtek össze Kálmán temetésére. A pap beszédét és a ministránsfiú erőtlen énekét csak a háttérben elrobogó vicinális zakatolása és dudája nyomta el. Ilyenkor a tisztelendő rendíthetetlenül énekelt tovább, csak a mellette álló fiú nézett fel rá idegesen, arra gondolva, ilyen körülmények között az Isten sem tudná rendesen elgyászolni a halottat. A szertartás végeztével elindultak hátra, a kert végébe, a kijelölt sírhoz, ahová a kavicsos útról hirtelen lekanyarodó, kitaposott ösvény vezetett a nagyra nőtt fűben. A két gyászhuszár sietős léptekkel cipelte a koporsót. A sor elején egy fejkendős asszony ballagott némán, könnyek nélkül. Mögötte bizonytalanul haladtak az emberek, a sor végén pedig ott kullogott Sanyi bácsi, svájci sapkáját erősen szorítva. Mellette Zsömle Laci lépdelt, méreténél mintegy három számmal nagyobb barna zakóban, mögöttük pedig Imre csatlakozott be a hideg miatt állig felhúzott cipzáras termó pulóverében. A tömeghez képest valamelyest messzebb álltak meg a sírhelytől. A susogó fák zajától meg az újabb vonatok zajától alig-alig hallották, mit mond a pap, és aztán már csak azt látták, hogy a koporsó elindul lefelé. Egyhangúan, szinte unalmasan. Még Zsömle Laci is megnyugodott, korábbi félelme ugyanis, hogy egy véletlen folytán elejtik a koporsót, Kálmán pedig gyalázatos módon kirepül belőle, hamar elszállt. A két férfi higgadt egyszerűséggel eresztette le a mélybe, probléma nélkül. És aztán vége volt. A fejkendős asszony még egyszer a sírgödör fölé hajolt. Jól megnézte a koporsót, mintha csak bizonyosságot szeretne, valóban a föld alá került-e az illető. Aztán megfordult és elsétált. A gyászhuszárok rövid fejhajtás után sietősen távoztak, és a kapuhoz érve azonnal cigarettára gyújtottak, míg a pap türelmesen várt a koporsó mellett, amíg az utolsó ember is elhagyja a kertet. Sanyi bácsiék összenéztek, mert eddig szinte tudomást sem vettek egymásról. Bólintottak, egyesével, sorban, először Sanyi bácsi, aztán Imre és végül Zsömle Laci is, jelezve, „ezzel megvolnánk”.

Hazafelé Imre törte meg először a csendet:

– Azért jó ember volt.

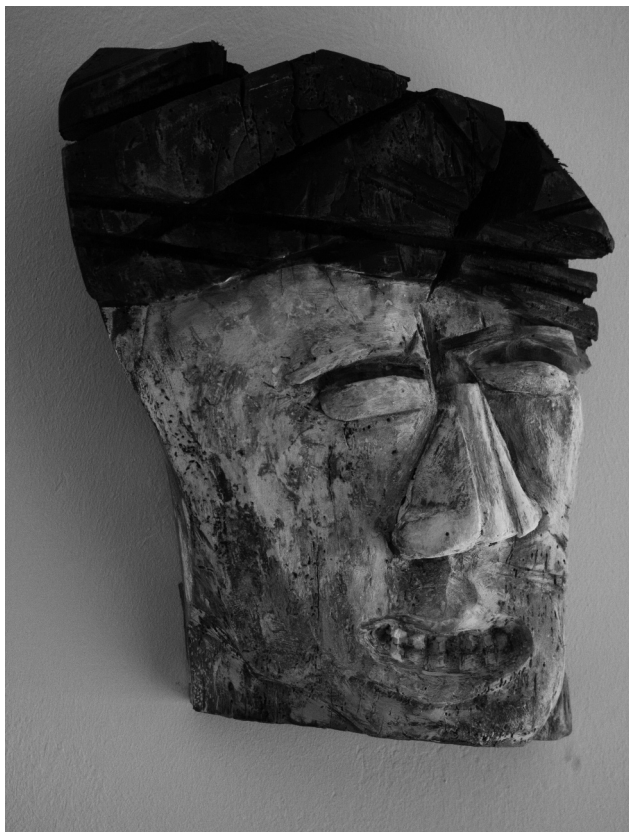
– Az – vágta rá Zsömle Laci –, kicsit csendes, de azért jó ember. Nem ezt érdemelte. De legalább már jó helyen van.

– Úgy van – szólt közbe Imre.

Így lépdeltek tovább, észre sem véve, hogy kezeiket továbbra is maguk előtt tartják, összekulcsolva, ahogy misén szokás.

Amikor a templomhoz értek, harangozni kezdtek. Sanyi bácsi felnézett a mosolygó Jézus-képre, és valami zavaros fényfoltot látott csillanni rajta. Egy röpke pillanatig úgy tűnt neki, a Megváltó egy két-százast szorít felemelt ujjai között.

És mikor a harangok a lehangosabban zúgtak, a három férfi hallgatólagos megegyezésben egyszerre befordult a Holdfény bisztró bejárata előtt, átszűrték magukat a himbálódzó szúnyogfüggönyön, erősen odaköszöntek Imikének, aki már széles mosollyal várta őket, majd beültek a sarokba, éppen ahhoz az asztalhoz, ahol nem is olyan régen még Kálmán ücsörgött, eszelős, néma csendben. Ahogy leültek, és maguk elé vették italukat – bár ezt soha nem ismerték volna el –, fejükben daganatként kezdett burjánzani a gondolat, hogy mostantól talán mégsem kellene gúnyt űzniük a hullatologatóból.

A laktanyában egész nyáron kerepeltek a locsolófejek. A megöntözött aszfaltjárdák és utak hűsítően párologtak, a frissen vágott fű illata a virágokéval keveredett. Az óvodánk a laktanya bejáratával szemközt volt, az iskola viszont

84 Nagy Róbert

ZSÖMLE

a kiserdőn túl, bent a faluban. A falusi utcák szélén gaz nőt, és a szél az arcomba fújta a port az iskola felé menet. Bogi tanító néniről az mondták, hogy őt mindenki nagyon

szereti. Örültem, hogy Bogi néni parancsnoksága alá kerültem.

Még szeptemberben történt, hogy Niki, a félig orosz, szőke kislány elgáncsolta a táblától visszafelé igyekvő Biró Lacikát. Lacika hatalmasat esett, sírni kezdett.

Bogi néni odakiáltott:

– Láttam, hogy egy honvédségi volt! Rajtatok tartom a szememet... ismerem a fajtátokat!

Közben a mutatóujjával fenyegetőzött.

Az iskola udvarára rendszeresen bejártak a kóbor kutyák. Egyesek csak körbeszaglászták a kukákat, majd odébbálltak, de voltak, akik többre, simogatóra vágytak. Az egyikük különösen a szívünkhöz nőtt. Zsemleszínű bundája volt, a farka csonka kis pamacs, az egyik szeme ép volt, a másik egyszínű fehér. Zsömle az iskolaudvar betonjárdáján szeretett napozni. Ráhajtottam a fejemet a felmelegedett hasára, és így pihentünk. Egyszer csak valaki elállta napot. Mindketten felnéztünk.

Egy idősebb, nagydarab falusi gyerek volt az.

– Ti honvédségiek olyan ruszki-típusú lakótelepen laktok, mi?! – Azért nem láttatok még kutyát, mi?! – mondta vigyorogva.

Csak néztem hunyorogva, a kezemmel kitarakva a napot.

Ő is csak nézett, majd belemarkolt az udvar kavicsába, és felénk dobta.

Búvóhelyet kerestünk. Az iskola mögött, a kerítés és az épület között, tíz méteres, füves sáv húzódott. Az osztálytermünk ablakai pont oda néztek. Ezentúl Zsömlével itt játszottunk, ide vittük neki a menzáról összegyűjtött maradékot, és az egyik védett sarokban leterítettünk neki egy pokrócot.

A szomszédos kertes házban egy palotapincsi lakott, a kerítés mellett rohangálva gyakran ránk ugatott. Történt egyszer, hogy Zsömle az iskolából kifelé jövet összeakadt az utcára kiszökött pincsiével. Morgás, harapás, por, szálltak a szőrcomók. A pincsi szeme befordult, Zsömle szeme pedig a helyére került. Attól kezdve mindkét szeme ép volt.

Egyik nap, iskola után felmentem apámhoz a tisztiirodába. Meséltem neki a Zsömléről, és arról, hogy nincs kutyaháza, pedig jön a tél.

– Mekkora az a kutya? – kérdezte apám.

– Olyan közepes – és közben mutattam.

De ahogy ezt kimondtam, úgy éreztem, lekicsinylem Zsömlét, ezért a karomat mind szélesebbre tártam. 85

– Inkább nagy. Nagyon nagy. Nagyon szeretjük!

Az apám egy este szolt, hogy kész a kutyaház, és hozzátette:

– Holnap reggel Farkas zászlóság a ház előtt felvesznek, és elvisznek az iskolába.

Hatkerekű ZiL katonai teherautóval érkeztek. Elöl a sofőr és Farkas zászlós, hátul négy kiskatona a ponyva alatt. A zászlós kinyitotta nekem az ajtót, de nem tudtam felkapaszkodni a fölkébe, mert a legelső lépcsőfokot sem értem el, ezért kiszállt, és mosolyogva felsemelt, majd középre ültetett. A sofőr rám adta a katonasapkáját, a motor felbőgött.

Megérkezünk. Az iskola nagykapuját még sosem láttam nyitva. Két katona hátulról leugrott, és egy mozdulattal kirántották a berendezésodott tolózárát, félrelökték a kaputámaszt. A kitáruló kapuk felszántották maguk alatt a begyepesedett földet.

Ahogy a ZiL behajtott az udvarra, ropogott a kavics a hatalmas ruszki kerekei alatt. Fújtatva állt meg az iskola közepén. Hátul levágódott a plató deszkaajtaja, és a katonák leemelték a kutyaházat annak egy-egy sarkát fogva.

Olyan szép kutyaházat még sosem láttam. Erős deszkákból épült, csillogósra lakkozva, és akkora volt, hogy benne egy kisebb medve is ellakott volna. Az egyik katona kérdően a zászlósra nézett. Farkas zászlós felém fordult:

– Hova tegyük?

Mutattam, és már szaladtam is az iskola mögé, ők pedig siettek utánam a kutyaházzal. A régi pokrócnál jelöltem ki a helyét, mondtam, hova nézzen a kijárat, parancsokat osztogattam. Amikor letették a házat, vigyázzba vágtam magam. Visszafelé elmeneteltünk az összegyűlt iskolások előtt, a sor végén a Bogi néni állt ledermedve. Ahogy elhaladtam, kidüllesztettem a mellkasom.

A ZiL kitolatott, az iskola kapuja pedig tárva-nyitva maradt egy héten át, amíg végre valaki be merte csukni.

Hónapok teltek. Egy reggelen a Zsömlét láncra verve találtuk. A kutyaház mellé egy karó volt leszúrva, és a lánc arra felfűzve. Szaladtunk Bogi nénihez.

– Már van a kutyának háza, maradjon is mellette, ne rohangáljon az iskolában össze-vissza! – mondta, és hozzátette: – Mostantól a gondnok fogja etetni!

86 Mi azért titokban gyakran levettük róla a nyakörvet, és körbe-rohangáltuk az udvart.

Amikor visszajöttünk a tavaszi szünetből Zsömlét sehol sem találtuk. Bárkit is kérdeztünk, mindenki csak széttárta a karját.

Nyár közepén besétáltam a faluba, és a kerítés egy repesésén át belógtam az iskolába. Az udvar kihalt volt, a fű kiégett. Amikor az épület mögé mentem, a kutyaháznak hült helyét találtam, csak a lánc és a karó maradt ott.

Rugdosni kezdtem a karót, majd megrántottam a láncot, és ekkor a karó kifordult a földből. A láncot képtelen voltam elengedni, szaladni kezdtem vele, a torkomból rekedt ordítás tört fel. Porzott utánam a falusi utca, amíg ki nem értem az aszfaltozott Vöröshadse-reg útra.

„Csak az olvassa versemet,
ki ismer engem és szeret,
mivel a semmiben hajóz
s hogy mi lesz, tudja, mint a jós,

mert álmaiban megjelent
emberi formában a csend
s szívében néha elidőz
a tigris meg a szelid őz.”

József Attila: (*Csak az olvassa...*)

Papp Máté 87

A TIGRIS ÉS A SZELÍD ŐZ

G. István László:

Földabrosz

A korai kötetek hermetikus szellemi hemiszférái, illetve a későbbiekben feltérképezett lírai tartományok – hogy rögtön egy oximoronral is éljünk – immanens transzcendenciájú világteremtése után G. István László mindinkább a megformált empirikus világrend pszichés sejtelmekkel megbontott, avagy delejezett törvényszerűségei felé irányítja a figyelmet. „E formálódás ősanynaga az emberi szférából, az ember folyvást ismétlődő örömeiből és szenvedéseiből származik; az emberi tudat tartalma mindez, a költői formába öntés által megmagyarázva és megdicsőítve. A költő minden munkát elvégez a pszichológus helyett”¹ – írja Jung *Pszichológia és költészet* című értekezésében, s mintha mindez állna a *Földabrosz* című kötet ihletettségre, intuitív tudásból kibomló, egyszerre kordában tartott és zabolázhatatlan írói intenciójára, amely ez esetben termékenyen árnyalja, ellensúlyozza az érzékelhetően „poeta doctus” karakterjegyekkel bíró költőiség szövegszervezői apparátusát.

Ezzel együtt kétesélyesnek tűnik a versek olvasói (akár revelatív) hozzáférése, bár a befogadói mozzanatok korántsem korlátozzák a kortárs költői köznyelv elidegenítően konformista effektjei, de a „tanult költő” esetleges modorosságai sem. Így csak az a *körüljárhatatlanság* lehet e beszédmód elsajátításának, bensővé tételének kerékkötője, amely bizonyára az alapvetően auditív aurájú, orfikus ornamentikájú művektől való általános elszakadás szervesen szimptomáira, merev és megmeríthetetlen kollektív pszichéjére vezethető vissza. „A mű alkotásának és a mű hatásának titka a visszamerülés a »participation mystique« őállapotába [...] Ezért a nagyszerű műalkotás tárgyilagossá és személytelen, és mégis a legmélyebben érint.”² G. István László „objektív” lírájának személyes valóságvonatkozásai (az első ciklusban megszólított feleség, valamint az utolsó ciklus szavakkal körülvevett, születendő

gyermekének életközelségére gondolok elsősorban) hol organikusán, hol kevésbé természetes áttételekkel teszik lehetővé – nyilvánvalóan az úgynevezett valóság „megköltése” által, Weöres Sándorral szólva: „a képzelet szálfái közt” vándorolva – e misztikus részesedést. De vajon milyen

88 Egészről lehet (ehhez képest) szó?

A szerző ugyanis szemmel láthatólag – miközben egy-egy valóságalelem gondos körülkerítésén fáradozik – a világtágítás határfeszegető gesztusaiban érdekelt. „A költő költésében [...] mindig oly sok világtér marad szabadon, hogy abban minden dolog, minden egyes fa, hegy, ház, madárhang elveszti közömbös és megszokott voltát”³ – hangzik a Heidegger-féle *Bevezetés a metafizikába* kitétele, melyet e szövegek is alátámasztani látszanak; nevezetesen ama *visszaszületési kényszer* kapcsán, amely mindig az eredendő létmódok-létformák felé törekszik, hogy egyfajta visszalényegülésben adjon hírt az átváltozás inverz folyamatairól; végső soron arról az őszállapothoz közelítő emberi adottságról (*egyálltőhelyben is köröskörül lenni*), amelyhez – a kötetkompozíció kiemelt motívumaként megjelenő – *szertartás* képzetköréit köthetjük. A költő egyik nemrégiben adott interjúja is tanulságul szolgál ehhez az autochton („keletkezési helyén maradt”) jellegű, aleatorikus időszemléletű (és térképzésű) alkotói attitűdhez. „A hang megnevez, megszólít, és elszólít az életemből.” – mondja G. István egyfajta elévülhetetlen erőterű, önműködő „szövegenergiára” hivatkozva, a verseskönyv szerkezetét strukturáló „centripetális sorstömböket” emlegetve.⁴

S hogy e tömböket mi fogja össze az írás stilisztikai közegellenállása, azaz a „papírra vetés” absztraháló, így óhatatlanul distanciát, legalábbis jótékony dialektikát képező világ- vagy valóságformálása közepette? Ehhez a talán kulcsfontosságú kérdéshez többek közt a *Horogmondát* című vers következő részlete adhat némi támpontot: „»Figyelme, mint a parti fűz földet / súroló liánja, ellepi, beborítja / a teret, amibe született«, horogmondát / ez is, álomból való, felsérti / a délelőtt kérgét, utána sokáig / vakarod, mint egy rossz heget, mert / hogy is? jobb lenne, ha nem figyelne? de hát / ki és mit? egyáltalán nem tudni, kiből támadhat / figyelem.” Miféle figyelem artikulálódik itt? Egy – ebben a kontextusban is – enigmatikus idézzettel kerüljük meg első körben a feleletet: „...ha van Isten, nem lát, ha nincs is, csak Ő néz.” (*Bujdosódal*) És hogy még egy kis Weöres-esszenciával bolondítsuk meg (a jobb híján gondolatmenetnek is nevezhető) tapogatózást: „Madárka sír, madárka örül, / míg piros gerendái közül / néz a hatalmas – // Küldd néki töretlen álmodat, / míg magad vagy a vadász meg a vad, / s nem szűnhet kerge futásod. / Győznöd se lehet, veszned se szabad: / a hályogos sűrűség alatt / vermed hasztalan ásod.” (Weöres Sándor: *Harmadik szimfónia*) A *Föld-abrosz* termékeny homályba burkolózó szövegtestei mintha eme töretlen álomból feslenének, buknának föl (vö. „Ugyanabból az anyagból vagyunk

gyúrva, mint az álmaink...” Shakespeare: *A vihar*) a fogva tartott anyag merdebe terelt – hol (személyesen) elhelyezett parcellákkal, hol a formálódás (kollektív) flow-jára, belső lüktetésére bízott – kiáradásaként...

„A versek energiámagjának sérülhetetlenségét a költő tökéletes kitárulkozása teremti meg. Az, ha a látszatokat lefosztja énjéről és létének összes bizonyosságát: ösztöneinek, érzelmeinek, gondolatainak teljességét odaadja a szavaknak”⁵ – vallja Bari Károly. G. István László ebbéli igyekezete szinte tapintható mind az életmű eddigi darabjaiban, mind a vonatkozó versekben, ugyanakkor mindvégig jelen van egy bizonytalan regiszter is a lírai beszélő részéről: „...mintha ministrálnék, de nem tudom, mihez.” (*Olaj a vízen*) Vagyis a részelemeken túli („sorok közötti”) valóságban, mint valamiféle egybelátó/egybelátott transzcendenciában való „misztikus részesedés” forrása rejtve marad, ismertetőjegyei legalábbis alig fellelhetőek. (Az oly sokszor szemünkbe ötlő, egyébként Pilinszky késői korszakának hangsúlyos motívuma, a *monstrancia* is kongó szóedényként épül be a versvilágba, a telített szimbolikus-szakrális nyelvi hordozó helyett.) Ahogy a léptenyomon feltűnő, majd ellebegő állati jelenlét (helyenként az antropomorfizált bestialitás különböző alakváltozataiban) is majd minden esetben nyomtalan marad. *A bujkáló farkas*, valamint a *körüljárhatatlan illatú őz* – e két jelenés illeszkedik talán a legjobban a valaha legáttetszőbben megragadott irodalmi állatalakzatok körvonalaihoz (lásd Rilke párducát vagy Blake tigrisét).

Csak az olvassa e verseket tehát, aki elidőzhet mindezek felett, s aki személytelen szeretettel is képes a tekintetét – az öntudat árjából felbukva – elemelni. Hiszen a némileg körülményes mívésséggel felgöngyöltett, majd az olvasó elé terített ráncosodó-kisimuló föld-abrosz kötőszöve az *életnyi időt elmosó szerelem*, az *egy életre vendégként beköltöző gyermek*, vele együtt a *rettentő szimmetriájú tigris*, az *erdőtlenése idején megpihenő őz*, végül pedig az *emberformájú csend* lesz. Mit tehetsz? „...vedd / szavad, meg ne törjed, csak / egyszer. Ez a kenyered.” (*Ez a kenyered*) – ez a szertartás. A *hang* egyszer csak megszólít, megnevez majd. Mint egy álomból, mintha álomba. Visszahív az életbe. (*Magvető, Bp., 2019*)

¹ Carl Gustav JUNG, *A szellem jelensége a művészetben és a tudományban*, Bp., Scolar, 2003, 86.

² *Uo.*, 101.

³ Martin HEIDEGGER, *Bevezetés a metafizikába*, ford. VAJDA Mihály, Bp., Matúra Bölcsélet – Ikon, 14.

⁴ G. István László: *Mostantól én vagyok az Apa*. Az interjút készítette FEHÉR Enikő. Litera.hu, 2019. május 20. <https://litera.hu/magazin/interju/g-istvan-laszlo-el-kell-fogadni-hogy-vegervenye-sen-az-enlett-az-apa.html>

⁵ BARI Károly, *A mozdulatlanság örökbefogadása*, Bp., Kalligram, 2019, 247.

Két alapvető hibát követhetne el Gerlóczy Gábor a Csontváry-hagyatékot megmentő és gondozó építészről, Gerlóczy Gedeonról szóló könyvében: a személyes érintettségéből fakadó elfogultságot, valamint a Csontváry-értel-

90 Bazsányi Sándor

„A SZÁMÁRA LEG- FONTOSABB TÉMÁRA”

Gerlóczy Gábor: *Gerlóczy*

Gedeon. A képmentő építész

sem a Csontváry-életmű vonatkozásában. Csak éppen leválasztja azokat a főszövegről, vagyis beszorítja a szerzői előszó mérsékeltén vallomásos szövegterébe: „Apai dédapám, Gerlóczy Géza és Gerlóczy Gedeon édesapja, Gerlóczy Zsigmond testvérek voltak. Szüleimmel hetente látogattuk Gida bácsit és Sárolta nénit Galamb utcai lakásukban, így szerencsém volt személyesen meghallgatni Csontváryról szóló történeteit. [...] A »tárlatvezetés« végeztével Gida bácsi helyet foglalt kedvenc foteljában a *Magányos cédrus* alatt, én pedig rendszerint lerajzoltam őt, miközben szüleimmel társalgott. A család aktuális ügyeiről folyó beszélgetést néhány mondatot követően hamar átterelte a számára legfontosabb témára, Csontváryra.” Úgy tűnik, hogy aki közlőről ismerte Gerlóczy Gedeont, nem tudta nem megismerni és megszeretni az ő életfogytig tartó szenvedélyének a tárgyát, Csontváry festészetét. Ami egyáltalán nem baj. Hiszen ennek a kettős kötődésnek köszönhetjük ezt a könyvet is.

Ennyit az érintettségről.

És most nézzük a könyvet.

Amelynek tárgya: a Csontváry-életművet eltakaró Csontváry-kultusz egyik őstörténetének a hőse, a festett vásznakot a pusztulástól megmentő fiatal építész – akit viszont többnyire nem az építészeti alkotásai alapján ismerünk. Egyfelől tehát fontos, hogy megismerjük őt építésztként is, másfelől meg nem lehet az ő saját pályáját és életét nem a Csontváry-értelmezéstörténet és -kultusztörténet vonatkozásában látnunk. Úgy is mondhatnám, hogy a Gerlóczy-pálya érzékelésének – a priori – keretfeltétele a Csontváry-életmű és annak többszintű (hatás-, értelmezés- és kultusz)története.

A könyv alcíme (*A képmentő építész*) kijelöli a könyv kettős témáját, és egyúttal meghatározza annak párhuzamos szerkezetét: a monográfus szándéka nyomán, Gerlóczy Gedeon életrajzát követve változtatják egymást a több évtizedes pálya „képmentő” és „építési” elemei, és ez a két összetevő

mezéshagyományban nem ismeretlen kultikus hanghordozást.

Nos, a Holnap Kiadó által gondozott, *Az építészet mesterei* című sorozat új kötetét jegyző monográfus egyik hibát sem követi el. Noha nem tagadja az érintettségét – sem Gerlóczy Gedeon,

azután látványosan egyesül a Csontváry saját terve nyomán 1963-ban elkészített, de nem megvalósult Csontvár Múzeum tervben – csak hogy végül szó essék a városligeti múzeumtervet készítő építész jóváhagyásával megvalósult pécsi Csontváry Múzeum megalapításának körülményeiről is, amelyet azután két olyan zárófejezet követ, amelyekben együtt jelenik meg a 91 „képmentő építés” és az általa (több ízben is) megmentett Csontváry-életmű: az egyikben a meg nem valósult Gerlóczy-tévéjátékról esik szó röviden, a másikban pedig a szerzői előszóban emlegetett Galamb utcai utolsó évekről. A filmes fejezetben tárgyalt *meg nem valósulás* egyébként is állandó motívuma a könyvnek, mégpedig több értelemben is. Hiszen az építésznek általában sok terve nem valósul meg (szerencse, illetve ügyesség kérdése, kinél milyen mértékű a tervek szerint megépített és meg nem épített házak közötti arány). Ráadásul vannak olyan helyzetek vagy időszakok, amikor a történelmi körülmények jelentősen hozzájárulnak a tervek megvalósulási nehézségéhez, esetenként teljes ellehetetlenüléséhez, vagy legalábbis a szakmai elképzelések hatalompolitikai-ideológiai szempontú lekorlátozódásához – és ezt bizony bőven megtapasztalhatta Gerlóczy az államszocializmus időszakában. Mi több, az építési pályáról a második világháború utáni években az oktatás világába visszahúzódnak, a Képzőművészeti Főiskola művészettörténeti tanszékén kiteljesedő, mindeközben a Csontváry-képeket a főiskola dísztermében, könyvtárában és tanári szobáiban (többek között Bernáth Aurél bosszúságára) kiállító Gerlóczyt a fordulat éve után, 1949-ben megfosztották a katedrájától (többek között Bernáth Aurél jóváhagyásával). No és persze a főiskola falain kiállított képek festőjének életét is végigkísérte a meg nem valósulások tapasztalata: az elmaradt hazai és nemzetközi kiállítások, a saját víziója szerint meg nem épült múzeum, az egyértelmű elismerés elmaradása... Nem beszélve a Csontváry-festmények utóéletéről, amelyben a teljes körű hazai és nemzetközi beérkezés helyett inkább a részleges és sok esetben kultikus elismerés példáival találkozhatunk – ami persze nem kevés: gondoljunk csak Csontváry szépirodalmi jelenlétére, Nagy Lászlótól Markó Bélán át a jelen kötet előszavát jegyző Jász Attiláig; Huszárik Zoltán játékfilmjére vagy éppen a kortárs Szűcs Attila Csontváry-festményeire; a pécsi Csontváry Múzeum léptékes tereire; a művészettörténészek hozzájárulásaira, amelyek közül most, jogos igazságtalansággal, Pernecky Géza problémaérzékeny szövegeit emelném ki...

Nincsen tehát baj igazán – nincsen igazán nagy baj – a Csontváry-életművel, annak továbbélésével: sajátos helyzete, a nem megvalósultságok, a részleges megvalósultságok vagy a torz megvalósultságok története teszi, teheti számunkra különösen érdekessé és értékessé. De hát Gerlóczy Gábor

könyvének nem is ez a megoldhatatlan komplexum volna a tárgya (mint ahogyan nem is fűti őt a megoldás hiú vágya), hanem a megoldhatatlan komplexumon belüli részletek egyikének, Gerlóczy Gedeon pályájának a végigkövetése.

92 Amihez tényleg a lehető legmegfelelőbb formát, szerkezetet választotta (az alcím kettős értelmében): az időrendet követve, felváltva beszél az építészeti pályáról és a Csontváry-történet alakulásáról. És amikor az utóbbiról van szó, akkor is, ha csak teheti, szóba hozza az előbbit – hol az anekdotikus elemeket dokumentumokkal és visszaemlékezésekkel hitelesítve és kiegészítve (például a festő hátrahagyott vázsnainak véletlen vagy csodás megmenekülése kapcsán), hol a Csontváry-értelmezéstörténet és a hazai vagy külföldi Csontváry-kiállítások történetéhez kapcsolódva (Gerlóczy mint Lehel Ferenc Csontváry-monográfiájának egyik támogatója, illetve a képek kölcsönadója), hol pedig a hőse szakmájának szűkebb körében (főiskolai építészettörténet-oktatóként és múzeumtervezőként). A Gerlóczy-pályával párhuzamos Csontváry-hatástörténetet persze máshonnan is ismerjük, ismerhetjük. Az építészpályát, annak különböző szakaszait és jellegzetességeit viszont csakis ebből a könyvből ismerhetjük meg, mégpedig jól tagolt felosztásban, képekkel és dokumentumokkal gazdagon ellátva.

Gerlóczy Gedeon építészeti tevékenységének húszas évekbeli, neoklaszszicista időszakát követi a harmincas évektől egészen a negyvenes évek közepéig a pálya legjelentősebb, modernista időszaka, többek között a budapesti Párizsi utca és Petőfi Sándor utca sarkán álló épülettel, majd a néhány éves (1944–1949) felsőfokú oktatás után következik a csaknem másfél évtizedes tervezőmunka a Rákosi-, később Kádár-kori állami tervezőintézetek egyikében, a Nehézipari Épülettervezői Irodában. A történelmi körülmények által többször is megtört, de megtörtségében is tartalmas szakmai pályát nem lehet leválasztani – sem a Csontváry-életmű továbbélésének történetéről, sem a huszadik századi magyar történelemről. Az előbbit Gerlóczy Gábor arányosan hozza játékba, az utóbbit meg kissé túlhangsúlyozva, túladatolva, amennyiben nem egyszer feleslegesen hoz szóba olyan tényeket és ismereteket (világháborúról, személyi kultusról, 1956-os forradalomról...), amelyek azért feltehetően minden magyar olvasó számára egyértelműek lehetnek, kellene, hogy legyenek. Bár ki tudja, manapság mi volna a mértéke, hol lenne az észszerű határa az olvasók iránti diszkurzív előzékenységnek...

Merthogy Gerlóczy Gábor tényleg előzékeny szerző. Jól tagolt, arányos, hiánypótló, gazdag illusztrációval és bőséges függelékkel ellátott munkát tett le az asztalra Gerlóczy Gedeon több összetevőjű életművéről. (Holnap, Bp., 2019)

1.

A PERCEKET SZÁMOLOM

Elképzelek, örökké és most,
mikor kihajt a tulipán,
és ahogy fölé hajolsz.

A homokra feshő virág lélegzik,
de magamtól eltiltom a hangot.

A perceket számolom,
s ha tízig eljutok,
ujjak és kezek közé fonom magam.

2.

SZERELMES FESTŐ

A modell szája külön életet él,
két szeme és fénylő orra vitorlát képez,
mely messzire repít. Fázósan ül lila trónján,
oldalán néhány szeplő, hajsátra bosszantó.
Jobb lenne, ha visszabújna bíbor köpenyébe,
még jobb, ha érzéki száját borítékba
tenné, hogy ne maradjon utána semmi
figyelmet rabló.

Egyesével közeledünk áldozatainkhoz,
és velük együtt, kivétel nélkül elhamvadunk.
Panaszuk és istenkáromlásunk
nem hatol át a napok sűrűjén.

3.

FÁJ, HA ELVÉSZ A SZERELEM

94

Most is belátom:
milyen jó, hogy vannak színek a világon.
A lila kezdet mindig felizgat,
s a vége megolvad az arcomon.

Fáj, ha elvesz a szerelem,
akkor is, ha gyengül, vagy máshova költözik,
vagy idegen határon lendületet vesz:
és más alanyra támad, aki tőlem távol áll.

4.

ABLAKOM ELŐTT

Ablakom előtt (két) mókus tornázik,
fáról fára, oda-vissza. Született akrobata.
Igy tornázik Hamman és ugrándozik
Kanthoz írott leveleiben.
Ő észak mágusa,
Nincs hozzá hasonló.

5.

A KEVÉS TINTA

Akár az első mandulavirág,
beleborzongok,
hogya a posta hozzám érkezett,
(nemes)
lapok,
boldogító egyezés
közted és a papír között
az a kevés tinta, mely nyomot hagy.

6.

MENETRENDEN KÍVÜL

Ha a halálról beszelsz,
a vasuti menetrend nem relevans.
Ebben a látómezőben
bármí átemel a let hataran,
a fuston tul.
Aztán, szép lassan visszatér
a teglaszin egalja,
s a vakító hovirag.

95

7.

A FACSAVAR

Az esés pillanatára nem emlékszem:
ott volt a naplemente.
Sok értelme nem volt,
mégis annyira megkapott
majdnem éteri menete,
mivel hogy facsavar.

És ezzel jár az a piroskeretes száj,
a lila csók.
Óh, ha megértenéd,
amit én máig se értek,
a vízzel semmiképpen nem keveredő életet.

8.

HA JÓL TUDOM

Ha jól tudom, véredet veszik.
Te nem is tudtad, hogy a tied.
Még itt vagy, amikor az ő nyomaik már
kiolvashatatlanok.

Mit keresel, tehetetlen?
És nem vezekelsz? A véred már mérgezett.
Helyette a felhőt siratod, amely akkor sem volt
feletted, nekem élőnek tűntél, nem valami okatlan jelenség.

TÜKÖR-TÓ¹

... a reggeli ébredés, napsütés,
a konyhai semmittevés, kávézás,
a csapból csepegő víz, a borotva,
amit olvasol, gondolsz, írsz,
az öltözködés, a kulcs, a zár,
a társad, ki az ajtónál megcsókol,
az utcán szembejövők és elmenők,
akik téged unottan hallgatnak,
felejténének vagy elhallgatnak,
együtt röhögnek veled, rajtad,
koccintanak pohár borral,
elüldöznek és visszafogadnak,
miattad imádkoznak, átkozódnak –
nincs alakjuk, arcuk, hangjuk,
nem látod, nem hallod őket,
mert általad vannak,
mindenek érted, miattad,
mert mindenkiben magadat,
mert élsz és uralkodsz,
mígnem lábba, folyóba,
tükörnek tavába belehalsz.

AMERRE A HARANG

97

Ha akartam, nem akartak,
ha én semmit, ők épp mindent.
Mit terveztem, eltörölték,
vágymairól lemondattak,
emlékeim átfestették.
Amit megsejtettek rólam,
hangsúlyukkal átformálták,
kincseimből kiforgattak.
Mondtam, hogy én soha velük,
mondták, velem minden áron.
Nem maradtak el mellőlem,
egyedül vagy, gúnyolódtak.
Örömükben nem osztoztam,
de hurcoltam gondjaikat.
Így indultam más ösvényen:
arra, hol egy lép sejtethető,
és a mélyben harang hallgat.

¹ A Ködhegység középső részének keleti oldalán, a Vörös-foki Hágó kijáratánál található Középfölde hatodik legnagyobb gleccsertava, a Tükör-tó. Az Első Korban Durin Házának első királya, I. Durin ebben a tóban pillantotta meg Durin koronájának tükörképét, amelyet azóta is látni csillagkép formájában, még nappal is, ugyanis a tóba tekintők saját tükörképüket nem látják.

AZ ELFELEDETTEK KOSZORÚJA

A hallgatás éles kórterem,
falairól a fény, száraz mész pereg,
Odabent vetetten és betegen,
saját tagjaiba fogódzó tetem.
Kezek nem érintik. Csak értetlen szemek;
hunyorognak, mint novemberben a fázó mécsesek.
Ma eltemetnek.
De rátok ki van, ki emlékezzen? Vért a vér érti meg.
Csak úgy szólhattok hozzánk, mint elfúló lélegzetvételek,
az agyar, mi a húsba vág, a bakancs, mi a porba temet.
Ti felfogatlan ember-krisztusok, kiknek se kar,
se megváltó nem jutott!
Kezeitekben csak egy ránduló ín vagyok.
Egy, aki a holnapban él, egy, aki nem halott.
Megvetettek, a megvetettek közt, akiket leköptek.
Éjbe fulladó borzalom, mely egyre kifárad és semmivé lesz.
Legyetek áldott apáim, legyetek testvéreim,
Legyetek kihúnyhatatlan
csillagok, a szétszórt porokban!

BOLYGÓK

A Hold puha függönyeit bontogató szellő.
Vénuszi kürtök kenes gázaiban pálló izzás-zivatar.
Vérző tükörkép az ég peremén. Mégse lehetünk egyek.
Az űrszelet se hallani.
Ragyogó neptuni vizek.
Ki érhet el olyan messze, csillagos ég?

IZZÓFÉNY

Az idő ledobta ruháit, itt áll pőrén és meztelen.
Én meg se illetődök, csak egy fakó test az őt bomlasztó fényben,
- ez így van rendjén - és rettegek reménytelen.
Csak az eltűnő időnek hajnaltalan fotonfoszlányai
élnek egyedül e dermesztő semmiségben?
Olajos szappanbuborék, mit nem fakaszt ki soha semmi,
csak a holnap és a vég.

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT. és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (főszerkesztő-helyettes, kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv és műszaki szerkesztés

SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

HEGEDŰS GYÖNGYI, KAKUK TAMÁS, MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR,
SOPOTNIK ZOLTÁN, SZILÁGYI MIHÁLY

Online

FEHÉR ENIKŐ, HEROLD RENÁTA, KERTAI CSENGER, MAKÁRY SEBESTYÉN, SZŰCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BARI KÁROLY, BUJI FERENC, CSEKE ÁKOS, DUKAY BARNABÁS, GERLÓCZY GÁBOR,
KRULIK ZOLTÁN, MONOSTORI IMRE, MUZSNAY ÁKOS, TOLNAI OTTÓ, URI ASAF

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben

Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.